

***A*DMINISTRAREA**

***P*UBLICĂ**

**Revistă metodică-științifică
trimestrială
*fondată în noiembrie 1993***

octombrie - decembrie 2007
nr. 4 (56)

**CHIȘINĂU,
2007**

ADMINISTRAREA PUBLICĂ

Revistă metodică-științifică
trimestrială

Fondată în noiembrie 1993 de Academia de Administrare Publică
pe lângă Președintele Republicii Moldova
Revista este înregistrată la Ministerul Justiției al Republicii Moldova
cu nr. 172 din 15 septembrie 2004.

Nr. 4 (56). octombrie - decembrie 2007

Colegiul redacțional

ROMAN Alexandru,

rector al Academiei, **redactor-șef**, doctor
habilitat în științe istorice, profesor universitar

POPOVICI Corneliu,

vicerector al Academiei, **secretar științific**,
doctor în filosofie, conferențiar universitar

GUZNAC Valentin,

ministru al administrației publice locale

BALAN Oleg,

șef Direcție administrare publică a Academiei,
doctor în drept, conferențiar universitar

BLANOVSCI Andrei,

doctor în economie, conferențiar universitar

BURIAN Alexandru, director al Institutului

de Istorie, Stat și Drept al Academiei de

Științe a Republicii Moldova, Ambasador

Extraordinar și Plenipotențiar, doctor habilitat

în drept, profesor universitar

CIOBU Emilian,

șef Direcție relații internaționale a Academiei,

Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar,

doctor în filosofie, conferențiar universitar

COJOCARU Svetlana,

șef Catedră economie și management public

a Academiei, doctor în economie, conferențiar

universitar

GOREA Ana,

șef Catedră comunicare și limbi moderne a

Academiei, doctor în filologie, conferențiar
universitar

GUCEAC Ion,

doctor habilitat în drept, profesor universitar

GUȚULEAC Victor,

doctor în drept, profesor universitar

MANOLE Tatiana,

doctor habilitat în economie,

profesor universitar

PLATON Mihail,

doctor habilitat în economie,

profesor universitar

PATRAȘCU Dumitru,

șef Direcție management public a Academiei,

doctor habilitat în pedagogie,

profesor universitar

ROMANDAȘ Nicolae,

doctor în drept, conferențiar universitar

SAKOVICI Vasili,

Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al

Republicii Belarusi în Republica Moldova,

doctor habilitat în științe politice

STAMATIN Otilia,

doctor în pedagogie, conferențiar universitar

TĂRÎȚĂ Orest,

șef Catedră științe politice și sociale a

Academiei, doctor în științe politice,

conferențiar universitar.

SUMAR

DECRET

PRIVIND DECLARAREA ANULUI 2009 DREPT AN AL SĂRBĂTORIRII A 650 DE ANI DE LA ÎNTEMEIEREA STATULUI MOLDOVENESC 8

Vladimir VORONIN

*ÎN INTEGRAREA EUROPEANĂ A MOLDOVEI
NU SE PREVĂD PAUZE* 10

650 DE ANI DE LA ÎNTEMEIEREA STATULUI MOLDOVENESC

Alexandru ROMAN

*FORMAREA STATULUI MOLDOVENESC ȘI CONSTITUIREA SISTEMULUI
TRADIȚIONAL DE ADMINISTRARE (I)* 14

Victor STEPANIUC

*PACTUL RIBBENTROP-MOLOTOV
ȘI STATUL MOLDOVENESC CONTEMPORAN* 21

Corneliu POPOVICI

*CONSIDERAȚII PRIVIND ASIGURAREA NORMATIVĂ A TRANSPARENȚEI
PROCESULUI DE LUARE A DECIZIILOR POLITICO-ADMINISTRATIVE* 28

ADMINISTRAREA PUBLICĂ: TEORIE ȘI PRACTICĂ

Mihail PLATON

SERVICIUL DE STAT ȘI TEORIA BIROCRAȚIEI 40

Mariana ȘLAPAC

ORAȘUL CHIȘINĂU ÎN SECOLUL AL XIX-LEA 53

Valeriu DIDENCU

*FACTORII ȘI CĂILE DE DEZVOLTARE A ACTIVISMULUI POPULAȚIEI ÎN
REALIZAREA AUTONOMIEI LOCALE* 58

Dumitru VIERIU

*REGLEMENTAREA RELAȚIILOR
DE SERVICIU ALE FUNCȚIONARILOR PUBLICI* 65

SOCIETATEA CIVILĂ ȘI STATUL DE DREPT

Oleg BALAN, Aurelian-Mihai CIOROBEA

*GUVERNAREA REGIONALĂ ȘI MONDIALĂ ÎN CADRUL COMUNITĂȚII
INTERNAȚIONALE* 71

Е. А. КРИШТАПОВИЧ

*ЦЕННОСТНЫЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ СОЦИАЛЬНЫХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ
(ИСТОРИОСОФСКИЙ АСПЕКТ)* 80

Marcel CUȘMIR, Carolina CUȘMIR	
SISTEME CONSTITUȚIONALE	
SEMIPREZIDENTIALE: ANALIZĂ JURIDICO-POLITICĂ	88

ECONOMIE ȘI FINANȚE PUBLICE

Andrei BLANOVSCI	
GLOBALIZAREA – CONȚINUT, FORME:	
PRO ȘI CONTRA	104

Valeriu ZBÂRCIOG	
CONSIDERAȚII PRIVIND INTEGRAREA REPUBLICII MOLDOVA ÎN SPAȚIUL	
SOCIOECONOMIC EUROPEAN	112

INSTRUIREA FUNCȚIONARILOR PUBLICI: STRATEGII ȘI TEHNOLOGII NOI

Dumitru PATRAȘCU, Claudia SUHAN	
DEMERSUL PREDĂRII-ÎNVĂȚĂRII ÎN STUDIAREA LIMBII STRĂINE	
PENTRU DEZVOLTAREA COMUNICĂRII ORALE	125

Nadejda VACAROV	
TRANSPARENȚA ȘI SECURITATEA INFORMAȚIEI	132

TRIBUNA TÎNĂRULUI CERCETĂTOR

Alexei STURZA	
INTELECTUALIZAREA SOCIETĂȚII –	
O NOUĂ REALITATE	137

Sergiu COGUT	
UN ESTETICIAN PENTRU SECOLE –	
TUDOR VIANU	146

CONTENTS

DECREE

ON DECLARING THE YEAR 2009 THE YEAR OF MARKING THE 650 TH ANNIVERSARY SINCE THE FOUNDATION OF THE MOLDOVAN STATE	8
---	---

Vladimir VORONIN

SUSPENSIONS ARE NOT ANTICIPATED IN MOLDOVA'S INTEGRATION INTO THE EUROPEAN UNION	10
--	----

650TH ANNIVERSARY SINCE THE FOUNDATION OF THE MOLDOVAN STATE

Alexandru ROMAN

FORMATION OF THE MOLDOVAN STATE AND THE INSTITUTION OF THE TRADITIONAL ADMINISTRATIVE SYSTEM (1)	14
--	----

Victor STEPANIUC

REBBENTROP-MOLOTOV PACT AND THE CONTEMPORARY MOLDOVAN STATE	21
---	----

Corneliu POPOVICI

CONSIDERATIONS ON NORMATIVE PROVISION OF THE TRANSPARENCY PROCESS IN POLITICO-ADMINISTRATIVE DECISION MAKING	28
--	----

PUBLIC ADMINISTRATION: THEORY AND PRACTICE

Mihail PLATON

STATE SERVICE AND THE THEORY OF BUREAUCRACY	40
---	----

Mariana SLAPAC

THE CITY OF CHISINAU IN THE XIX CENTURY	53
---	----

Valeriu DIDENCU

THE FACTORS AND WAYS OF DEVELOPING CITIZENS' ACTIVISM IN IMPLEMENTING LOCAL AUTONOMY	58
--	----

Dumitru VIERIU

REGULATION OF PUBLIC SERVANTS' WORK-RELATED RELATIONS	65
---	----

CIVIL SOCIETY AND THE STATE OF LAW

Oleg BALAN, Aurelian-Mihai CIOROBEA

REGIONAL AND WORLD GOVERNANCE WITHIN THE INTERNATIONAL COMMUNITY	71
--	----

E.A. CRISHTAPOVICH

VALUABLE INDICATORS OF SOCIAL CHANGES (HISTORIOSOPHICAL ASPECT)	80
--	----

Marcel CUSMIR, Carolina CUSMIR

SEMI-PRESIDENTIAL CONSTITUTIONAL SYSTEMS: JURIDICAL AND POLITICAL ANALYSIS	88
---	----

ECONOMY AND PUBLIC FINANCES

Andrei BLANOVSCI

GLOBALIZATION – CONTENTS AND FORMS: PRO AND AGAINST	104
--	-----

Valeriu ZBARCIOG

CONSIDERATIONS ON THE INTEGRATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA INTO THE SOCIO-ECONOMIC EUROPEAN SPACE	112
--	-----

**TRAINING OF PUBLIC SERVANTS:
NEW STRATEGIES AND TECHNOLOGIES**

Dumitru PATRASCU, Claudia SUHAN

THE STEPS IN THE TEACHING/LEARNING PROCESS OF STUDYING A FOREIGN LANGUAGE TO DEVELOP ORAL COMMUNICATION SKILLS	125
---	-----

Nadejda VACAROV

TRANSPARENCY AND SECURITY OF INFORMATION	132
--	-----

THE TRIBUNE OF THE YOUNG RESEARCHER

Alexei STURZA

INTELLECTUALIZED SOCIETY – A NEW REALITY	137
--	-----

Sergiu COGUT

TUDOR VIANU – AN ESTHETICIAN FOR CENTURIES	146
--	-----

DECRET

privind declararea anului 2009 drept An al sărbătoririi a 650 de ani de la întemeierea Statului Moldovenesc

În legătură cu împlinirea, în anul 2009, a 650 de ani de la întemeierea Statului Moldovenesc independent,

reieșind din necesitatea cultivării spiritului patriotic și întăririi statalității Republicii Moldova,

în temeiul art. 94 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova,

Președintele Republicii Moldova d e c r e t e a z ă:

Art. 1. - Se declară anul 2009 drept An al sărbătoririi a 650 de ani de la întemeierea Statului Moldovenesc.

Art. 2. - Se constituie Comisia de Stat pentru desfășurarea acțiunilor consacrate sărbătoririi a 650 de ani de la întemeierea Statului Moldovenesc, în următoarea componență:

Președinte

VORONIN Vladimir - Președinte al Republicii Moldova

Vicepreședinți:

TARLEV Vasile - Prim-ministru

DUCA Gheorghe - președinte al Academiei de Științe a Moldovei

Membri:

SNegur Mircea - ex-Președinte al Republicii Moldova

LUCINSCHI Petru - ex-Președinte al Republicii Moldova

LUPU Marian - Președinte al Parlamentului

STEPANIUC Victor - președinte al Comisiei pentru cultură, știință, învățământ, tineret, sport și mijloace de informare în masă a Parlamentului

CALIN Ivan - deputat în Parlament

COZMA Artur - ministru al culturii și turismului

ȚVIRCUN Victor - ministru al educației și tineretului

TKACIUK Mark - consilier al Președintelui Republicii Moldova
în probleme de politică internă

Înalt Prea Sfințitul VLADIMIR - Mitropolit al Chișinăului și al
Întregii Moldove

ROMAN Alexandru - rector al Academiei de Administrare Publică
pe lângă Președintele Republicii Moldova

DERGACIOV Valentin - director al Institutului Patrimoniului Cultural
al Academiei de Științe a Moldovei

TODERCAN Valentin - președinte al instituției publice naționale
a audiovizualului Compania „Teleradio-Moldova”

BIEȘU Maria - Artist al Poporului

DRUȚĂ Ion - academician

POPOVICI Constantin - academician

MARIAN Boris - redactor al Revistei „Moldova”.

Art. 3. - Comisia de Stat va elabora și aproba un plan de acțiuni
consacrate sărbătoririi a 650 de ani de la întemeierea Statului
Moldovenesc.

Art. 4. - Guvernul și organele administrației publice vor acorda
Comisiei de Stat tot sprijinul necesar pentru desfășurarea
activității ei.

Președintele Republicii Moldova

Vladimir VORONIN

Nr. 1365-IV. Chișinău, 6 noiembrie 2007.

ÎN INTEGRAREA EUROPEANĂ A MOLDOVEI NU SE PREVĂD PAUZE...

*Interviu acordat Agenției Informaționale de Stat "MOLDPRES"
de către dl Vladimir VORONIN, Președinte al Republicii Moldova*

Întrebare: Stimate domnule Președinte, în ultimul timp tot mai des sosesc la noi în țară vești plăcute. Parlamentul European a ratificat recent Acordul cu privire la facilitarea regimului de vize cu Republica Moldova, iar Comisia Europeană a decis să acorde țării noastre regimul Comerțului Asimetric. Pe cât de importante sînt aceste decizii pentru Moldova?

Răspuns: Bineînțeles, acestea nu sînt, pur și simplu, niște vești plăcute. Sînt evenimente. Evenimente istorice, aș spune. Dincolo de fiecare dintre ele se întrezărește o avansare reală pe calea obținerii de către țara noastră a principalelor libertăți europene.

Bunăoară, Acordul privind facilitarea regimului de vize facilitează, astăzi, într-o măsură considerabilă accesul cetățenilor noștri în statele UE. Da, deocamdată, nu avem un regim liberalizat, care ar facilita la maximum circulația prin Europa. Dar e un pas considerabil anume în această direcție. În lipsa lui, costul vizei în UE pentru cetățenii

noștri după Anul Nou s-ar fi dublat, iar acum el rămîne la nivelul anterior. Totodată, acum se reduc considerabil termenele de obținere a vizei - pînă la zece zile, se mărește numărul categoriilor de cetățeni pentru care vizele în UE vor fi în genere gratuite. Și este vorba nu doar de funcționarii de stat, ci și de studenți, de persoane care participă la schimburile culturale și umanitare, jurnaliști, sportivi, invalizi, în sfîrșit. Pentru aceste categorii a fost minimalizată lista de documente necesare pentru obținerea vizei. În plus, UE va aplica diverse stimulente la eliberarea vizelor Schengen. De exemplu, în cazul în care, obținînd viza Schengen, nu ai încălcat regimul de vize în țara de aflare, următoarea dată ai toate drepturile la obținerea vizei multiple.

Doar această enumerare este suficientă pentru a aprecia întreaga natură a schimbărilor survenite. Ea constituie un exemplu viu al bunăvoinței pe care au manifestat-o țările UE, al aceluși efort enorm, pe care l-a depus Comisia Europeană

împreună cu Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene al Moldovei.

Î.: Pașii ulteriori din partea UE privind facilitarea regimului de vize nu depind în măsura considerabilă de faptul pe cât de civilizat vor beneficia cetățenii noștri de oportunitățile oferite?

R.: Bineînțeles, că da! Prezentul acord constituie un test pentru țara noastră, pentru toți cetățenii noștri. Trebuie să conștientizăm că acum orice lipsă de corectitudine a compatrioților noștri în respectarea regimului de vize în statele UE se va răsfrînge asupra țării în ansamblu, asupra încrederii față de ea din partea partenerilor noștri europeni. Totuși sper că Moldova nu va oferi prilejuri pentru neliniște.

Î.: Despre regimul comerțului asimetric cu UE s-a vorbit foarte mult. Și totuși ce posibilități anume oferă acesta pentru Moldova? Căci potențialul industrial al țării noastre nu este, din păcate, atât de mare, încât să poată utiliza pe deplin un regim comercial extrem de favorabil.

R.: Piața Moldovei este foarte mică și nu este foarte atractivă pentru investiții. Investițiile pot veni numai în producția orientată spre export. Noi menținem zona de liber

schimb cu țările CSI. Acum noi obținem în multe privințe un regim similar de comerț exterior cu Uniunea Europeană. De altfel, referitor la mărfurile care nu numai că deja se produc, ci și care ar putea fi produse în Moldova: acum, datorită deciziei Comisiei Europene, aproape 12 mii de categorii de mărfuri pot pătrunde fără taxe pe piețele UE. Ținînd cont de faptul că impozitul pe beneficiu în Moldova este egal cu zero, acest regim de asimetrie dublă constituie un factor unic de atragere a investițiilor - atât occidentale, cât și din țările CSI. De altfel, a investițiilor care se vor concentra în sferele orientate spre export.

În plus, nu trebuie să uităm că anume regimul comerțului asimetric va ameliora substanțial indicatorii și posibilitățile întreprinderilor amplasate în Transnistria. Se poate afirma că Moldova împreună cu UE au deschis pentru aceste întreprinderi noi piețe. Consider că acest lucru va consolida și mai mult încrederea și înțelegerea reciprocă dintre populația de pe cele două maluri ale Nistrului.

Î.: Se apropie de finalizare realizarea Planului individual de acțiuni Republica Moldova - Uniunea Europeană. Care sînt perspectivele avansării pe calea integrării europene? Ce urmează?

R.: Nu trebuie să ne grăbim. Să începem cu faptul că pe noi ne așteaptă înainte o muncă enormă în cadrul actualului plan de acțiuni. Avem încă de îndeplinit numeroase sarcini. Noi trebuie să muncim destul de mult, pentru ca față de Republica Moldova să nu apară nici un fel de, să spunem așa, pretenții. Trebuie să acționăm astfel, încât parametri importanți ai reformării noastre, cum ar fi consolidarea democrației și drepturilor omului, libertatea mass-media, crearea unui climat investițional benefic, reducerea corupției, să nu trezească îndoieli nici la Chișinău, nici la Bruxelles.

Noi am elaborat un pachet de măsuri care va schimba radical situația. Bunăoară, în sfera ameliorării climatului investițional am pregătit, adăugător la măsurile de liberalizare a economiei care deja au fost implementate, către sfârșitul acestui an, încă o "surpriză". Este vorba de un plan complex de dezvoltare a parcurilor industriale și zonelor libere, care cuprinde întregul teritoriu al Republicii Moldova. În sfera îmbunătățirii sistemului judiciar și protejării mai eficiente a drepturilor omului noi intenționăm totuși să transmitem un șir de atribuții din acest domeniu Curții Constituționale. Anume

Curtea Constituțională trebuie să fie ultima instanță din această sferă în Moldova. Această măsură, în opinia mea, va spori exigența și calitatea deciziilor judecătorești, va permite soluționarea la nivel național a litigiilor și conflictelor care astăzi sînt expediate direct la Strasbourg. Cît privește reformele în sfera mass-media, este necesar cu adevărat să ne gîndim serios cum să facem ca compania noastră "Teleradio-Moldova" să devină cu adevărat o instituție modernă și publică.

Cu referire la perspectivele relațiilor Moldovei cu UE, cel mai greu urcuș e înainte. La începutul lunii decembrie mă voi afla la Bruxelles. Acolo vom avea posibilitatea să examinăm deschis cele mai acute probleme. Aș vrea să remarc un lucru principal, în opinia mea. Deși am ales cu mult mai tîrziu decît alte țări calea modernizării europene, Moldova reușește să recupereze cele pierdute. Fiți de acord că e mult mai complicat să alergi spre un obiectiv, decît să te apropii de el fără grabă, ocolind de departe obstacolele, piedicile, asigurîndu-te din timp de posibilele greșeli. Însă, deocamdată, noi alergăm și nu se prevăd pauze...

Vă mulțumim pentru interviu, dle Președinte.

650

de ani de la întemeierea
statului moldovenesc

FORMAREA STATULUI MOLDOVENESC ȘI CONSTITUIREA SISTEMULUI TRADIȚIONAL DE ADMINISTRARE (I)

Alexandru ROMAN,
rector al Academiei de Administrare
Publică pe lângă Președintele Republicii Moldova,
doctor habilitat în științe istorice, profesor universitar

SUMMARY

Starting with the present article, the magazine "Administrarea Publica" (Public Administration) launches a new rubric "The 650th anniversary of the Moldovan State". Based on the Degree of the President of the country, this important event in the life of our state will be marked for the whole period of the year 2009.

The author has profoundly studied the issues of the appearance, evolution and the constitution of the Moldovan State and renders not only his point of view on its multi-secular traditional system of administration, but also on issues of paramount importance for the modern Moldovan society. The special role of the ruler Stefan cel Mare (Stephen the Great) in the promotion of the administrative reforms in the Country of Moldova is invoked by pointing out the contribution of other Moldovan rulers such as Dimitrie Cantemir, scholar and philosopher. The article will be continued in issue 1 of 2008 magazine including new and interesting investigations and conclusions about the tumultuous history of the Country of Moldova.

14

Administrarea publică, nr. 4, 2007

Primul deceniu care a urmat imediat după proclamarea independenței Republicii Moldova (27 august 1991) se caracterizează prin grave perturbări și zguduiuri interne în societatea moldovenească. Cauza principală constă și în faptul că în perioada respectivă noțiunile sfinte de demnitate, identitate națională, patriotism, democrație etc. erau utilizate preponderent în scopuri meschine, fiind, de fapt, atestată o lipsă totală de patriotism autentic. Sunt absolut convins că în această situație extrem de confuză a fost cu totul binevenită Recomandarea 15 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei, adoptată la cea de-a 771-a reuniune a sa din 31 octombrie 2001 privind predarea istoriei în Europa în sec. XXI. Consiliul Europei a

insistat asupra dimensiunilor transformărilor din domeniul educației și culturii, ale marilor provocări din Europa noului secol și mileniu, considerînd necesară studierea istoriei în context integrat la nivel local, național și european și *educarea sentimentului de dragoste față de Patrie, de altoire a toleranței culturale, lingvistice și religioase* în societatea contemporană.

La confluență de secole și milenii, societatea moldovenească a început secolul al XXI-lea (și, respectiv, mileniul III) cu tendințe evidente de stabilizare internă generală, principalul factor stabilizator devenind rezultatele alegerilor parlamentare din februarie 2001.

Un rol important la făurirea și consolidarea

statului democratic de drept l-a avut promovarea interesului național al Republicii Moldova, inclusiv prin acțiunile cu caracter național general: proclamarea anului 2003 a **Anului Dimitrie Cantemir** (consacrat aniversării de 330 de ani de la nașterea domnitorului Dimitrie Cantemir) și a anului 2004 **Anul Ștefan cel Mare și Sfânt** (în legătură cu comemorarea a 500 de ani de la trecerea în neființă a marelui om de stat).

În acest context vom menționa că, conform prevederilor Decretului Președintelui Republicii Moldova nr. 1594 –III din 23 decembrie 2003, anul 2004 a fost declarat în țara noastră drept *"Anul Ștefan cel Mare și Sfânt"*, *"în semn de înaltă prețuire a rolului său remarcabil în istoria Statului Moldovenesc și având în vedere necesitatea cultivării patriotismului și consolidării statalității Republicii Moldova"*.

Parlamentul Republicii Moldova a adoptat în ianuarie 2004 Hotărîrea cu privire la aniversarea de 645 de ani de la crearea Statului Moldovenesc, concepută ca formă superioară de organizare a vieții sociale în spațiul carpato-ponto-danubian. Acest fenomen a condus la constituirea unui sistem autohton de administrare centrală și locală, devenit cunoscut în istoria multiseculară a poporului nostru drept **"sistem tradițional moldovenesc de administrare"**.

Președintele Republicii Moldova, dl Vladimir Voronin, a semnat recent, la 6 noiembrie 2007, Decretul nr. 1365–IV privind declararea anului 2009 drept **"An al sărbătoririi a 650 de ani de la întemeierea Statului Moldovenesc"** (art. 1)¹.

"Reieșind din necesitatea cultivării spiritului patriotic și întăririi statalității Republicii Moldova", prin Decret prezidențial a fost constituită **Comisia de Stat pentru desfășurarea acțiunilor consacrate sărbătoririi a 650 de ani de la întemeierea Statului Moldovenesc**.

Comisia de Stat are autoritate supremă, fiind prezidată de șeful statului dl Vladimir Voronin, iar vicepreședinți sînt desemnați Primul-Ministru dl Vasile Tarlev și președintele Academiei de Științe a Moldovei, dl Gheorghe Duca. Din componența Comisiei de Stat fac parte, de asemenea, Președintele Parlamentului, dl Marian Lupu, ex-Președinții Republicii Moldova, Mircea Snegur și Petru Lucinschi ș.a. – în total 19 personalități marcante din republică.

În termen de pînă la 15 decembrie 2007, Comisia de Stat are misiunea de a elabora Planul complex de acțiuni, iar *autoritățile publice centrale și locale vor întocmi și realiza planuri proprii de activități racordate la Planul general pe țară*. Președintele Republicii Moldova dl Vladimir Voronin a menționat la prima ședință a Comisiei de Stat *"importanța elaborării unui plan exhaustiv, compus din multiple măsuri de amploare dedicate sărbătoririi aniversării Statului Moldovenesc și care urmează să se desfășoare pe parcursul anilor 2008 - 2009"*.

Astfel, în virtutea realizării acestor obiective, rectorul Academiei de Administrare Publică pe lângă Președintele Republicii Moldova este membru al Comisiei de Stat respective. Urmare a Decretului Președintelui Republicii Moldova, a fost elaborat Planul de acțiuni academice. În această ordine de idei, Academia lansează rubrica aniversară în revista *"Administrarea Publică"* (aflată în proces de acreditare științifică) și în ziarul său *"Funcționarul public – Государственный служащий"*. A coincis în timp cu aceste evenimente importante și lansarea susținerilor publice a tezelor de doctor în științe la specialitatea *"Teoria, metodologia și istoria administrației publice"*, proces inițiat de susținerea cu brio a tezei *"Evoluția statalității moldovenești în epoca contemporană"* de către președintele Comisiei parlamentare pentru cultură, știință, învățămînt, tineret, sport și

mijloace de informare în masă, membru al Biroului Permanent al Parlamentului Republicii Moldova. dl Victor Stepaniuc, în care este analizată științific geneza, dezvoltarea și consolidarea Statului Moldovenesc cu începere din anul 1359.

Vom constata cu certitudine, cu acest prilej, că fiecare popor tinde să-și cunoască istoria sa, cultura națională, relațiile social-politice și formele de administrare publică existente la diverse etape ale istoriei societății. Poporul moldovenesc are o istorie bogată, plină de contradicții de ordin intern și, în special, de ordin extern, care au determinat la etapele anterioare ale evoluției societății formele și sistemele administrative de toate nivelurile. De aceea, vom conchide că **cunoașterea istoriei administrației publice în multitudinea de aspecte ale sale constituie fundamentul dezvoltării societății moldovenești la etapa contemporană.**

A devenit evident faptul că cele mai progresiste modele de administrare din lume se bazează pe o experiență bogată acumulată timp de decenii sau chiar secole la rând. Această experiență are un suport trainic, creat prin tradițiile istorice statornice în toate domeniile sistemului administrativ central și de administrare locală. De aceea, în condițiile actuale, *este important obiectivul de a cunoaște și, în cazuri aparte, de a revigora experiența pozitivă din istoria activității politice și administrative.*

În procesul afirmării Republicii Moldova ca stat suveran și independent, știința istorică națională este chemată să studieze documentele inedite privind constituirea și evoluția sistemelor de administrare în Moldova pe parcursul a circa 650 de ani de existență. În baza datelor documentare și realizărilor științei istorice contemporane, este necesară analiza celor mai eficiente forme de administrare aplicate în viața politică complexă și controversată din țară, concomitent cu

trasarea direcțiilor prioritare de dezvoltare a administrației publice centrale și locale pentru viitor.

În cadrul evoluției societății, colectivităților umane, grupate prin interese comune, capătă un caracter tot mai organizat, instituționalizat structurile admini-strative, care erau menite să legitimizeze puterea politică în fața societății. Ansamblul acestor forme organizatorice instituționalizate, făcute să funcționeze într-un sistem particular pe baza unor reguli și norme stabilite de putere, a precedat **aparitia unei noi instituții - statul, iar această putere devine o putere oficială.**

Astfel, forma superioară de organizare și funcționare a societății este reprezentată de stat. A devenit deja axiomă faptul că *statul este un fenomen social-politic, întrucât el a apărut în procesul dezvoltării societății, la o anumită treaptă a evoluției acesteia.* Pe teritoriul Moldovei, după o perioadă de organizare a unor uniuni tribale, s-a conturat, sub conducerea lui Burebista, o puternică organizare statală, care se întindea din Carpați pînă la Pontul Euxin (Marea Neagră) și care s-a consolidat sub domnia lui Decebal.

Statul propriu-zis, Moldova, s-a format concomitent cu constituirea statelor medievale la mijlocul sec. XIV.

Evoluția istorică îndelungată confirmă că *statul este, de fapt, o instituție publică care asigură conducerea societății, în numele societății, ca reprezentant oficial al acesteia, în ansamblul ei.*

Administrația publică are ca obiectiv realizarea valorilor care exprimă interesele statului sau ale unei colectivități distincte, recunoscută ca atare de stat.

Formarea statului presupune și condiția obligatorie privind constituirea instituțiilor de stat, a sistemului unitar de administrare. Aceste procese politice importante evoluau în baza suporturilor juridice existente la fiecare etapă istorică.

Urmind pe parcursul sec. XIV procesul de constituire și consolidare, prin crearea instituțiilor sale, Statul Moldovenesc și-a dezvoltat organizarea sa internă după modelul statelor est-europene, model preluat de la Imperiul Bizantin.

Procesul social-politic a condus la apariția statului propriu-zis, cu trăsăturile sale specifice, deosebite destul de mult de statele conturate în Occident. Însă, concomitent cu acest proces firesc, condițiile istorice nefavorabile au temporizat mai multe secole realizarea premiselor pentru cristalizarea statului național. Izvoarele scrise păstrate atestă existența în această perioadă a unor formațiuni statale, care au constituit nucleele din care, la mijlocul sec. XIV, s-a încheiat statul feudal Moldova de sine stătător.

În ansamblu și sub aspect comparativ, am constatat că există mai multe similitudini în constituirea sistemelor de administrare în diferite state. De exemplu, *procesul conducerii teritoriale în țările din Europa, inclusiv în Moldova istorică, a fost conceput foarte devreme*. Vechea organizare de stat a Moldovei reprezintă un aspect esențial al procesului stabilirii unității statului feudal, al organizării sistemului fiscal, judecătoresc și al celui social în ansamblu. Divizarea administrativ-teritorială avea o importanță deosebită, dat fiind faptul că, pe lângă localizarea așezărilor în funcție de ape, târguri, de întemeietori concreți sau regiuni naturale (cîmpulunguri etc.), era necesar să se cunoască exact și unitatea administrativă respectivă, pentru a organiza unele acțiuni la nivel statal.

Sub aspect administrativ-teritorial, în spațiul de la est de Carpați în ansamblu, începînd cu mileniul al doilea, se produce o nouă etapă în evoluția istorică a "țărilor" sau ocoalelor tradiționale pentru aceste timpuri. Încă prin sec. VIII, pe văile Siretului (în latină - Hierasus) și ale Prutului (Pyretus) se constituie formațiuni politice puternice. Un

șir de surse istorice rusești, inclusiv "Cronica Ipatiană", atestă în partea centrală a Moldovei, către mijlocul sec. XII, **formațiunea politică a berladnicilor**, cu centrul administrativ la Bîrlad, care "cuprindea principalele confederații de văi, în frunte cu căpeteniile locale și cu cnejii și juzii satelor". La 1222 este menționată documentar **Țara Brodnichilor**, ce se întindea la sudul Moldovei, între Prut și Carpați, cuprinzînd vadurile rîurilor și trecătorile munților, fiind vecină cu Cumania³.

Istoricul N. Grigoraș de la Iași susține că "Țara Bîrladului s-ar fi unit, în perioada 1174-1234, cu Țara Brodnichilor" în cadrul unei formațiuni politice unitare. În zona de nord-est a viitorului stat unitar Moldova, pe la 1231, era amintită **formațiunea politică a Bolohovenilor**, alcătuită din mai multe cnezate conduse de cnej, care avea în frunte un voievod.

La intersecția sec. XIII-XIV, deja existau mai multe formațiuni prestatale relativ destul de puternice. Una dintre ele era cea din **Țara Șepenițului** (în documente: Terra Șepenicensis) și **ținutul Bucovinei**, conduse de domnitori (voievozi) locali. În general, la acea perioadă sînt atestate documentar mai multe țări (voievodate) în procesul constituirii Țării Moldovei. Una **își avea centrul administrativ la Cetatea Albă** și era condusă de prințul Dimitrie, alta - **în părțile Orheiului Vechi**.

Dimitrie Cantemir consemna în *Descriptio Moldaviae* ca organizări prestatale **trei republici**. În extremitățile de nord și sud acestea erau "Cîmpulung, cît și Vrancea ca un fel de republici", cea de-a treia era indicată "la răsărit de Prut, ceea a Tigheciului, ocupînd regiunea de pădure sau codru care mărginea spre nord-vest sfera Bugeacului"⁴.

Principala formațiune prestatală a existat pe parcursul apei Moldovei, afluent de dreapta al fluviului Siret. Nucleul său administrativ

era "cu centrul situat într-o așezare din chiuveta de la Baia", reprezentând, de la sfârșitul sec. XIII – începutul sec. XIV începuturile Statului Moldovenesc. Istoricul P. Parasca analizează procesul național-statal și conchide că în cursul extinderii teritoriului până la hotarele lui istorice între Carpații orientali, Nistru și țărmul Mării Negre, între limanul Nistrului și Delta Dunării, s-au produs mai multe faze și către anul 1359 voievodatul Moldovei există "deja timp de mai bine de o jumătate de secol". Autorul consideră că "la acea vreme Țara Moldovei includea trainic în hotarele sale ținutul Sucevei (un vechi voievodat autonom) și Țara Șepeniului (veche formațiune statală și ea), ajungând până la Nistru, în segmentul dominat de cetatea Hotinului"⁵. Ulterior, și-a sporit esențial teritoriul, întrunind, spre mijlocul sec. XIV, întreaga regiune cuprinsă între riulețele Bistrița, Moldova, Suceava și cursul superior al riului Siret. Capitala țării trecuse deja din Baia la Siret.

Astfel, "se impune concluzia că voievodatul Moldovei, care a luat ființă în anii '80 ai sec. XIII și s-a afirmat ca organism statal până la mijlocul secolului următor a însemnat formarea nucleului inițial al statului feudal Moldova".

Primul domnitor independent al țării Moldovei, Bogdan I Întemeitorul (1359 - 1365), a unit formațiunile locale de pe valea Moldovei, inclusiv "minele din Baia, părțile colonizate de unguri, în care se va ridica de un strănepot al său, Cetatea lui Roman Vodă, apoi Cîmpul lui Dragoș, minele din Ocna, cu drumul deschis spre Vrancea autonomă...", spre posesiunile "în marginele celei dintîi formațiuni de stat, care a dat Moldovei individualitate politică".

În timpul domniei lui **Petru I Mușat** (începutul anului 1376 – sfârșitul anului 1391) au fost integrate Țara Șepeniului ce cuprindea Țețina, Țirgul lui Cernea, Hotinul, teritoriul care se întindea până în părțile

dorohoiene, Hmeliovul. De asemenea, sub aspect unificator s-a produs integrarea voievodatului din partea de nord și a celei din sud. Este demonstrat că aceasta a avut loc în anii 1386 – 1387, cînd regele polon, în urma acceptării suzeranității sale, a emis o diplomă ce confirmă hotarele Moldovei⁶.

Sub aspectul hotarelor istorice, **Statul medieval Moldova a fost desăvîrșit sub domnia lui Roman I (martie 1391 - 1394)**. Despre hotarele țării ne vorbește însăși titulatura proprie a domnitorului, menționată în trei documente păstrate de la Roman I, inclusiv din 30 martie 1392, după a doua jumătate a anului 1392 și din 18 noiembrie 1393: "Marele singur stăpînitor din mila lui Dumnezeu domn. Io Roman voievod, stăpînind Țara Moldovei de la munte pînă la mare". Cel mai tirziu, în componența Moldovei a fost adus ținutul din preajma Deltei Dunării, cu orașul și cetatea Chilia. Aceasta s-a produs în anul 1411, cînd problema apartenenței acestui ținut a fost tranșată printr-un tratat bilateral, semnat de domnitorii Alexandru cel Bun și Mircea cel Bătrîn. În acea perioadă Moldova se întindea de la Ceremuș pînă la limanul Nistrului și de la Milcov pînă la Hotin.

Astfel s-a derulat procesul stabilirii hotarelor istorice ale Moldovei, care, în sec. XV, au rămas intacte.

Printre numeroșii călători străini ce au trecut prin Moldova, misionarul croat, arhiereul Alessandro Comuleo, făcea următoarele descrieri ale hotarelor istorice (anul 1587): "Moldova este lungă de 8 zile de drum și tot atîta de lată".

Unificarea formațiunilor statale preexistente în cadrul statului Moldova a generat procesul formării cadrului teritorial și administrativ. Aceasta a influențat substanțial evoluția politică internă a Țării Moldovei, lăsîndu-și o amprentă distinctă în practica administrativă.

Ulterior, și domnitorul Dimitrie Cantemir

în renumita sa lucrare *Descriptio Moldaviae*, determină statutul deosebit în procesul constituirii Țării Moldovei al "republicilor" Vrancea, Cîmpulung și Tigheci, care aveau un statut tradițional datorită existenței lor statale anterioare. De exemplu, Vrancea era datată drept organizare politică statală încă la 1234⁸.

Astfel s-au produs diverse evenimente generate de procesul unificării în aceleași hotare ale formațiunilor statale autonome existente anterior. Printre principalele se **evidențiază eforturile de centralizare a organizării statale și de întărire a autorității puterii centrale.** În esență, s-a derulat un proces al agregării formațiunilor timpurii și extinderii teritoriale a Țării Moldovei, voievodat din valea de pe cursul râului Moldova, de la care i-a provenit și denumirea, pînă la constituirea hotarelor istorice ale lui între Carpații Răsăriteni, Nistru și Marea Neagră.

Prin urmare, *procesul istoric de unificare politică și de formare a Statului medieval Moldova cu sistemul propriu de administrare a evoluat neuniform.* Faptul că totuși statul și-a păstrat numele oficial Țara Moldovei se datorește voievodatului propriu-zis al Moldovei cu centrul administrativ la Baia, care a jucat rolul hotărîtor în realizarea unității politice a spațiului carpato-nistrean. Tocmai formațiunea politică statală din partea de nord (Țara de Sus), care treptat, odată cu extinderea teritoriului, și-a deplasat capitala administrativă în cetatea Siretului și apoi s-a stabilit definitiv în cetatea Sucevei de pe râul Siret. Denumirea oficială a statului a fost răspîndită pe întreg teritoriul de la poalele Carpaților pînă la Nistru, Marea Neagră, gurile Dunării și riul Milcov.

Constituirea statului ca atare a condus la procesele creării aparatului de conducere și administrare central-local. Procesul de instituționalizare statală a durat circa o jumătate de secol, fiind început în anii '60 ai sec. XIV și finisat în cadrul reformelor

*administrative realizate în primul deceniu de domnie a lui Alexandru cel Bun.*⁹

Organizarea instituțională a Țării Moldovei s-a încheiat cu crearea sistemului central de administrare și al celui local. Primul nivel, conform documentelor istorice, era reprezentat de instituția domniei. Astfel, în vîrfurile scării ierarhice privind organizarea politico-administrativă a Moldovei se află domnitorul sau marele voievod. În persoana monarhului erau concentrate atribuțiile supreme legislative, executive, judecătorești, militare și administrative în ansamblu.

Documentele istorice atestă rolul deosebit al domnitorului Ștefan cel Mare (1457-1504) în promovarea și aprofundarea reformelor administrative din Țara Moldovei inițiate în primele decenii ale sec. XV de către bunicul său – Alexandru cel Bun (1400-1432).

În scopul constituirii sistemului documentar al autorităților administrative, autentificării lor prin aplicarea atribuciei de stat cu încă mai bine de 500 de ani în urmă se elaborează sigiliul mare și sigiliul mic ale organelor administrației de stat. Documentar este bine cunoscut sigiliul mare, cel oficial, al domnitorului Ștefan cel Mare (deși primul sigiliu în calitate de atribut oficial de stat a fost introdus de Alexandru cel Bun, fiind confecționat în cadrul cancelariei domnești. El reprezenta o evoluție continuă a sigilografiei moldovenești de-a lungul secolului XV și ulterior.

Cert era faptul că elementul principal al sigiliului mare, aplicat pe principalele documente de stat, era reprezentat de blazonul tradițional cu capul de zimbriu, asistat în partea de sus (în formă de scut) de steaua cu 5 colțuri, imaginile stilizate ale soarelui și a lunii plasate lateral pe ambele părți. Blazonul cu aceste elemente de bază era plasat pe fundalul rotund și frumos ornamentat, pe perimetrul căruia scria în limba slavonă veche (limba

oficială a statului fiind limba bisericii ortodoxe de rit răsăritean) următoarele (de la stînga spre dreapta, scrisul începînd de la imaginea crucii): "ПЕЧАТЬ ІО СТЕФАНЪ ВОЕВОДА ГОСПОДАР ЗЕМЛИ МОЛДАВСКОЙ" (în traducere: "Sigiliu io Ștefan, voievod, domn al Țării Moldovei"). Acest sigiliu se aplica pe ceara de pe o panglică (sau ață groasă) atînată la actele administrative (interne sau externe). Se utiliza, de asemenea, și sigiliul mic.

Pe parcursul glorioasei domnii a lui Ștefan cel Mare s-a consolidat organizarea instituțională a Țării Moldovei, fiind definit complet aparatul de stat și sistemul de administrare centrală și locală. Primul nivel, cel central, era reprezentat de instituția

domniei, Sfatul domnesc și Marea Adunare a Țării. Urma apoi sistemul de administrare al ținuturilor și locală (ale satelor și orașelor).¹⁰

Astfel, vom conchide că reformele administrative, inițiate chiar de la începutul întemeierii Statului Moldovenesc și, îndeosebi, pe parcursul sec. XV de către glorioșii domnitori Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare, au constituit și consolidat consecutiv sistemul tradițional moldovenesc de administrare la nivel central-local. Experiența acumulată la acel început de bun augur și valorificarea sa creativă au permis să fie găsite cele mai relevante soluții de consolidare și optimizare a sistemului de administrare din Moldova.

(Va urma)

BIBLIOGRAFIE

¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 175-177 (3062-3064) din 9 noiembrie 2007, pag. 9.

² Moldova Suverană, 2007, 11 decembrie, pag. 1-2.

³ Constantin Burac, Organizarea administrativ-teritorială a Moldovei. Ținuturile în sec. XIV-XVI. "Cugetul", nr. 4, 1992. - P. 5.

⁴ Pavel Parasca, Evoluția politică internă și poziția internațională a Moldovei (jumătatea sec. XIV - începutul sec. XV). Autoreferat..., Chișinău, 1997, p. 12-13.

⁵ Pavel Parasca. Op. cit., p. 13.

⁶ Pavel Bîrnea. O descriere anonimă a Moldovei din 1587, în „Glasul Moldovei”, 1997, 20 mai.

⁷ Павел Параска. Внешнеполитические условия образования Молдавского феодального государства. Кишинев, 1981, с. 18-22.

⁸ Dimitrie Cantemir, Descrierea Moldovei. Chișinău, 1992. - P. 29-30.

⁹ Mihail Platon, Sergiu Roșca, Alexandru Roman, Teodor Popescu, Istoria administrației publice din Moldova. Chișinău, 1999. - P. 66.

¹⁰ Alexandru Roman, Evoluția istorică a sistemelor de administrare în Moldova. Chișinău, 1996. - P. 9.

Prezentat: noiembrie 2007

Recenzent: Andrei SMOCHINĂ, doctor habilitat în drept, profesor universitar, director al Centrului de Drept al Institutului de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei

E-mail: aroman@mail.md

PACTUL RIBBENTROP-MOLOTOV ȘI STATUL MOLDOVENESC CONTEMPORAN

Victor STEPANIUC,
președinte al Comisiei pentru cultură, știință, învățământ,
tineret, sport și mijloace de informare în masă a Parlamentului
Republicii Moldova, membru al Biroului Permanent al Parlamentului
Republicii Moldova, doctor în științe istorice

SUMMARY

In the last decades, many politicians, historians, political analysts from Moldova and abroad, especially from Romania, display constant interest for the so-called "Ribbentrop-Molotov Pact", or more exactly the *Soviet-German Treaty of Non-aggression* and its additional protocol.

Since 1989, the political debates on this document in Moldova had and continue to have political connotation. It is worth mentioning that the Parliament of the Republic of Moldova approached expressly the topic of Ribbentrop-Molotov pact a number of times: on January 11, 1990, June 19, 1990, June 23, 1990, April 3, 1991, June 26-28, 1991, and August 27, 1991.

The adopted decisions of the Parliament of the Republic of Moldova on this issue have profoundly marked the fate of our state. Some politico-juridical confusions have been created, which have been perpetuated in the Declaration of Independence of the Republic of Moldova.

În ultimele decenii, mulți politicieni, istorici, politologi, moldoveni și străini, înfii de toate, din România, manifestă un interes constant față de așa-zisul "Pact Ribbentrop-Molotov", mai corect — *Tratatul sovieto-german de neagresiune* și protocolul adițional.

După anul 1989, în Republica Moldova dezbaterile politico-istorice asupra acestui document depășit de timp au avut și continuă să aibă conotații politice. Este de menționat, că Parlamentul Republicii Moldova a abordat expres tema Pactului Ribbentrop-Molotov în câteva rânduri: la 11 ianuarie 1990, 19 iunie 1990, 23 iunie 1990, 3 aprilie 1991, 26-28 iunie 1991, 27 august 1991.

Hotărârile adoptate de Parlamentul Republicii Moldova în această problemă

au marcat profund soarta statului nostru, au creat anumite confuzii politico-juridice care s-au perpetuat și în Declarația de independență a Republicii Moldova.

Republica Moldova, în declarațiile și hotărârile votate în acea perioadă de deputații moldoveni, este considerată o „consecință” a Pactului sovieto-german. Avînd o influență decisivă asupra Parlamentului Republicii Moldova, liderii Frontului Popular din Moldova au impus, la 23 iunie 1990, adoptarea *Hotărîrii cu privire la Avizul Comisiei Sovietului Suprem al RSS Moldova pentru aprecierea politico-juridică a Tratatului sovieto-german de neagresiune și a Protocolului adițional secret din 23 august 1939, precum și a consecințelor lor pentru Basarabia și*

Bucovina de Nord (nr.149-XII din 23 iunie 1990), care a dezaprobat „proclamarea în mod nelegitim la 2 august 1940 a RSS Moldovenești” [1]. Astfel, nu doar separatiștii transnistreni, dar și deputații moldoveni au votat atunci pentru dezmembrarea teritorială a Republicii Moldova.

Prin *Declarația privind Pactul Ribbentrop-Molotov și consecințele acestuia pentru țara noastră* din 24.06.1991, Parlamentul României a condamnat, de asemenea, acest pact ca fiind „ab initio nul și neavenit” și a cerut „înlăturarea pe cale pașnică a consecințelor nefaste ale actelor nedrepte ce au la bază protocoalele secrete ale Pactului Ribbentrop-Molotov” [2, p. 109]. Declarația dată cere oficial instaurarea *status quo* de la 26.06.1940: reîncorporarea „Basarabiei” în Regatul român. Altfel zis, Parlamentul român cerea oficial la 24.06.1991 lichidarea Republicii Moldova și transformarea ei în „provincie românească”, cerea recroirea configurației politico-teritoriale stabilite după Războiul al Doilea Mondial, cerea revizuirea Tratatului de pace de la Paris din 10.02.1947, căci prin acesta au fost stabilite granițele Europei contemporane.

România a fost primul stat, care a recunoscut Republica Moldova după proclamarea independenței la 27.08.1991. Din ziua recunoașterii independenței Republicii Moldova, Parlamentul României a discutat cu abnegație la tema „teritoriilor anexate cu forța în urma înțelegerilor secrete stabilite prin Pactul Ribbentrop-Molotov” [2, p. 108]. Astfel, și deputații români au făcut numeroase referiri la necesitatea eliminării consecințelor Pactului Ribbentrop-Molotov.

Evident, din cauza dogmei despre Pactul

Ribbentrop-Molotov, o parte a clasei politice românești mai este derutată. Prin eforturile ei, România nu are cu Moldova un Tratat de bază, o convenție despre delimitarea și recunoașterea frontierelor.

Cercetătorii problemei se pot convinge că stipulările legiuitorilor moldoveni și români, adoptate în chestiunea Pactului Ribbentrop-Molotov sînt, practic, identice. Majoritatea „argumentelor” lansate de legiuitori, la această temă, dar și de unii savanți, ignorează realitatea obiectivă, dreptul poporului moldovenesc la autodeterminare și caută să demonstreze lipsa de legitimitate a statalității moldovenești, necesitatea eliminării consecințelor Pactului Ribbentrop-Molotov [3].

Poziția României în problema Pactului sovieto-german expusă în mai multe documente oficiale, deși contravine dreptului internațional, e clară. Este însă derutantă atitudinea față de aceste evenimente a deputaților moldoveni din anii 1990-1991, deoarece aceștia au apărut drepturile României și ale neamului românesc la întregire, și nu au dorit să caute argumente pentru drepturile moldovenilor, în sprijinul statalității moldovenești contemporane, care este o continuitate a statalității istorice moldovenești. Constatăm, că adoptînd avizul despre Pactul Ribbentrop-Molotov în anii 1990, deputații moldoveni au apreciat acest Pact din punctul de vedere al statului român, și nu al statului moldovenesc.

Aceeași abordare contradictorie s-a aplicat și în textul Declarației de independență. Deputații moldoveni, istoricii FPM din Moldova nu au dorit în mod repetat să analizeze toate evenimentele și fenomenele legate de renașterea statalității moldovenești contemporane.

În acest context, sub aspect istoric și juridic, apare întrebarea: este oare Moldova contemporană o consecință a Pactului Ribbentrop-Molotov ori o continuitate a Republicii Democratice Moldovenești, anexată de către România în 1918? Unde începe legitimitatea Statului moldovenesc contemporan – Republica Moldova?

Având în vedere materialele de arhivă și opiniile diverse ale multor savanți, putem concluziona că Republica Moldova nu este o consecință a Pactului Ribbentrop-Molotov, ci, în primul rând, a evenimentelor din anii 1917-1918.

E cunoscut că atunci, în 1917, la 2 decembrie, în Basarabia, adică în teritoriul istoric al Moldovei de Est, anexată la Imperiul Rus în 1812, la inițiativa maselor populare, a fost proclamată Republica Democratică Moldovenească.

Având Guvern și Parlament temporare, armată și miliție populară, sistem fiscal și o anumită recunoaștere externă, republica respectivă poate fi considerată o primă Republică Moldovenească din epoca contemporană. Tragedia acestei republici este, că în ianuarie – februarie 1918 ea a fost ocupată de trupele militare române cu acordul și la inițiativa principalelor forțe beligerante în primul război mondial. După cum au recunoscut ulterior mai mulți politicieni și istorici români și străini, anexarea Basarabiei a fost regizată de Germania și România. Însă interese au avut și țările Antantei care și-au dorit „curățarea Basarabiei de bolșevism” și pedepsirea Rusiei Sovietice pentru ieșirea din războiul mondial.

Ocuparea Republicii Democratice Moldovenești, numită de diferiți istorici „cucerire militară a acestui teritoriu”, nu a permis parlamentului temporar – Sfatului Țării – să-și îndeplinească atribuțiile pentru

care a fost creat. Maltratați de generalii români, membrii Sfatului Țării n-au rezistat în fața regimului de ocupație, care și-a dorit o anexare „legală” a Basarabiei. La 27 martie 1918, Sfatul Țării, sub acoperirea trupelor române de ocupație, declară Unirea Basarabiei cu România, adică hotărâsc lichidarea RDM. Indiscutabil, analizând aceste evenimente, acțiunile României în problema Basarabiei, actele politico-juridice adoptate de Sfatul Țării, în lumina dreptului internațional, constatăm:

- unirea Basarabiei cu România a fost un act forțat de regimul de ocupație [4, p.53];

- Parlamentul moldovenesc, Sfatul Țării, n-a avut dreptul să hotărască problema „Unirii”, deoarece a avut statut temporar și doar împuterniciri să pregătească alegeri în Adunarea Constituantă a Moldovei, care urma să hotărască soarta Republicii Democratice Moldovenești [5, p.172-211];

- Unirea Basarabiei cu România putea fi legiferată doar prin plebiscit, desfășurat în condiții de libertate;

- prin Tratatul de la Paris din anul 1920, unele țări europene au susținut anexarea Basarabiei de către România. Însă tratatul n-a căpătat putere juridică deoarece Japonia nu l-a ratificat, iar SUA au refuzat să-l semneze, deoarece în Basarabia n-a fost desfășurat un plebiscit, iar România și URSS n-au ajuns la un acord în această problemă. La 27 martie 1918 Basarabia era formal, din punct de vedere juridic, în componența Rusiei Sovietice. Sfatul Țării și România n-au putut legifera desprinderea Basarabiei de la Rusia Sovietică așa precum au făcut-o conducătorii Finlandei, Poloniei, Estoniei, Lituaniei și Letoniei.

Anume având în vedere statutul ilegal al anexării Basarabiei de către România

în 1918, URSS a avut motive legale să abordeze problema Basarabiei și a făcut aceasta în cadrul conferințelor internaționale și bilaterale cu România, inclusiv și în notele de la 26-28 iunie 1940. România, lipsită de sprijin internațional, în cele din urmă, a acceptat tacit cerințele sovietice de a evacua trupele.

Cunoscători savanți moldoveni și străini recunosc că „procedura mării uniri a Basarabiei a fost... nelegală, deoarece nu a existat nici un fel de înțelegere între România și Rusia referitor la trecerea acestui teritoriu de sub jurisdicția unui stat sub jurisdicția altui stat. Fără o atare înțelegere, transmiterea teritoriilor nu poate fi considerată legitimă, deoarece astfel se încalcă principiul unanim recunoscut al dreptului internațional privind respectarea tratatelor (pacta sunt servanda), ceea ce poate să ducă, în cele din urmă, la zdruncinarea stabilității relațiilor contractuale între state” [6, p.340]. Este important că chiar unii guvernanți români din perioada interbelică, precum N. Titulescu, erau conștienți că autodeterminarea Basarabiei în anul 1918 nu s-a făcut în baza dreptului internațional, deoarece aici nu s-a desfășurat un plebiscit, cum s-a procedat în alte regiuni, „unde anume forțele internaționale, iar nu cele militare... au asigurat ordinea” [7, p. 284].

Mai mulți experți români contemporani, de asemenea, recunosc, dreptul moldovenilor la statalitate contemporană. „În primul rând, astăzi nu avem de a face cu consecințele Pactului Ribbentrop-Molotov, când vorbim despre frontiera dintre România și Moldova” ... [8, p. 3-4], subliniază analiștii români G. Andreescu, V. Stan și R. Weber. Evident, nu Pactul Ribbentrop-Molotov, ci *Tratatul de Pace de la 1947* a legiferat această frontieră

moldo-română. După dizolvarea URSS, frontierele Republicii Moldova, inclusiv cea moldo-română, sînt recunoscute de circa 180 de state, de cele mai importante foruri internaționale conform principiilor dreptului internațional al succesiunilor.

Renumita cercetătoare română D. Popescu, avînd în vedere dreptul succesiunilor, este, de asemenea, convinsă că frontiera dintre Republica Moldova și România nu este fixată în baza Pactului Ribbentrop-Molotov, ci în baza Tratatului de pace de la 1947 care a legiferat granița sovieto-română, „în conformitate cu Acordul sovieto-român de la 28 iunie 1940...” [9, p. 66]. Astfel, nu Pactul Ribbentrop-Molotov, ci Acordul sovieto-român din 28 iunie 1940 și Tratatul de Pace din 1947 constituie acte de drept internațional care legitimează statalitatea moldovenească contemporană restabilită după 2 august 1940 [1].

Savantul Al. Burian aduce noi precizări de principiu la această constatare și anume, că “războiul dintre Germania și URSS, început la 22 iunie 1941, a anulat consecințele politicii externe staliniste, dar nu a restabilit status quo ante, care a existat pînă la încheierea Pactului, generînd alte consecințe, tot atît de grele și nu mai puțin legitime decît primele. Este vorba despre faptul că la 22 iunie 1941, în războiul împotriva URSS, împreună cu Germania nazistă, a intrat și România regală, care, prin participarea sa la război, a lichidat consecințele amintite, fie “consecințe ale Pactului Ribbentrop-Molotov”, fie “consecințe ale politicii externe staliniste” și a generat noi urmări, de data aceasta - ale acțiunilor sale (ale Germaniei și României - *aut.*), care ulterior au fost lichidate prin acțiunile comune ale aliaților Coaliției antihitleriste... Sînt

cunoscute rezultatele celui de-al Doilea Război Mondial. El a lichidat atât "consecințele Pactului Ribbentrop-Molotov", cât și "consecințele campaniei Drang nach Osten". lăsând consecințele sale pentru Europa și pentru întreaga lume, formulate juridic și incluse în tratatele de pace din 1947 încheiate cu Italia, România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda" [6, p. 346]. Conștienți de aceste adevăruri, mai mulți istorici și politologi români resping hotărât viziunile primitive asupra Tratatelor internaționale semnate de România. Modificarea acestor tratate poate dăuna României, și nu Moldovei.

"...Modificarea Tratatului de Pace (câci despre el este vorba când vorbim despre anularea consecințelor Pactului Ribbentrop-Molotov) nu privește numai România. Un lucru trebuie înțeles: indiferent de modul în care a fost reglementată situația frontierelor, Tratatul de Pace constituie baza păcii și stabilității europene după anul 1947... Tratatul readucea în fruntariile țării (României — *aut.*) Transilvania și consacra independența statului românesc. Tratatul de Pace din 1947 ori este acceptat în întregime, ori este respins în întregime" [8, p. 5-6].

În timp ce promotorii pseudoștiințifici ai „României Mari” văd o singură piedică în calea „unirii” Moldovei cu România — consecințele Pactului Ribbentrop-Molotov, „teoria” aceasta este combătută cu argumente incontestabile de savanți cu renume mondial. Într-un studiu intitulat „Fiul răătăcitor: Moldova și România”, savantul german Gunter Tontsch, pornind de la „modelul german” de reunificare, demonstrează că în Moldova „niciodată n-a persistat ideea vreunei uniri cu Valahia/România” [10, p. 188-190].

În cazul Germaniei s-au unit două părți

ale unui stat, dezbinat prin forța împrejurărilor, de puteri străine, iar în ce privește România și Republica Moldova situația a fost și este alta. Republica Moldova poartă tradiția statală moldovenească. Teritoriul de azi și de ieri al Republicii Moldova s-a aflat în componența Moldovei istorice circa 450 de ani, pe când în componența României — doar 22 de ani de ocupație.

A aborda astăzi din punctul de vedere al dreptului internațional și al relațiilor dintre state "consecințele Pactului Ribbentrop-Molotov" referitor la "Basarabia", este mai mult decât o eroare. Este un atentat asupra statului moldovenesc contemporan, fapt ce contravine dreptului internațional. Fără a îndreptăți politica stalinistă, prevederile expansioniste ale Pactului Ribbentrop-Molotov, care, împreună cu *Acordul de la Munchen* (septembrie 1938), a creat condiții pentru ca Hitler să înceapă cel de-al Doilea Război Mondial, în baza documentelor și a realităților istorice, este evident că "problema Basarabiei", legitimitatea Republicii Moldova, nu a fost provocată de acest pact. În epoca contemporană acest subiect a intrat în preocupările diferitelor foruri internaționale și în relațiile dintre diferite state, întâi de toate — dintre România și URSS, din momentul în care Regatul român a ocupat, în ianuarie 1918, teritoriul moldovenesc dintre Prut și Nistru, proclamat la 2.12.1917 Republică Democratică Moldovenească. Nu Pactul Ribbentrop-Molotov, care este nul și neavenit *ab initio* și care și-a pierdut orice valoare la 22.06.1941, ci caracterul ilegal al aflării "Basarabiei" în componența României a servit temei juridic pentru eliberarea Moldovei de Est, în urma înțelegerii sovieto-române din 26-28 iunie 1940.

Din alt unghi de vedere, drama momentului s-a manifestat prin faptul că URSS în 1940 nu a oferit populației fostei Republici Democratice Moldovenești dreptul la autodeterminare prin referendum (plebiscit), cum propunea Guvernul sovietic anterior, în mai 1919 și în martie 1924 la *Conferința de la Viena*. Populația din Moldova dintre Prut și Nistru și cea din RASS Moldovenească, proclamată la 12 octombrie 1924 în baza legii din 2.08.1940 a Sovietului Suprem al URSS, a format RSS Moldovenească unională, ulterior mutilată teritorial și limitată în prerogative. Evident, asemenea modalități de creare a unor entități statale nu corespund întocmai principiilor de autodeterminare națională, devenite norme ale dreptului internațional.

Cu toate acestea, crearea în componența URSS a Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești a fost un pas înainte pe calea restabilirii și statornicirii statalității moldovenești contemporane, sugrumate în 1918 de regimul românesc de ocupație, care a impus Sfatul Țării să însceneze votarea actelor nelegitime din 27.03.1918 și din 27.11.1918.

După 1991, pe măsură ce structurile statului independent Republica Moldova, alese și confirmate democratic, proclamau și afirmau tradiția continuității statalității moldovenești, legătura indisolubilă cu Moldova istorică, iar populația exprima susținerea deplină a înfăptuirii năzuințelor sale multiseculare, în pofida rezultatelor sondajului sociologic republican din 6 martie 1994, unde 98% din participanți s-au pronunțat pentru independența statului, luau amploare acțiunile de anihilare și subminare a statalității moldovenești din interior și din afara țării.

Academicianul Haralambie Corbu scria despre acest fenomen periculos:

“Declarată ca stat suveran și independent, Republicii Moldova i s-a contestat legitimitatea chiar din start de forțe politice influente cu tendințe autoritare și monopoliste... că populația cuprinsă în frontierele acestui stat ca și cum nu dispune de tradiții statale, de statut de națiune, de popor... S-a creat o situație paradoxală și curioasă în felul său: peste o sută douăzeci de țări și state de pe glob recunosc legitimitatea, independența și suveranitatea Republicii Moldova, în timp ce forțe politice din interior nu acceptă această realitate” [11, p. 404-405].

De menționat că, în ultimul deceniu, teoriile iredentiste și separatiste cu conținut antidemocratic și antimoldovenesc despre legitimitatea incertă a Republicii Moldova au fost respinse nu doar de populație și politicieni, ci și de renumiți istorici, juriști, politologi moldoveni și străini în cadrul Congresului „Casa Noastră – Republica Moldova” (1994), simpozionului moldo-german „Statul național și societatea polietnică” (1996) etc. Nu Pactul Ribbentrop-Molotov, dar tradiția statalității în Moldova istorică, existența națiunii moldovenești, a etnonimului „moldoveni”, utilizarea în Moldova a glotonimului „limbă moldovenească”, renașterea în Moldova de Est (Basarabia) a statalității moldovenești contemporane constituie legitimarea pentru statul Republica Moldova. „Statalitatea înseamnă o etapă istorică de dezvoltare a țărilor, națiunilor, care au reușit să-și creeze propriul stat, ori să reanimeze statalitatea picdută anterior... moldovenii din teritoriile anexate (după 1812 și 1918 – *cut.*) au demonstrat, în repetate rânduri, fidelitate propriei statalități...” [12, p. 134-135].

Forțele politico-ideologice și „științifice” care leagă intenționat legitimitatea Republicii Moldova cu pactul Ribbentrop-

Molotov, comit mai multe falsuri, ce nu au nimic cu știința. Apreciind obiectiv evenimentele anului 1812, acești savanți ascund adevărul despre cucerirea militară și anexarea, în 1918, de către România a Republicii Democratice Moldovenești, neglijează argumentele istorico-juridice despre nulitatea după anii 1941 și 1947 a Pactului Ribbentrop-Molotov, ignoră prevederile dreptului internațional care oferă popoarelor, inclusiv poporului moldovenesc, dreptul la identitate și autodeterminare națională.

În concluzie, vom sublinia că dogma despre Pactul Ribbentrop-Molotov și consecințele acestuia pentru Basarabia, vehiculată cu insistență în unele cercuri „savante” proromânești, are doar scop politico-ideologic: lichidarea statului Republica Moldova. Acest concept antiștiințific, care este astăzi armă de luptă ideologică a forțelor separatiste și unioniste (iredentiste) împotriva statalității moldovenești, cu regret, mai este ignorat de istoricii și politicienii moldoveni.

BIBLIOGRAFIE

1. Arhiva Parlamentului Republicii Moldova. Fondul R-2948, inv.6, d.1127.
2. Diacon, V. Reîntregirea. Basarabia, Bucovina și Insula Șerpilor în dezbateri ale Parlamentului României. Iași, Unirea, 1992, 252 pag.
3. „Moldova Suverană”, 29.06.1997.
4. Argetoianu, C. Memorii. Vol.I. București, 1995, p. 53.
5. Stepaniuc, V. Statalitatea poporului moldovenesc. Chișinău, Tipografia Centrală, 2005, 520 pag.
6. Burian, Al. Geopolitica lumii contemporane. Chișinău, Tipografia Centrală, 2003, 456 pag.
7. Levit, I. Republica Moldovenească. An de răspîntie: de la proclamarea Republicii Moldovenești pînă la desființarea autonomiei Basarabiei. Noiembrie 1917 –noiembrie 1918. Chișinău, Universul, 2003, 400 pag.
8. Andreescu, G., Stan, V., Weber, R. Raporturile României cu Republica Moldova. // Revista „22”, București, ianuarie 1994, pag. III-X.
9. 15 Ani de Independență a Republicii Moldova. // Materialele Conferinței Științifice Internaționale. 22 august 2006. Chișinău, 2006, 168 pag.
10. Tontsch, G. Fiul rătăcitor: Moldova și România. // Statul național și societatea polietnică: Moldova în anii '90. Chișinău, Rotaprint, 1997, pag. 178-190.
11. Corbu, H. Deschideri către valori. Studii, eseuri, atitudini. Chișinău, Cartea Moldovei, 2003, 456 pag.
12. Statul național și societatea polietnică Moldova în anii 90. Chișinău, Rotaprint, 1997, 254 pag.

Prezentat: 22 noiembrie 2007.

Recenzent: Alexandru ROMAN, doctor habilitat în științe istorice, profesor universitar.

E-mail: l.catanoi@parlament.md

CONSIDERAȚII PRIVIND ASIGURAREA NORMATIVĂ A TRANSPARENȚEI PROCESULUI DE LUARE A DECIZIILOR POLITICO-ADMINISTRATIVE

Corneliu POPOVICI,

vicerector al Academiei de Administrare Publică pe lângă Președintele
Republicii Moldova, doctor în filozofie, conferențiar universitar

SUMMARY

The present study is devoted to the examination of the issues that deal with providing transparency to the legal framework in the decision-making process. Starting from the idea that the administrative structures of the modern society should offer required information to citizens and be transparent, we consider this as a sure way for the efficiency of the activity of the public administration. The transparency and openness of the public administration are stipulated in the normative framework on the liberty of information and in the normative acts on administrative procedures. This fact should facilitate citizens' access to political-administrative decision-making and to exclude the monopolization of power by politicians and functionaries.

28

Administrarea publică, nr. 4, 2007

Pe parcursul ultimilor ani, țările din Europa de Est și Sud-Est au trecut prin mai multe situații social-politice dificile generate de greșelile și erorile în procesul de luare și implementare a deciziilor politico-administrative. Este evident că multe din aceste greutăți sînt determinate de asigurarea informativ-analitică insuficientă a deciziilor politico-administrative, ignorarea de către funcționarii de rang înalt a metodelor și mijloacelor elaborate de știința administrativă și cea politică. Ca urmare, multe decizii de stat, de care depinde bunăstarea și soarta milioane de oameni, au un caracter irațional, scopurile formulate nu au legătură cu resursele disponibile, ele sînt orientate spre starea existentă, fără a lua în considerare consecințele pe termen mediu și lung. Mult timp conducătorii considerau că procesul de luare a deciziilor reprezintă o activitate ce nu presupune careva cunoștințe speciale.

Din fericire, la moment devine din ce în ce mai clară necesitatea de a cultiva viitorilor funcționari deprinderi de a cunoaște natura și mecanismul complex al acestui fenomen social – adoptarea deciziilor politice și administrative.

În țările occidentale teoria luării deciziilor politico-administrative timp de o jumătate de secol se dezvoltă ca o disciplină științifică de sine stătătoare, iar cursurile de instruire privind luarea deciziilor administrative, elaborarea și implementarea politicii de stat sînt ținute atît la facultățile de științe politice, precum și în școlile de administrare publică. Preocuparea privind generalizarea analitică a deciziilor administrative luate în conformitate cu abordările și metodele elaborate în știința administrativă și cea politică în țările Europei de Est și Sud-Est se află la o etapă incipientă. În statele din spațiul postsovietic doar în ultimul timp și-au făcut apariția primele manuale, cursuri

universitare și îndrumări metodice privind luarea deciziilor care sînt bazate nu numai pe experiența occidentală în instruirea funcționarilor publici și a politicienilor, dar și pe propriile investigații și practica pedagogică.¹

În lucrările menționate se conțin recomandări metodice amănunțite, modele conceptuale contemporane și abordări metodologice în interpretarea deciziilor din sfera politicii publice. Autorii studiilor au reușit să combine analiza cunoscutelor modele politico-administrative cu examinarea problemelor actuale de luare a deciziilor administrative și politice. Fără a se limita la analiza amănunțită și sistematică a principiilor luării deciziilor, lucrările vizate caracterizează principalele metode utilizate în acest proces.

Tradițional, autorii definesc științele politico-administrative ca discipline care au legătură cu explicarea procesului de luare și executare a deciziilor, precum și acumularea și interpretarea datelor, care asigură soluționarea problemelor administrative și politice într-o anumită perioadă. De fapt, teoria luării deciziilor administrative și politice este tratată de autori ca o știință politico-administrativă, care studiază din perspectivă multidisciplinară mecanismele și legitățile politicii publice și care elaborează principiile și metodele de pregătire și implementare a deciziilor cursului politico-administrativ. Prin urmare, aceasta reprezintă un vast domeniu de cercetare care cuprinde în sine relațiile politico-administrative, influența mediului, aspectele instituțional-instrumentale, rolul valorilor și cunoștințelor, normelor și emoțiilor în luarea deciziilor politice. Toate aceste domenii indică asupra caracterului complex al mecanismului de luare a deciziilor, fapt menționat de cercetători în investigațiile din ultimele două-trei decenii.

O atenție aparte merită astfel de subiecte ca mecanismele de luare a deciziilor, asigurarea transparenței procesului de luare a deciziilor și consolidarea cadrului normativ privind procesul decizional.

Pentru început este necesar să menționăm că examinarea mecanismului de luare a deciziilor începe cu clarificarea modului în care persoanele ce dețin statute diferite și au un impact specific asupra mecanismului politicii de stat, se încadrează în activitatea corporativă care generează un anumit curs politic pentru țară în general, într-un anumit sector de activitate sau într-o comunitate teritorială. Într-o strînsă legătură cu subiectul menționat se află cel al algoritmului de luare a deciziilor în politica de stat care poate fi elucidat în urma descrierii și examinării unui important volum de informații cu caracter empiric, ce vizează procesul de luare a deciziilor în diferite structuri ale puterii. Astfel poate fi modelat așa-numitul ciclu politico-administrativ în care își găsesc expresia cele mai generale caracteristici și faze ale procesului de luare a deciziilor publice în diferite instituții ale statului. Practica demonstrează că rezultatele parcurgerii ciclului politico-administrativ sînt determinate în mare măsură de structura modelelor conceptuale ce sînt împărtășite de persoanele care iau decizii. În ultimul timp, aceste modele conțin unele componente stabile cum ar fi fundamentarea teoretică și conceptuală, formularea metodelor de implementare a celor planificate, identificarea instituțiilor responsabile și tehnologiilor administrative preconizate. Deși modelele conceptuale reprezintă o creație a mediului academic și nu a persoanelor implicate nemijlocit în activitatea practică, aceste elaborări conceptuale reprezintă o importantă bază

pentru elaborarea și implementarea deciziilor.

Este evident că orice guvern contemporan, indiferent de orientarea politică, tinde să formuleze un program bine gândit, fundamentat și de perspectivă care să exprime interesele generale, program ce este prezentat maselor pentru discuție și acceptare. Noțiunea „politică” în acest caz poate cuprinde scopurile și metodele generale de administrare sau să vizeze funcții mult mai înguste (de exemplu: politica de mediu, agricultură, educație, sănătate, industrie, știință, dezvoltare regională, asigurare socială etc.).

Însă orice administrație de stat, reprezentată în cadrul unui model ideal de administrare, funcționează în corespundere cu un anumit curs politic general al statului, care este perceput ca „baza rațională a acțiunii sau lipsei de acțiune” și este folosit ca un standard pentru dările de seamă ale aparatului de stat. Același program, fiind aprobat de electorat în cadrul procesului politic, care se explică prin succesul partidului care l-a propus în campania electorală, reprezintă pentru administrație o temelie a legitimității, precum și modelul de bază pentru o activitate eficientă. Chiar și în aceste condiții nu avem temei să afirmăm cu certitudine că cursul politic formulat în acest mod exprimă voința generală și nu interesele de grup sau doar opiniile și motivele pur politice. Mai mult ca atât, acest curs depinde într-o mare măsură de aprobarea programului de către cei care dispun de o calificare suficientă și sînt capabili să judece despre autenticitatea acestuia din punctul de vedere al materialului factologic și al posibilității de îndeplinire. Pentru cei care doresc să realizeze puterea în statul contemporan, este extrem de important să demonstreze capacitatea de a obține

ajutorul și susținerea specialiștilor recunoscuți care dispun atât de cunoștințe speciale, cît și de deprinderi practice și de o atitudine neutră față de politica de fracțiune sau de patronat. În aceste condiții crește considerabil valoarea și importanța transparenței în procesul de elaborare și implementare a cursului politic.

Transparența în procesul de luare a deciziilor în administrația publică

În societatea contemporană dominată de noi tehnologii informaționale administrația publică se dezice de cultura secretomaniei care a reprezentat *modus operandi* al puterii pe parcursul mai multor secole². Prin urmare, pentru a fi eficiente în societatea contemporană, guvernele trebuie să ofere informații.

Nu este întîlmător faptul că pe parcursul ultimilor cinci decenii acest subiect a fost unul central în discuțiile și publicațiile cercetătorilor în domeniul administrației publice, fiind tratat într-o strînsă legătură cu cele ce țin de problema transparenței în diferite sfere ale societății. Practic, transparența în activitatea administrației publice este apreciată în permanență ca un fenomen pozitiv benefic pentru administrație și societate în general, deoarece transparența este concepută ca temelia democrației și principalul mijloc în combaterea corupției și ineficienței.

În activitatea practică influența acestor idei își găsește expresia în modificarea semnificativă a procedurilor de luare a deciziilor de către structurile administrative, a metodelor de gestionare a resurselor umane în serviciul public, a coraportului dintre informația secretă și cea publică și alte caracteristici importante în funcționarea aparatului de stat. Începînd cu mijlocul secolului trecut, în mai multe state democratice au fost create noi instituții, au fost elaborate și implementate noi acte

normative menite să asigure transparența în activitatea administrației publice.

În acest context merită atenție concepțiile care se află la temelia învățăturilor contemporane despre transparență.³

În lucrările consacrate administrației publice noțiunea de „transparență” și „deschidere” sînt folosite deseori ca sinonime care caracterizează întregul complex de idei precum și măsurile normative, instituționale și altele legate de realizarea de către cetățeni a supravegherii procesului de luare a deciziilor în structurile administrației publice. Deși, potrivit unor cercetători, aceste două noțiuni comportă unele particularități. Astfel, transparența este interpretată ca „posibilitatea cetățenilor de a primi la timp informații sigure și relevante despre activitatea structurilor administrației publice”, iar deschiderea - ca „garanție de luare în considerare a opiniei cetățenilor în elaborarea și implementarea deciziilor administrației publice”.

O astfel de divizare a noțiunilor de transparență și deschidere are un caracter convențional și coincide cu separarea a două tipuri de acte normative care asigură transparența și deschiderea administrației publice: cadrul normativ privind libertatea informației și actele normative privind procedurile administrative.

Pentru prima dată cadrul normativ privind libertatea informației își face apariția în Suedia deja în sec. XVIII odată cu adoptarea legii din 1776 care oferea dreptul cetățenilor Suediei de a avea acces liber la documentele oficiale. Este de menționat că experiența suedeză a rămas unică pe parcursul aproximativ al două secole. O nouă etapă calitativă în asigurarea accesului la informație a cetățenilor începe în 1966 cînd în SUA a fost adoptat *Free-*

dom of Information Act. Acest document a servit în mare măsură ca model pentru adoptarea legilor de acest tip în mai multe țări ale lumii menite să ofere informații despre activitatea structurilor administrative și deciziile pe care le adoptă acestea.

Actualmente, în mai mult de 50 de state ale lumii au fost adoptate legi menite să asigure accesul cetățenilor la informație.

Referindu-ne la actele normative privind procedurile administrative, este de menționat că cea mai veche lege privind procedurile administrative este Administrative Procedure Act din SUA adoptată în 1946.

Scopul cadrului normativ privind procedurile administrative - scoaterea procesului de luare a deciziilor de către structurile administrative din „liniștea cabinetelor ministeriale”, adică să nu admită ca organele administrative să adopte decizii importante pentru societate în taină și fără a lua în considerare opinia cetățenilor. Aceste acte normative acordă, de regulă, cetățenilor posibilitatea:

- să cunoască din timp deciziile preconizate de către structurile administrative;
- să obțină fundamentarea necesității luării acestor decizii;
- să obțină informații despre structurile administrative și persoanele oficiale responsabile pentru elaborarea și adoptarea deciziilor respective;
- să obțină informații despre modul luării deciziilor respective;
- să participe la diferite etape în discutarea deciziilor preconizate pentru adoptare etc.

Astfel, cadrul normativ privind procedurile administrative are menirea să faciliteze accesul cetățenilor la luarea deciziilor administrative și, respectiv, excluderii monopolizării puterii de către

politicieni și funcționari. Prin urmare, concepțiile despre transparență reprezintă în practică o condiție obligatorie a democrației. Putem menționa că înaintarea față de stat a cerințelor de a minimaliza caracterul secret și perfecționarea tehnologiilor de supraveghere din partea societății se manifestă ca un fel de declarație a puterii societății asupra aparatului de stat. Nu este întâmplător faptul că transparența este percepută ca o supunere a birocrăției societății, prin urmare întrebarea privind transparența în societatea contemporană reprezintă în esență sa sau se transformă într-o întrebare despre putere.

Măsurile de asigurare a transparenței și deschiderii statului pot fi numite convențional „normative-legale”, deoarece ele sînt legate de elaborarea anumitor acte normative. Alături de acestea, în statele occidentale au fost consolidate numeroase practici care nu au fost atestate în actele normative de „transparență a puterii” ca realizarea periodică a „zilelor ușilor deschise” în instituțiile de stat, posibilitatea realizării excursiilor virtuale prin instituțiile guvernamentale, publicarea fotografiilor și biografiilor persoanelor oficiale pe site-urile instituțiilor publice, crearea unor secretariate speciale pentru a da răspuns la scrisorile electronice ale cetățenilor etc.

Prin urmare, la începutul sec. XXI în mai multe state ale lumii se permanentizează situația cînd puterea de stat se află în centrul atenției societății. Practica demonstrează că realizarea principiilor transparenței și deschiderii este destul de dificilă. Aparatul birocratic se opune pretutindeni controlului din partea societății, iar „secretomania” rămîne o parte indispensabilă a administrării de stat.

Reieșind din experiența statelor

occidentale, obiectul de reglementare a unei legi privind transparența în procesul decizional ar fi stabilirea principiilor, modalităților și regulilor procedurale minimale pentru asigurarea transparenței în procesul decizional în cadrul autorităților publice centrale, raionale și locale, alese sau numite, precum și al altor instituții publice care utilizează resurse financiare publice, în raporturile stabilite între ele cu cetățenii și asociațiile legal constituite ale acestora.

În această ordine de idei prezintă interes experiența internațională acumulată în domeniul cadrului normativ de fundamentare teoretică, asigurare instituțională, metodologică și tehnologică a transparenței procesului de elaborare a actelor normative și luării deciziilor.

Astfel, referindu-ne la bazele teoretice și conceptuale atestate în practica internațională privind asigurarea normativă a procedurilor administrative trebuie să menționăm că de cele mai multe ori scopul legilor și altor acte normative din acest domeniu constă în sporirea gradului de responsabilitate a administrației publice față de cetățean ca beneficiar al deciziei administrative, stimularea participării active a cetățenilor în procesul de luare a deciziilor administrative și în procesul de elaborare a actelor normative și sporirea gradului de transparență la nivelul întregii administrații publice.

Acest scop se încearcă a fi realizat prin atingerea următoarelor obiective:

- informarea publicului asupra activității autorităților în procesul decizional;

- eficientizarea implicării persoanelor fizice și juridice în procesul de luare a deciziilor și de elaborare a politicilor și actelor normative, precum și în legătură cu efectele acestora;

- asigurarea calității și legalității

deciziilor administrative și a actelor normative, precum și minimalizarea efectelor negative asupra publicului:

- accesibilitatea persoanelor fizice și juridice la deciziile, politicile și actele normative adoptate.

Experiența acumulată de statele occidentale în domeniu indică asupra faptului că asigurarea transparenței în procesul de luare a deciziilor și de elaborare a actelor normative se bazează pe următoarele principii:

- informarea în prealabil, din oficiu, a persoanelor asupra problemelor de interes public care urmează să fie dezbătute de autoritățile administrației publice centrale și locale, precum și asupra proiectelor de acte normative;

- consultarea cetățenilor și a asociațiilor legal constituite, la inițiativa autorităților publice, în procesul de elaborare a proiectelor de acte normative;

- participarea activă a cetățenilor la luarea deciziilor administrative și în procesul de elaborare a proiectelor de acte normative, cu respectarea următoarelor reguli:

- a) ședințele autorităților și instituțiilor publice care fac obiectul actelor normative amintite sînt publice, în condițiile legii;

- b) dezbaterile vor fi consemnate și făcute publice;

- c) dezbaterile acestor ședințe vor fi înregistrate, arhivate și făcute publice, în condițiile legii;

- excluderea oricărei discriminări bazate pe rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau pe origine socială;

- participarea benevolă a publicului la procesul decizional;

- sugestiile, opiniile, propunerile privind conținutul proiectelor deciziilor puse în discuție, proiectelor de politici și acte nor-

mative, cît și referitoare la diferite aspecte ale desfășurării propriu-zise a procesului decizional, înaintate de persoane fizice și juridice, au un caracter de recomandare:

- autoritatea publică este responsabilă de acceptarea sau respingerea recomandărilor primite de la persoanele fizice și juridice.

Cît privește instituțiile care sînt obligate să respecte dispozițiile cadrului normativ privind transparența decizională în administrația publică sînt:

- autoritățile administrației publice centrale: ministerele, alte organe centrale ale administrației publice din subordinea Guvernului sau a ministerelor, serviciile publice descentralizate ale acestora, precum și autoritățile din unitățile autonome;

- autoritățile administrației publice locale: consiliile raionale, președinții de raioane, consiliile locale, primarii, instituțiile și serviciile publice de interes local sau raional.

Pornind de la baza conceptuală și instituțională în realizarea transparenței în procesul de luare a deciziilor apare întrebarea: care ar fi procedurile care ar asigura participarea cetățenilor și a asociațiilor la procesul de elaborare a actelor normative și la procesul de luare a deciziilor?

Autoritățile fac periodic publice propriile programe privind actele normative ce țin de competența lor și care se preconizează a fi elaborate și adoptate în perioada ce urmează (în cazul Republicii Moldova, în corespundere cu Legea privind actele normative ale Guvernului și ale altor autorități ale administrației publice centrale și locale nr.317-XV din 18.07.2003).

Astfel, în conformitate cu experiența internațională, în cadrul procedurilor de elaborare a proiectelor de acte normative autoritatea administrației publice are

obligatia să publice un anunț referitor la această acțiune în site-ul propriu, să-l afișeze la sediul propriu, într-un spațiu accesibil publicului, să-l expedieze organizațiilor societății civile și să-l transmită către mass-media centrală sau locală, după caz. Autoritatea administrației publice va transmite proiectele de acte normative tuturor persoanelor care au depus o cerere pentru primirea acestor informații.

Anunțul referitor la elaborarea unui proiect de act normativ este adus la cunoștință publicului cu, cel puțin, 30 de zile înainte de supunerea spre analiză, avizare și adoptare de către autoritățile publice.

De cele mai dese ori anunțul cuprinde:

- o notă de fundamentare, o expunere de motive sau un referat de aprobare privind necesitatea adoptării actului normativ propus;

- textul complet al proiectului actului respectiv;

- termenul limită, locul și modalitatea în care cei interesați pot trimite în scris propuneri, sugestii, opinii cu valoare de recomandare privind proiectul de act normativ;

- anunțul referitor la elaborarea unui proiect de act normativ cu relevanță asupra mediului de afaceri se transmite de către inițiator asociațiilor de afaceri și altor asociații legal constituite, pe domenii specifice de activitate;

- datele de contact ale responsabililor de acumularea opiniilor și recomandărilor, în scopul primirii informațiilor suplimentare.

La publicarea sau afișarea anunțului autoritatea administrației publice stabilește o perioadă de, cel puțin, 10-15 zile pentru a primi în scris propuneri, sugestii sau opinii cu privire la proiectul de act normativ supus dezbaterii publice.

Există mai multe modalități și forme de cooperare cu societatea civilă, de implicare a persoanelor fizice și juridice în procesul de luare a deciziilor, de elaborare a politicilor și actelor normative printre care se remarcă :

- includerea reprezentanților societății civile, în conformitate cu obiectivele respective, în consiliile de experți și grupurile de lucru;

- informarea organizațiilor societății civile despre inițierea elaborării de decizii administrative, politici și acte normative;

- informarea organizațiilor societății civile prin intermediul tehnologiilor informaționale moderne despre proiectele de decizii, politici și acte normative;

- prezentarea autorităților de către organizațiile societății civile a expertizelor, analizelor de impact, comentariilor, opiniilor, propunerilor și recomandărilor, altor materiale relevante.

Una din modalitățile de asigurare a transparenței, în cadrul căreia autoritatea publică, din propria inițiativă sau la cererea publicului interesat, examinează opiniile, propunerile și recomandările persoanelor ale căror drepturi și interese pot fi atinse prin luarea unei decizii administrative sau adoptarea unui act normativ, ale consultanților și experților este consultarea. Aceasta se efectuează prin:

- a) inițiativa autorității publice responsabile de elaborarea documentului respectiv;

- b) inițiativa unei alte autorități/instituții publice;

- c) inițiativa unei sau mai multor organizații ale societății civile, precum și la cererea persoanelor interesate.

Tuturor participanților la ședințele consultative li se expediază invitații cu câteva zile înainte de desfășurarea acestora. Invitația va include data, ora și locul

desfășurării, proiectul de decizie politică sau act normativ, ordinea de zi, alte informații relevante la tema respectivă.

Un rol important în discutarea proiectelor de acte normative și a politicilor îl au dezbaterile publice. Acestea reprezintă întruniri cu participarea publicului, reprezentanților societății civile, autorităților publice, în cadrul cărora se discută și se analizează un proiect de decizie politică sau de acte normative, în scopul aflării opiniei publice în problema dată, primirii unor recomandări referitoare la proiectele puse în discuție.

În cazul reglementării unei situații care, din cauza circumstanțelor sale excepționale, impune adoptarea de soluții imediate, în vederea evitării unei grave atingeri aduse interesului public, proiectele de acte normative se supun adoptării în procedura de urgență prevăzută de reglementările în vigoare.

Anunțul privind organizarea unei întâlniri în care să se dezbată public proiectul de act normativ se afișează din timp la sediul autorității publice, se plasează pe site-ul propriu și se transmite către mass-media pentru publicare.

Autoritatea publică, organizatoare a dezbaterilor, este obligată să asigure accesul la ședința publică a tuturor doritorilor de a participa la dezbateri, inclusiv a reprezentanților mass-media. Regulile de desfășurare a dezbaterilor publice sînt puse la dispoziția publicului și vor fi prezentate succint la începutul dezbaterilor de către persoana care prezidează ședința.

Dezbaterile pe marginea proiectelor de decizii, politici și de acte normative vor fi consemnate în procesul-verbal și vor fi făcute publice de către organizatori. Accesul la procesul-verbal și la înregistrările ședințelor publice se realizează în conformitate cu Legea privind accesul

la informație. În scopul studierii opiniei publice privind relevanța adoptării unor decizii, politici sau acte normative autoritatea publică și/sau organizațiile societății civile pot efectua sondaje sociologice la nivel național, zonal sau local, ale căror rezultate vor fi făcute publice.

Conducătorul autorității publice desemnează o persoană din cadrul instituției, responsabilă pentru relația cu societatea civilă, care să primească propunerile, sugestiile și opiniile persoanelor interesate cu privire la proiectul de act normativ propus. Opiniile și recomandările pe marginea proiectului de act normativ propus primite direct sau în cadrul consultărilor și dezbaterilor publice sînt colectate, selectate, sistematizate și examinate de autoritatea publică.

În cazul în care nu există nici o cerere din partea publicului sau o propunere din partea unei sau mai multor organizații ale societății civile privind organizarea de consultări sau de dezbateri publice, iar conducerea autorității publice nu consideră necesară organizarea, în mod întemeiat, din propria inițiativă, a consultărilor sau a dezbaterilor publice, proiectul de act normativ este transmis pentru avizare autorităților. Proiectul va fi însoțit de o notă explicativă privind motivele și argumentarea respectivă, care, de asemenea, vor fi făcute publice. Proiectul de act normativ se va transmite spre analiză și avizare autorităților publice interesate numai după definitivare, pe baza observațiilor și propunerilor formulate.

Ședințele din cadrul autorităților publice centrale, raionale, locale, care fac obiectul prezentei legi, sînt publice. Participarea persoanelor interesate la lucrările ședințelor publice se face în următoarele condiții:

- anunțul privind ședința publică se afișează la sediul autorității publice, inserat

pe site-ul propriu și se transmite către mass-media:

- anunțul trebuie adus la cunoștința cetățenilor și a asociațiilor legal constituite care au prezentat sugestii și propuneri în scris, cu valoare de recomandare, referitoare la unul dintre domeniile de interes public care urmează să fie abordat în ședința publică;

- anunțul va conține data, ora și locul de desfășurare a ședinței publice, precum și ordinea de zi.

Participarea persoanelor interesate la ședințele publice se face în limita locurilor disponibile în sala de ședințe, în ordinea de precădere dată de interesul asociațiilor legal constituite în raport cu subiectul ședinței publice, stabilită de persoana care prezidează ședința publică.

Persoana care prezidează ședința publică oferă invitaților și persoanelor care participă din propria inițiativă posibilitatea să se pronunțe cu privire la problemele de pe ordinea de zi. Adoptarea deciziilor ține de competența exclusivă a autorităților publice.

Ședințele publice sînt consemnate într-un proces-verbal și pot fi înregistrate cu mijloace audiovizuale, pot fi transmise în direct la radio/TV. Publicul are acces la toate procesele-verbale ale ședințelor publice.

Minuta ședinței publice, incluzînd și votul fiecărui membru, cu excepția cazurilor în care s-a hotărît aplicarea votului secret, va fi afișată la sediul autorității publice în cauză și publicată pe site-ul propriu.

Cadrul normativ indică asupra mai multor excepții privind participarea publicului în procesul decizional. Aceste excepții se referă la elaborarea proiectelor de decizii, de acte normative care impun măsuri de necesitate iminentă și urmează a fi adoptate de urgență și/sau în legătură cu survenirea unor stări excepționale:

- stare de război;
- cataclisme naturale și tehnogene;
- epidemii și epizootii;
- crize energetice;
- cazuri de terorism.

Prin urmare, cadrul normativ nu vizează procesul de elaborare a actelor normative și ședințele în care sînt prezentate informații privind:

- apărarea națională, siguranța națională și ordinea publică, interesele strategice economice și politice ale țării, precum și deliberările autorităților, dacă fac parte din categoria informațiilor clasificate potrivit legii;

- valorile, termenele de realizare și datele tehnico-economice ale activităților comerciale sau financiare, dacă publicarea acestora aduce atingere principiului concurenței loiale, potrivit legii;

- datele personale, potrivit legii.

(2) Nu cad sub incidența prezentei legi:

a) elaborarea și adoptarea deciziilor formațiunilor politice;

b) adoptarea deciziilor instanțelor de judecată;

c) adoptarea deciziilor din domeniul informațiilor cu accesibilitate limitată, în corespundere cu legislația în vigoare.

În cadrul procesului de elaborare a unor decizii, proiecte de acte normative care vor viza anumite domenii cu caracter secret, autoritatea publică poate organiza ședințe deliberative și de consultare închise, despre conținutul cărora publicul va fi informat la modul general prin intermediul mass-media, site-ului propriu. Desfășurarea ședințelor închise se face în conformitate cu legislația în vigoare.

Autoritățile publice vor asigura accesibilitatea publică la deciziile, politicile, actele normative adoptate prin publicare în mass-media, prin intermediul mijloacelor informaționale, prin furnizare solicitanților,

la cerere, conform legislației în vigoare.

Autoritățile publice întocmesc și să facă public un raport anual privind transparența decizională, care va cuprinde, cel puțin, următoarele elemente:

- numărul total al recomandărilor primite;
 - numărul total al recomandărilor incluse în proiectele de acte normative și în conținutul deciziilor luate;
 - numărul participanților la ședințele publice;
 - numărul dezbaterilor publice organizate pe marginea proiectelor de acte normative;
 - situația cazurilor în care autoritatea publică a fost acționată în justiție pentru nerespectarea prevederilor legii;
 - evaluarea proprie a parteneriatului cu cetățenii și asociațiile legal constituite ale acestora;
 - numărul ședințelor care nu au fost publice și motivația restricționării accesului.
- Raportul anual privind transparența decizională este făcut public pe site-ul propriu, prin afișare la sediul propriu într-un spațiu accesibil publicului, prin

prezentarea în ședință publică sau prin alte mijloace disponibile.

În funcție de ritmul de răspândire, actele normative vizînd procedurile administrative cedează doar celor despre libertatea informației.

În Republica Moldova legislația privind transparența în procesul decizional are la bază Constituția țării, tratatele și acordurile internaționale la care Republica Moldova este parte și alte reglementări privind accesul la informație, elaborarea actelor normative și participarea publicului în procesul decizional. Dacă tratatul sau acordul internațional la care Republica Moldova este parte stabilește standarde de transparență mai ridicate decît cele cuprinse în legislația națională, se aplică normele tratatului sau acordului internațional.

Astfel, transparența în procesul de luare a deciziilor politico-administrative este un factor primordial în democratizarea societății și edificarea statului de drept. În ansamblu, transparența în activitatea administrației publice reprezintă fundamentul democrației și principalul mijloc în combaterea corupției și ineficienței.

BIBLIOGRAFIE

1. Alexandru, Ioan, Matei, Lucica. Servicii publice. - București, 2000.
2. Androniceanu, Armenia, Management public. - București, 1999.
3. Henry, Nicolas, Administrație publică și afaceri publice. - Chișinău, 2005.
4. Manda, Corneliu, Știința administrației. Curs universitar. - București, 2004.
5. Oroveanu, Mihai T., Tratat de știința administrației. - București, 1996.
6. Platon, Mihail, Administrația publică, Curs universitar. - Chișinău, 2007.
7. Pollitt, Christopher, Geert, Bouckaert, Reforma managementului public. Analiză comparată. - Chișinău, 2004.
8. Ascher-Barnstone D. Text & Architecture at the Behnisch Bundeshaus. // Interfaces, November 2003.
9. Banisar D. Freedom of information and access to government record laws around the world. 2004 - http://www.freedominfo.org/survey/global_survey2004.pdf

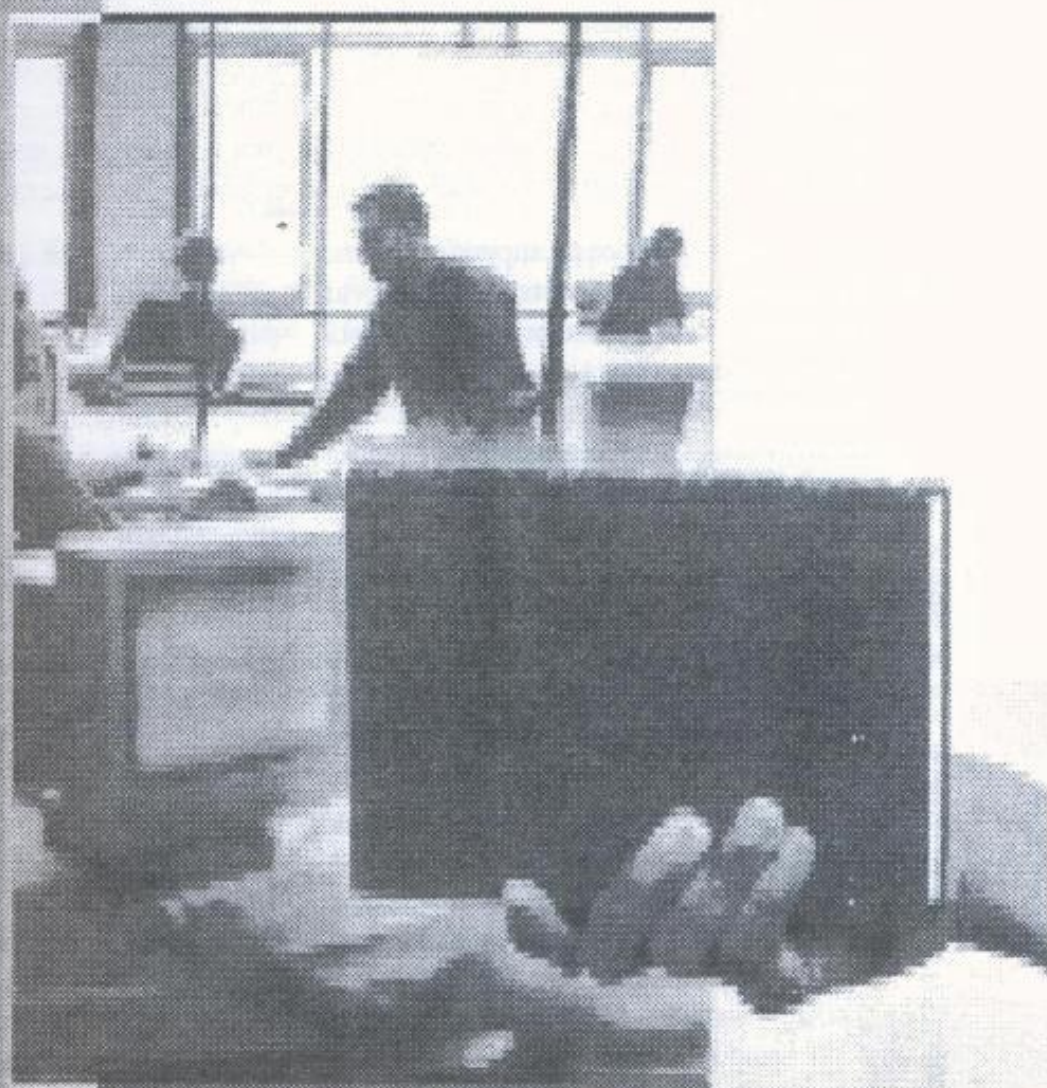
10. Foucault M. Governmentality. // Burchell G., Gordon C., and Miller P. (eds) The Foucault Effect: Studies in Governmentality. London: Routledge, 1991. - P. 87-104.
11. Foucault M. Omnes et Singulatim: Towards a Criticism of 'Political Reason' // The Tanner Lectures of Human Values. Salt Lake City, UT: University of Utah Press/ Cambridge University Press, 1981. - P. 223-54.
12. Lemke T. Foucault, governmentality and critique. // Rethinking Marxism, 14 Jg., No. 3, 2002. - P. 49-64.
13. Lond Rigmor M. Governmentality, the problem of 'steering' and Public Administration. // Copenhagen Business School. MPP Working paper # 1/2003. - <http://web.cbs.dk/departments/mpp/papers/wp1-2003rl.pdf>
14. Open government. Fostering dialogue with civil society. OECD, 2003.
15. Public sector transparency and accountability: making it happen. OECD, 2003.
16. Roberts A. Structural pluralism and the right to information. // University of Toronto Law Journal #51, 2001.
17. Rose N., Miller P. Political power beyond the state: problematics of government. // British Journal of Sociology, 1992, 43, 2. - P. 172-205.
18. А.А.Дегтярев, «Принятие политических решений». Изд-во «КДУ», 2003.
19. Игнатъева А.В., Исследование систем управления. М., 2003.
20. Сокулер З.А. Структура субъективности, рисунки на песке и волны времени // Фуко М. История безумия в классическую эпоху. СПб.: Университетская книга, 1997, стр. 5-20.
21. Соловьёв А.И., Принятие государственных решений. М., 1998.
22. Уолцер М. Компания критиков: Социальная критика и политическое пристрастия XX века. М.: Идея-Пресс, Дом интеллектуальной книги, 1999.
23. Фахтутдинов Р.А., Разработка управленческого решения. М., 1998.
24. Фуко М. Око власти // Фуко М. Интеллектуалы и власть: Избранные политические статьи, выступления и интервью. М.: Праксис, 2002, стр. 220-241.

Prezentat: 10 decembrie 2007.

Recenzent: Mihail PLATON, doctor habilitat în economie, profesor universitar.

E-mail: cpopovici@mail.md

Administrarea publică: teorie și practică

SERVICIUL DE STAT ȘI TEORIA BIROCRAȚIEI

Mihail PLATON

doctor habilitat în economie

profesor universitar

SUMMARY

The administrative state body is based on democratic principles in practically any modern society. The words 'functionalism' and 'bureaucracy', which are frequently encountered in our everyday speech and in the political lexis, are usually ascribed a negative connotation. Unfortunately, this thing is often true but not always.

It is hard to imagine a modern state without a bureaucratic system. Our social life has such a character that without it, everyday life will just cease to function. The so-called rational bureaucracy is rightfully considered one of the most important social investments of civilization. At the same time, not a single state institution is exposed to such permanent severe and totally justified critique as bureaucracy is.

Secolul al XXI-lea presupune noi forme de gândire, un comportament adecvat cerințelor vremii și colaborare competentă între oameni, dictează necesitatea dezvoltării factorului subiectiv. Tot ceea ce urmează să se realizeze în această perioadă istorică va fi posibil numai în cazul în care va exista o administrare modernă.

„Noua concepție de administrare, constată Tatiana Șaptefrați, doctor în științe, profesor al Academiei de Administrare Publică pe lângă Președintele Republicii Moldova, în articolul „Concepții cu privire la teoriile clasice și contemporane de administrare”, trebuie să fie o sinteză a teoriei și practicii, a analizei și intuiției, a cunoștințelor funcționale și iscusinței de a conduce subalternii, a capacităților de a întreține legături de afaceri cu partenerii și clienții din țară și de peste hotare”. Citind aceste rânduri, am rămas cu o impresie plăcută despre faptul că acest savant cunoaște profund rolul și locul administrației publice în societate, principiile de bază ale conducerii în stat.

Așadar, la etapa actuală, poate mai mult ca oricând, se simte necesitatea dezvoltării științei administrației publice bazate pe principii proprii care să constituie, în același timp, instrumente specifice de cercetare în acest domeniu, capabile să determine particularitățile, autonomia științei administrării în raport cu celelalte științe sociale. În acest context, un interes deosebit îl prezintă teoriile marilor doctrinari cu privire la perspectivele administrației publice. Autorul lucrării menționate afirmă că în literatura de specialitate există diverse opinii privind știința administrației și îi numește pe doctrinarii francezi Alexandre-François Viven și Charles-Jean Bonin (1845) care calificau știința administrației ca o știință a principiilor raționale ale administrației (Ioan Alexandru, 1999). În Germania și Austria, știința administrației își are rădăcinile în sec. XVII, unde în cadrul învățământului erau incluse discipline privind științele camerale sau cameraliste. Reprezentantul acestui curent, Lorenz von Stein, considera, în lucrarea

„Teoria administrației”, știința administrației ca o știință politică, iar dreptul administrativ – ca o parte componentă a teoriei administrației. Lorenz von Stein susținea că teoria administrației analizează și explică toate forțele, tendințele și legăturile ce guvernează realitățile vieții statului sub toate aspectele sale².

În orice societate modernă aparatul administrării de stat se întemeiază, practic, pe principii democratice. Totodată, cuvintelor „funcționalism” și „birocrație”, atât de frecvent întâlnite în vorbirea noastră cotidiană și în lexicul politic, de obicei, li se atribuie doar un sens negativ. Din păcate, acest lucru este adeseori corect. Dar nici pe departe întotdeauna.

Este greu să ne imaginăm un stat modern fără un sistem birocratic. Viața noastră obștească are un astfel de caracter, încît fără el activitatea cotidiană, pur și simplu, s-ar opri. Așa-zisa birocrație rațională este trecută, pe bună dreptate, în rîndul celor mai importante investiții sociale ale civilizației. În același timp, nici o instituție de stat nu este supusă unei critici permanente, atât de aspre și întru totul justificate, cum se întîmplă cu birocrația. Acest paradox are multe cauze sociale, politice, psihologice. Multe lucruri se explică, în acest sens, prin necunoașterea, neînțelegerea sensului obiectului. Foarte des se confundă, bunăoară, trei noțiuni apropiate din punct de vedere semantic, însă totuși diferite: principiile birocratice universale privind organizarea administrării, birocrația ca pătură socială care exercită dirijarea permanentă a mașinii de stat și birocratismul ca maladie socială proprie funcționarilor și aparatului administrativ. Și mai puțini oameni știu că birocrația, în diferite state și în diferite perioade, cu toate trăsăturile lor comune, se deosebesc mult una de alta prin statutul social și juridic,

prin nivelul de organizare și de eficiență, prin locul ce le revine în structura puterii de stat, pur și simplu, prin gradul de onestitate sau de corupere, prin nivelul așa-zisei morale administrative.

Noțiuni generale despre birocrație

Termenul de birocrație a fost introdus în Franța la începutul sec. XIX și era considerată ca o formă specifică a structurilor și relațiilor de conducere, caracterizată prin existența unei pături de funcționari privilegiați, chemați să realizeze: 1) puterea și dominația în organizație; 2) izolarea puterii administrative de cea legislativă, iar una și alta – de voința și hotărârile majorității membrilor organizației; 3) atribuirea funcțiilor de control persoanelor responsabile de executare; 4) un sistem depersonificat al conducerii; 5) crearea unui sistem de dependență în exercițiul funcțiunii, care conduce la supremația formei asupra conținutului. Cele mai importante particularități ale birocrației sînt: ierarhia, reglementarea rigidă, mulțimea de trepte la transmiterea informației, conformismul și autoritarismul conștiinței și comportamentului.

Caracteristicile birocrației sînt: o ierarhie de birouri și canalizarea comunicării între nivelurile ierarhice; dozarea și păstrarea secretului; sferele de autoritate clar definite, determinate de reguli generale și guvernate de regulamente; separarea administrativă a activităților oficiale de treburile private.

Oficialii birocratici, potrivit lui Weber, sînt numiți de sus (nu sînt aleși); se bucură de o slujbă pe viață și de statut înalt; au salarii și pensii fixe; au o vocație și simț de loialitate față de cariera și biroul lor.

Birocrația posedă o superioritate puternică față de alte forme de dominație, deși aceasta nu înseamnă neapărat o mai mare eficiență în atingerea scopurilor,

întrucât autoritatea și eficiența trebuie măsurate întotdeauna pornind de la obiective clar definite. Mai presus de orice, birocrația este legată de economia capitalistă de piață, care pretinde utilizarea neambiguă și continuă a administrației publice și private.

Conceptele de bază ale fenomenului birocrației

Conceptul de birocrație este înțeles, de obicei, ca unul din „tipurile ideale” ale lui Weber care privește organizarea rațională și eficientă, comportând atribute specifice atât pentru pozițiile în aparatul administrativ, cât și pentru persoanele, care le ocupă. Valoarea lui deplină nu poate fi întrevăzută decât privind birocrația nu doar ca pe un rezultat al procesului mai larg de raționalizare, dar și în termenii lucrărilor lui Weber asupra democrației și dominației. Dominația sau exercițiul legitim și instituționalizat al puterii cere un anumit tip de administrație și, prin urmare, un rol pentru funcționarul interpus între lider și electorat în cadrul unui sistem democratic. Tipul rezultat de organizație depinde de natura legitimației elaborate atunci când cel puternic își justifică puterea în fața subordonaților. Birocrația se dezvoltă atunci când legitimitatea este de tip rațional-legal, accentuând exercitarea impersonală a puterii, potrivit regulilor raționale.

În fond, întreaga multitudine de interpretări a birocrației poate fi de următoarele patru tipuri de bază: weberian, marxist, „imperial” („asiatic”) și „realist”.

Conceptia M. Weber – V. Wilson

La începutul sec. XX marele sociolog german Max Weber a elaborat concepția birocrației raționale ca bază a organizării tipului modern care a luat locul organizării patriarhale (sau patrimoniale în accepțiunea lui Weber). De menționat că această concepție constituie fundamentul sensului

contemporan al problemei, precum și al practicii administrării de stat.

Apariția organizării birocratice în sensul weberian al cuvîntului este considerată de mulți teoreticieni și cei care cunosc practica administrației publice drept o etapă la fel de importantă în dezvoltarea civilizației umane ca și trecerea de la relațiile feudale la cele capitaliste. Această organizare este foarte importantă, reieșind și din faptul că ea a luat locul sistemului patriarhal al administrației medievale cunoscut ca sistem care se caracterizează prin faptul că omul de rînd, fără bani și fără relații cu cei ce dețineau puterea, de cele mai multe ori nu-și mai găsea dreptatea: lipsea practica de examinare a dosarelor, nu erau definite modul și termenele punerii lor pe rol. În toată activitatea organelor de stat dominau voluntarismul, atitudinea arbitrară, mita, protecția. Factorul hotărîtor erau nu activitatea omului, nu circumstanțele concrete, ci statutul lui, averea, relațiile, abilitatea de a intra în grațiile persoanei trebuincioase. Apariția concepției lui Weber în calitate de alternativă a sistemului patriarhal a fost primită ca o prefigurare a altei forme contemporane de soluționare a sarcinilor curente, căreia (în varianta ei ideală) îi sînt proprii gestionarea treburilor de către executori competenți și nepărtinitori în deplină concordanță cu legislația și cu procedura, cu rigorile lucrărilor de secretariat fără nici o dependență de aspectele subiective.

Este important să accentuăm, că organizarea birocratică propusă de Weber presupune supremația procedurilor obligatorii cu caracter general, a căror executare nu depinde de faptul cine anume și în raport cu cine le îndeplinește. Toți sînt egali în fața ordinii generale. Unificarea devine o garanție împotriva neajunsurilor unor oameni concreți și eventualelor

abuzuri. Trebuie să recunoaștem că nouă și acum, la începutul sec. XXI, nu ne ajung aceste forme de organizare a administrației publice.

Principalele caracteristici ale birocrăției, potrivit punctului de vedere al lui Weber, se reduc la următoarele:

a) competența fiecărui nivel birocratic este strict reglementat, adică fixat în anumite normative. Studiind practica organizării administrației publice din Anglia, am observat că toate reglementările în activitatea organelor de stat erau stipulate în 13 volume mari (spuneau că prin anii 60-70 ai sec. XX erau 30 de volume);

b) organizarea ierarhică a structurilor birocratice se bazează pe principii ferme stabilite prin subordonarea funcțiilor;

c) întreaga activitate organizatorică internă supusă formelor legale (difuzarea informației, adoptarea deciziilor, pregătirea ordinelor și directivelor etc.) este desfășurată în forma unor documente scrise destinate păstrării lor ulterioare;

d) toate persoanele cu funcții de răspundere trebuie să fie buni specialiști în domeniul administrării, adică să fie competente nu numai în sfera obligațiilor lor profesionale de serviciu (de exemplu, în calitate de jurist, economist, inginer, militar etc.), precum și în domeniul normelor, regulilor și procedurilor legate de activitatea birocratică luată în ansamblu¹.

În alt caz, Weber a definit birocrăția ca pe o „organizație cu o structură piramidală a puterii care folosește forța de acțiune a regulilor universale și nepersonale pentru a susține această structură și acordă principala atenție aspectelor indiscrete ale administrării”².

Fiind unul dintre marii metodologi ai științei, Weber înțelegea prea bine caracterul iluzoriu al oricăror definiții cu pretenții de universalitate și efectua analiza

la nivelul așa-ziselor tipuri ideale, punând în evidență principalele trăsături invariabile, neschimbătoare, stabile ale birocrăției. Weber a consemnat birocrăția foarte clar: organizația birocratică fiind o structură instituțională mult mai organizată pentru rezolvarea sarcinilor complicate ale organizării în societatea modernă și temelia raționalității ei constă în depersonalizarea funcționării ei, ceea ce oferă o garanție împotriva samavolniciei unor executori concreți.

Organizarea birocratică, în accepțiunea lui Weber, din punct de vedere tehnic este cea mai perfectă dintre toate formele organizatorice existente pînă în prezent, lucru de care s-au convins atît teoreticienii în domeniu, cît și practicienii cu experiență din republica noastră. Superioritatea ei care s-a afirmat în operativitate, competență, continuitate, caracter unitar, subordonare, stabilitate, ieftinătate relativă și în caracterul anonim al activității o ridică atît de sus față de toate celelalte tipuri de organizare în măsura în care producția mecanizată este mai presus decît cea manuală. Cu alte cuvinte, birocrăția înseamnă dominarea profesionalului asupra incompetenței, normei asupra voluntarismului, caracterului obiectiv asupra subiectivismului.

După cum se știe, istoria evoluează în ritmuri nespuse de mari spre raționalismul tehnologic. În acest proces, după cum afirma Max Weber, birocrăția este un element major. Profesoara Tatiana Șaptefrați vede concepția sa asupra tipului ideal de construcție a birocrăției concentrată în șase precepte:

1. Există zone de jurisdicție statice și clar definite, ele sînt determinate de legi sau reguli administrative.

2. Organizarea și distribuția activităților se bazează pe diviziunea muncii.

3. Autoritatea care comandă eliberarea

de sarcini într-o organizare nu este arbitrară, ci stabilită și prestabilă.

4. Managementul birocratic se bazează pe documente scrise, cunoscute ca „dosare” și care sînt păstrate în formele lor originale.

5. Organizarea funcționarilor este bazată pe ierarhie, fiecare funcționar este supus controlului și coordonării unui funcționar de rang superior, care, la rîndul său, răspunde în fața altui superior de acțiunile sale și ale subalternilor săi, șeful are dreptul să stabilească sarcini, iar subalternii au datoria să asculte.

6. Funcționarilor li se oferă posturi pe bază de contracte liber consimțite și mutual legiferate. Personalul este selecționat pe criterii de calificare profesională și pentru pozițiile manageriale; se cere și o perfecționare de expert în domeniu; la modul ideal, recrutarea se bazează pe examinare, certificare sau diplome de absolvire a școlilor care pregătesc cadre pentru posturile respective⁵.

Dacă ar fi să totalizăm descrierea modelului weberian, vom evidenția trei postulate „ideologice” ale distinsului sociolog german:

a) birocrăția îl servește cu aceeași eficiență pe „patronul” său politic, dar, în același timp, nu se încadrează în politică;

b) aceasta este una dintre cele mai bune forme posibile de organizare;

c) cea mai importantă calitate a ei este independența de influența factorului uman subiectiv asupra adoptării deciziilor.

Prin aceste postulate și se dă răspuns la întrebarea care apare destul de des în viața noastră obștească: birocrăția este un bine sau un rău? Are sau nu birocrăția viitor și care este viitorul nostru – cu birocrăție sau fără ea? Prin ce se deosebește birocrăția de birocrațism? Pe cît de adevărat este sistemul birocraț de

administrare care s-a constituit de-a lungul veacurilor și în ce măsură corespunde el cerințelor zilei de azi și, cu atît mai mult, exigențelor zilei de mâine?

Concepția lui Karl Marx

Teoreticianul socialist german, fondatorul comunismului revoluționar și al materialismului istoric avea un punct de vedere diametral opus și principal asupra birocrăției. Dacă Weber se manifestă în interpretarea birocrăției prin abordarea valorilor ca un pozitivist neutru centrist, apoi Marx cu atitudinea sa vădit negativă față de utilitatea socială universală a statului se situează în atitudinea sa față de birocrăție pe poziții diametral opuse. Birocrăția apare, în descrierea lui K. Marx, ca un rău absolut. La el se observă și substituirea interesului obștesc prin interesul particular al puterii și al unui funcționar concret, și capacitatea organică a birocrăției de a rezolva adevăratele probleme, și caracterul corporativ, și carierismul, și pretențiile de a monopoliza competența și formalismul. Dacă luăm în ansamblu, birocrăția, în opinia lui Marx, este un organism parazit, în principiu, incapabil de a fi un purtător al rațiunii sau un exponent al intereselor generale⁶.

Pe parcursul istoriei administrației au existat mai multe modele și sisteme birocratice de conducere a organizației. Vom examina doar unele dintre ele.

Modelul „imperial” („asiatic”)

Acest model și-a găsit o reflectare mai deplină în imperiile asiatice. De aici a apărut și denumirea de „asiatic”. Forma lui clasică este birocrăția chineză.

În China antică, după cum se știe, nu exista dreptul de proprietate privată asupra pămîntului. Unicul proprietar al tuturor pămînturilor țării era împăratul. Toți supușii, potrivit tradiției confucianiste, erau considerați un fel de membri ai unei familii

mari, capul căreia era împăratul. Respectiv, demnitarii (funcționarii) erau administratori ai proprietății imperiale. În sistemul birocratic al dinastiei Han, pînă și instituțiilor principale li se dădeau denumiri de constelații. Pe de altă parte, firea omului era privită ca o îmbinare din bine și rău. De unde și sarcina birocrăției consta în atenuarea consecințelor negative ale acțiunilor cauzate, în principiu, de cusururile oamenilor, asigurînd, astfel, puterea eficientă a împăratului.

În China exista, de asemenea, un sistem specific de examinare a candidaților pentru ocuparea unui post de funcționar. În perioada dinastiei Min, examenul pentru evidențierea celor mai capabili se organiza o dată la trei ani, care se desfășura în trei sesiuni, cîte trei zile fiecare. La prima sesiune candidatul scria trei compuneri și un poem din opt strofe. La a doua - el scria cinci compuneri pe teme învechite demult. La a treia sesiune candidatul scria cinci compuneri la tema „Măiestria conducerii”.

Cei care susțineau cu succes examenul (aproximativ 2 la sută) erau admiși la ultimul examen care se desfășura în capitală. Examenul avea loc timp de o zi și includea o compunere pe tema politicii curente. Cei care reușeau la acest examen, puteau deveni funcționari, și cu cît nota de la examen era mai mare, cu atît mai înalt era și postul în serviciul de stat. Acest sistem lucra destul de eficient.

Europenii l-au însușit prin anii 1815-1830 și l-au folosit în 1832. În anul 1854 eficacitatea acestei metode a fost controlată de o comisie în frunte cu Macoleem, iar în anul următor au aplicat-o în Anglia.

În cadrul examinării din China era deosebit de importantă baza literară. Se considera că studiile respective și

capacitățile literare adevereau pregătirea pentru orice serviciu de stat. Acest sistem prevedea testarea capacității candidaților de a sluji eficient împăratului. Important în acest caz era asigurarea stabilității, statorniciei și a caracterului rigid al sistemului, indiferent de schimbarea condițiilor și a circumstanțelor istorice.

În China se stabiliseră și unele mecanisme de subordonare a funcționarului bunăvoinței împăratului, și anume:

a) lipsa la funcționari a unei specializări înguste care le-ar fi oferit posibilitatea de a opera o interschimbabilitate nedureroasă;

b) surplusul permanent de candidați la funcțiile care urmăresc același scop. Pretendentul la funcție putea aștepta mult timp, dar durata de așteptare putea să fie redusă prin intermediul mitei, și totuși succesul nu era garantat;

c) limitarea la maximum a perspectivelor carierei pe scara ierarhică;

d) dependența personală a tuturor funcționarilor de împărat;

e) măsuri dure contra relațiilor neformale în rîndul funcționarilor pentru a preîntîmpina apariția în mediul lor a coalițiilor stabile. Aceste măsuri se limitau la interzicerea categorică a prieteniei personale între funcționarii care aparțineau unui clan familial din aceeași proveniență - restricție prevăzută în codul moral al birocrăției chineze; neadmiterea căsătoriei cu femei din rîndul populației locale, de a procura bunuri în proprietatea sa sub jurisdicția funcționarului;

f) dependența financiară a funcționarului nu de salariul oficial - de obicei, nu prea mare, ci de abilitatea de a storce din supușii împăratului maximum de venituri, inclusiv în profitul personal, ceea ce în mod inevitabil îl transforma pe funcționar într-un infractor ușor vulnerabil care încalcă legile cu toate consecințele demascării ce decurg

din această situație cu reînchiderea și riscul că pînă și cel mai apropiat nu va fi în stare să-l țină „la cîrlig” etc.;

g) lipsa la funcționari a oricăror garanții personale împotriva concedierilor după bunul plac, retrogradării și transferurilor;

h) practicarea unui control extrem de riguros asupra a ceea ce era mai periculos pentru puterea birocrăției supreme și medii prin intermediul rețelei ramificate a poliției secrete.

Analizînd principiile de organizare a administrației chineze, cercetătorul rus Perelomov numește o serie de mecanisme care și formează o teorie politică pusă, practic, la baza sistemului de stat chinez. Aceste mecanisme, formulîndu-le succint, se vor reduce la următoarele:

a) reînnoirea sistematică a aparatului. Acest mecanism se mai folosește și în zilele noastre cu denumirea de rotație a cadrelor;

b) posibilități egale pentru funcționari;

c) gradație distinctă și principală în interiorul clasei guvernante;

d) unificarea gîndirii păturii funcționarilor;

e) supravegherea din partea cenzorilor;

f) responsabilitatea personală strictă a funcționarului.

Toate aceste doctrine politice despre care s-a vorbit sînt o dovadă, cît de durabile erau în China forțele de a-i ține pe birocrăți „în frîu”.

Au fost și alte sisteme despotice care rămîneau cu mult în urma Chinei în ce privește nivelul raționamentelor și organizării sistemului „curelelor de transmisie”. În India, de exemplu, șperțurile birocratice era privite cu un fel de îngăduință filozofică.

Încă cu 2500 de ani în urmă, Cantilia, ministru principal al împăratului Ceandrapurta Mauruia, a enumerat în cartea Artachastra 40 de modalități prin

care funcționarii își însușeau veniturile statului, însă, văzînd acest lucru, a conchis într-un fel liniștit: „După cum nu poate fi simțit gustul mierii sau al otrăvii, dacă ele nu se află pe vîrfurile limbii tale, tot astfel funcționarului guvernamental îi este imposibil să guste măcar puțin din veniturile împărătești. După cum despre peștele care plutește sub apă nu se poate spune că nu bea apă, tot astfel și despre funcționarul guvernamental nu se poate spune că își însușește banii. Este posibil de a stabili deplasarea păsărilor care zboară în înaltul cerului, însă nu e cu puțință de a găsi țintele ascunse spre care se îndreaptă funcționarii guvernamentali”⁸.

În limitele modelului oriental, un serviciu public propriu-zis nu a existat. Toți funcționarii lucrau pentru asigurarea necesităților puterii centrale și ale lor proprii și nicidecum pentru nevoile oamenilor. Iată de ce, chiar dacă unele atribute pur exterioare se aseamănă cu birocrăția europeană a timpurilor noi, ea s-ar putea caracteriza mai corect drept pseudobirocrație.

Ceea ce era în timpurile străvechi în imperiile europene, birocrăția de atunci pare a fi o variantă mixtă, deoarece în limitele tradiției politice europene activitatea funcționarilor statului încă de pe timpul Romei Antice era considerată nu numai ca o slujire a suveranului, ci și o exercitare a funcțiilor publice autoritare, necesare tuturor păturilor societății. Prin aceasta și se explică faptul că birocrățiile europene vechi ar trebui clasificate drept variantă „semiimperială”.

Specificul moldovenesc al birocrăției

Pe parcursul multor secole, în Moldova s-au îmbinat diferite variante ale modelului „imperial”: pînă în secolul XVIII a dominat un amestec al lui din variantele bizantină

și tătară. Mai târziu, lui i s-au adăugat elementele din absolutismul european, adică ale variantei „semiimperiale”. Dar începând cu sec. XIX, mai ales din a doua jumătate, au început să se dezvolte și unele elemente ale modelului birocrăției raționale. Luat în ansamblu însă modelul imperial al serviciului de stat a predominat pînă în anul 1941, iar în perioada sovietică i s-a dat un nou impuls puternic. A fost creat sistemul sovietic administrativ de comandă.

Sistemul dat era orientat spre centralizarea executivă a puterii de stat și slăbirea bazelor democratice și de autoadministrare a localităților. Se crea impresia că sistemul de autoadministrare prin comandă uneori parcă se îneca în propria sa putere. Eficiența imediată a „stimulării” administrației sovietice prin presiune a fost demonstrată destul de evident, mai ales, în primele decenii după Războiul al II-lea Mondial. Foarte curînd, pe teritoriul Moldovei rolul sovietelor a fost minimalizat considerabil, democrația sistemului sovietic s-a deformat și purta un caracter formal, iar adevărații stăpîni ai situației erau organele executive, puternicul aparat administrativ-birocratic, condus de comuniști. Așa a fost pînă în anul 1991 – anul dobîndirii independenței.

Unele teorii și orientări potrivite schemei de clasificare a birocrățiilor comparative

Începînd să dezvolte o schemă de clasificare sau tipologie pentru administrarea publică comparativă, Fred Heady și-a pus trei întrebări majore. **Prima:** care sînt principalele trăsături caracteristice care descriu compoziția modelelor ierarhice și bihevioreale ale birocrățiilor? **A doua:** pînă la ce nivel birocrățiile sînt organizații cu scopuri multiple, adică care nu numai trasează direcțiile, dar și le traduc în viață? **A treia:** care sînt principalele metode ale

acelor organizații, ca, de exemplu, organele legislative, care încearcă să controleze activitatea birocrățiilor și cît de eficiente sînt aceste metode?

Heady a ajuns la concluzia că toate birocrățiile se clasifică în următoarele categorii: tradițională autocrată, elita birocratică, poliarchică competitivă, semicompetitivă a partidelor dominante, mobilizatoare și totalitar-comunistă.

În sistemele autocratice tradiționale elita conducătoare provine din familiile cu statut monarhic sau autocrat. Birocrăția civilă și militară servește ca instrument al elitei, care se bazează pe ea pentru a face schimbările, pe care le vrea și pentru a le evita pe cale nedorită. În acest caz progresul economic e limitat, deoarece elita politică nu are interes față de el, iar sistemul evită schimbările în cazul său. Ethiopia sub conducerea lui Haile Selassie și Irakul sînt exemple bune de sisteme tradiționale autocrate, însă la acest model se referă și multe alte țări din Occidentul Apropiat și Africa de Nord.

Sistemele de elită birocratică sînt acelea, în care elita tradițională a fost înlocuită cu funcționari civili sau militari. Această elită proclamă scopuri modernizate, care nu întotdeauna sînt susținute de populația în masă. În acest caz partidele politice și participarea populației la administrare sînt puțin dezvoltate. La această categorie de țări se referă Thailanda, Nicaragua, Coreea de Sud, Irakul, Indonezia, Siria, Guatemala și Paraguay.

În sistemele poliarchice competitive prefixul *poli* înseamnă distribuirea puterii între cîteva elite, inclusiv între negustori, proprietarii de pămînt, liderii colectivelor muncitorești și de intelectuali. Ca și în Statele Unite ale Americii, în multe țări ale Europei Occidentale aceste sisteme permit participarea maselor populare la

administrare, desfășurarea alegerilor libere, existența unui sistem deschis de partide politice și posibilitatea de a trasa politica în instituții reprezentative. Dat fiind faptul că aceste guverne au nevoie de susținere din partea poporului, ele, de obicei, desfășoară activități de scurtă durată și au posibilități reduse în asigurarea serviciilor și reglementarea lor. În aceste cazuri se pot întâmpla intervenții militare, însă cu caracter temporar. Israelul, Libanul, Argentina, Grecia, Brazilia, Ceylonul, Nigeria, Turcia, Jamaica, Costa Rica, Malaysia și Filipinele pot fi atribuite la acest grup.

Sistemele semicompetitive ale partidelor dominante indică un fel de aparență a opoziției permise, însă partidul majoritar e strâns asociat de lupta pentru libertate contra colonialismului sau naționalismului, iar partidele de opoziție, deși tolerate, sînt, de obicei, tratate ca grupuri ce încalcă ordinea. De exemplu, în Mexic partidul Partido Institucional Revolucionario (PIR) se asociază cu revoluția din 1917, iar în Italia Partidul Congresului – cu eliberarea de sub ocupația britanică.

Sistemele mobilizatoare au adeseori lideri foarte înflăcărați sau tineri agresivi din elită, care tind spre dezvoltare și naționalism. Birocrația e controlată, loială și neutră, ea dispune de un statut înalt și are scopul controlării situației, atrage oameni dintre cei mai instruiți ai țării.

Sistemele totalitar – comuniste sînt state cu un singur partid, în care predomină filozofia marxist-leninistă. Dar fiind faptul că toată activitatea economică și socială în societate e dirijată de stat, birocrațiile comuniste sînt extrem de complexe. Partidul servește drept mecanism de control și birocrația lui e un fel de paralelă a celei civile. Viața birocrațiilor comunisti e grea, deoarece ei trebuie să-și demonstreze atît devotamentul lor față de partid, cît și

competența birocratică, iar aceste două elemente nu sînt întotdeauna compatibile. Acest tip de sistem este exemplificat de fosta Uniune Sovietică și aliații ei din Europa de Est.

În ansamblu, tipologia lui Heady reflectă varietatea relațiilor politice și administrative posibile. Probabil, nu toate țările pot fi atribuite la o anumită categorie a unei scheme de acest fel, dar o asemenea schemă e un punct inițial pentru analiza diverselor sisteme administrative.

Întrebunînd cuvinte din optică, Fred Riggs folosește concepția lui Weber privind tipurile ideale pentru a descrie procesul administrativ în regiunile în curs de dezvoltare. În societățile mai puțin dezvoltate structurile administrative îndeplinesc cîteva funcțiuni. Astfel, un șef de trib poate fi judecător, poate fi corp de jurați și chiar zeu. În societățile mai dezvoltate structurile administrative sînt mai specializate, iar diviziunea muncii – mai pronunțată.

După cum se vede, nu toate țările sînt atribuite la o categorie sau alta în schemele vieții administrative. Însă nu diminuează valoarea încercărilor de a obține unele noțiuni despre puterea administrativă în general prin intermediul studierii procesului de dezvoltare a problemelor specifice de către diferite noțiuni și culturi. Harry Eckert, de exemplu, a sugerat, ca instituțiile publice ale țării, pentru a supraviețui, trebuie să corespundă culturii politice a națiunii.

Cu privire la teoria birocrației „realiste”

În ultima perioadă istorică se practică un anumit mod de tratare a birocrației „realiste”. Anume o astfel de birocrație se poate considera dominantă în țările democrației apusene. Dacă vom analiza mai bine această birocrație „realistă”, vom observa o completare treptată și o

modernizare a modelului lui Weber.

Pentru acei care au studiat modelul weberian, este cunoscut faptul că construcțiile lui Weber servesc în mare măsură ca temelie pentru dezvoltarea disciplinelor administrative din sec. XX. În special, aceasta se referă la școala „formală” („clasică”) care și-a concentrat eforturile asupra studierii structurilor organizatorice asupra ierarhiei lor, interacțiunii curentelor informaționale, statutului funcționarilor de diferite niveluri, reglementării normative a tuturor aspectelor activității organizației.

De pe la sfârșitul anilor '20 ai secolului trecut, paralel, a început să se înfiripe așa-zisa școală a relațiilor omenesti, punând accentul pe organizarea sistemului uman, pe aspectele sociologice și social-psihologice de conduită a membrilor ei. Cîțva timp ambele școli se dezvoltau relativ izolat. Apoi s-au intensificat procesele influenței reciproce și atunci noile direcții ale cercetărilor apărute pe această bază au sintetizat în multe privințe școlile nominalizate. Cu toate acestea, accentul pus fie pe aspectul formal-structural, fie pe latura umană a organizării, ca și mai înainte îi desparte **pe reprezentanții diferitelor școli**. Evident că modelul weberian se află mai aproape de școala „formală”. Iată de ce îmbogățirea ei inițială, cu alte curente, înclinarea spre ceea ce se numește interpretarea „realistă” a birocrăției s-a produs, în primul rînd, pe seama includerii în model a dimensiunii umane subiective privind organizarea, însă la prima etapă – fără interpretarea principală a modelului ca atare luat în ansamblu.

Adeseori, întîlnim lucrări științifice în care cercetătorii în domeniul științelor administrative consideră că necesitatea de a completa concepția weberian –

wilsoniană a birocrăției raționale, caracterul ei relativ limitat au devenit înțelese mai bine în anii celui de-al Doilea Război Mondial și în următorii ani după terminarea lui. Este clar, doar e știut că în această perioadă știința administrației s-a dezvoltat în general într-un mod deosebit și în ritmuri mai rapide. Anume în această perioadă au apărut mai multe lucrări teoretice ale lui H. Simon, P. Blau, M. Crozier care prin anii 50-60 ai sec. XX erau bine cunoscute și înalt apreciate în știința administrației⁹.

Totodată, este de remarcat faptul că dacă vom interpreta lucrările de pe pozițiile zilei de azi, ceea ce și trebuie s-o facem, apoi vom vedea că la acea etapă s-a produs doar o reformulare a aceleiași construcții teoretice principale. Așadar, dacă Weber pornea de la poziția neutră în abordarea valorilor, apoi poziția lui Simon poate fi privită ca fiind direct estimativă în aprecierea faptelor, dar numai în sensul că el a completat teoria organizării formale cu elemente ale teoriei organizării neformale¹⁰.

Dar să fim mai explicit: funcționarul de atunci, precum și pînă atunci, era privit doar ca un „șurubaș” al sistemului administrativ. Cred că n-aș comite o mare greșală, dacă aș spune că și funcționarul de astăzi seamănă într-o mare măsură cu un „șurubaș”. Drept că atît funcționarul de pe timpuri, cît și cel contemporan posedă anumite calități administrative. Dar aceste calități se văd numai din punctul de vedere al posibilității de a spori eficiența muncii organizației. Însăși prioritatea eficienței și raționalității ca valori organizatorice supreme, rostul și menirea activității nu era mai înainte și nu este nici în ziua de astăzi pusă la îndoială.

În anii '70 ai sec. XX a început să se formeze un alt mod de abordare, în multe privințe cu adevărat alternativ. El apare

prin eforturile lui D. Valdo, V. Ostrom și ale altor autori, printre care mai mulți americani. În lucrările teoretice ale acestora se simte exprimarea stării de spirit generale, în multe privințe revoluționare pentru Occident de la sfârșitul anilor '60 – începutul anilor '70, când ei au supus unei critici fundamentale însăși tendința de a vedea în birocratie forma supremă de organizare care permite soluționarea în modul cel mai reușit problemele civilizației moderne. Se prețuia mult pe atunci administrația „sensibilă”, se susținea concepția policentrismului, a structurilor banale etc.

După cum ne dăm seama, știind din practica mai multor state, precum și a țării noastre, construcțiile principale ale organizării moderne nu puteau și nici nu pot să-și găsească loc într-o teorie serioasă și, cu atât mai mult, în practică.

După ce s-au constatat mai multe moduri de tratare a birocratiei „realiste”, se poate spune ferm că varianta Weber a creat o epocă în știința administrativă și în practică. În aprecierea celor mai vestiți teoreticieni în acest domeniu, a devenit fundamentul teoriei administrării în societatea industrială. Importanța ei este recunoscută în multe țări, precum și în țara noastră. Acest mod de abordare este inevitabil, dar, totodată, are nevoie de completări și de îmbogățire cu alte variante. Acest lucru rămâne să-l facă savanții de astăzi care se ocupă de științele administrației. Ei trebuie să depună eforturi pentru ca acest mod weberian să fie înțeles mai profund și, îmbinându-l cu alte componentele formale, să creeze un model unic atotcuprinzător al organizării. Un astfel de model permite să fie folosite atât elementele obiective, cât și cele subiective pentru atingerea unui nivel mai înalt al eficienței organizatorice. Unul dintre cei

mai de seamă reprezentanți ai acestui mod de abordare este H. Simon.

În al doilea rând, sînt supuse îndoielilor chiar pretențiile de a prezenta modelul organizării birocratice ca pe unul dintre cele mai bune mecanisme pentru toate cazurile de soluționare a problemelor societății contemporane¹¹.

În știința despre conducerea statului, în țara noastră au loc unele procese asemănătoare, numai că ele se desfășoară foarte încet, se comit și unele greșeli.

Aceste procese au început cu aspectele formale, normative, informaționale ale administrării, iar apoi apelarea la „factorul uman” doar sub aspectul lui pragmatic, funcțional în anii '90, când administrarea a început să fie privită de pe poziții umanitare (omenești) mai largi, adică s-a propus reevaluarea componentei subiective a administrării, s-a angajat să dea sens problemelor ce țin de relațiile reciproce dintre om și organizație „de pe pozițiile teoriei generale a personalității”. Oamenii au început, în cele din urmă, să-și dea seama și să înțeleagă că ei nu mai trebuie să fie considerați niște „șurubașe” ale mașinii birocratice și nu se mai împăcau cu înstrăinările pe care le suferiseră mulți ani, fără a participa la rezolvarea propriilor probleme. În literatura de specialitate, mass-media și în diferite discuții științifico-practice se vorbea tot mai mult despre crearea unei situații când birocratii profesioniști nu se vor uni, strînge într-un lanț, iar cetățenii vor fi considerați mase dependente, „diletanți” neputincioși pe lângă patronii lor politici. Această tendință corespunde întocmai scenariului lui Weber.

Astfel, la etapa dată, în țara noastră, ca și în multe alte țări, interpretarea „realistă” a fenomenului birocratic se prezintă ca o variantă în curs de dezvoltare care îmbină bazele modelului weberian cu

critica absolutizării lui cu titlul de model universal. Baza criticii este ambiguă - științifică și conceptuală. Critica științifică bazată, în primul rând, pe datele sociologiei și psihologiei moderne care demonstrează fără echivoc rolul colosal, uneori decisiv al relațiilor dintre oameni, precum și al sentimentelor, orientărilor, opțiunilor-circumstanță insuficient apreciată de către adepții modelului weberian „pur”. Critica lui conceptuală se bazează, pe de o parte, pe idealurile umaniste și general democratice, iar pe de altă parte - reproduce în multe privințe concepția lui Marx privind înstrăinarea omului în sistemul relațiilor birocratice.

Dacă vom arunca o privire asupra formelor istorice concrete ale birocratiei, am putea constata că, în general, sub aspect „istorico-geografic” deosebim tradiția orientală cu administrația ei în multe trepte și înclinații spre samavolnicie și administrarea neeficientă și două variante ale tradiției occidentale-continentale și anglo-americane.

Deosebirea principală dintre cele două subtipuri occidentale nominalizate constă în faptul că pe continentul european democratizarea sistemului politic s-a desfășurat cu mult mai târziu după apariția democrației. Deci aici este vorba de situația când tradiția puterii executive luate în ansamblu era deja foarte ramificată și cu multe împuterniciri ale aparatului de stat s-a păstrat și a fost încorporată fără probleme deosebite în sistemul politic al democrației.

Altă situație a avut loc în Statele Unite ale Americii, unde procesul s-a desfășurat în modul următor: idealul statal al revoluției americane consta în conducerea oamenilor liberi pe pământul liber. Mai mult decât atât - americanilor le era proprie marea lor neîncredere în orice putere executivă care

se asocia cu administrația colonială a Coroanei Britanice. Iată de ce, afirmă Pourke Fr., birocratia apărută în America mai târziu decât democrația și pe baza ei trezea de la sine bănuiele din partea cetățenilor și trebuia să se acomodeze la condițiile și orientările politice ale societății egalitare încă din start ¹².

După cum se știe, pe parcursul sec. XX, în statutul birocratiei americane s-au schimbat multe, apropiind-o de standardele europene și totuși această perioadă i-a determinat pe un șir de savanți în fruntea cărora s-a plasat Robert Dahl, să-și exprime nemulțumirea cu privire la lipsa unei științe universale a administrației publice și să declare, că disciplina, așa cum s-a constituit la momentul dat, era parohială, formală și legală.

Cum vedem noi locul birocratiei moldovenești în clasificarea pe care am arătat-o? Considerăm că ea ocupă o poziție intermediară între tradițiile occidentală și continentală. După cum se știe din istoria administrației publice în Moldova, tradiția autocrată pornea de la acceptarea statului ca ocină a domnitorilor, apoi a țarului rus și de pe la mijlocul sec. XX a început să se înmoaie sub acțiunea curentelor liberal-democratice.

Ultimii ani ne-au dat speranțe că Moldova va avansa pe calea democratică de dezvoltare, spre reanimarea lăstarilor aproape striviți, fie și slabi, ai democrației și autoadministrării. Una din etapele cardinale pe această cale va trebui să devină reforma birocratiei noastre, de a i se imprima un caracter mai civilizat, de a limita împuternicirile ei și de a institui asupra ei un control obștesc eficient.

În etapa actuală, atât teoriei, cât și practicii administrării publice i se acordă o deosebită atenție. Ambele aspecte suferă schimbări esențiale cu scopul de a reforma

practica administrării. Pentru identificarea importanței birocrațiilor din Moldova și a tipurilor lor se depun eforturi atât pragmatice, cât și academice. Savanții care se ocupă de administrarea publică nouă își pun ca scop echitatea socială și studiază un

diapazon larg de probleme, începînd cu cele de morală și etică și terminînd cu cele de administrare a cadrelor, ale afacerilor colective, participării angajaților la discutarea și luarea de decizii, la procesele bugetare etc.

BIBLIOGRAFIE

- ¹ Șaptefrăți Tatiana, „Concepții cu privire la teoriile clasice și contemporane de administrare”, „Administrarea Publică”, nr. 3-4 (27-28), Chișinău, 2000. – P. 13.
- ² Șaptefrăți Tatiana, „Administrarea Publică”, nr. 3-4, 2000, Chișinău. – P. 13-14.
- ³ Weber M. Theory of Social and Economical Organization, N. Y., 1947; Gawthrop L. Bureaucratic Behavior in the Executive Branch, N. Y., 1969, P. 2.
- ⁴ Weber M. Bureaucracy, în: „From Max Weber”, N. Y., 1946.
- ⁵ Vezi: Tatiana Șaptefrăți, „Concepții cu privire la teoriile clasice și contemporane de administrare”, „Administrarea Publică”, nr. 3-4/2000, p. 15.
- ⁶ Монографический анализ марксовской концепции бюрократии. См.: Макаренко В. П. Анализ бюрократии классово-аналитического общества в ранних работах Карла Маркса. Ростов на Д., 1985.
- ⁷ Переломов Л. С. Конфуцианство и легизм в политической истории Китая М., 1981.
- ⁸ Цит. по: Dwivedy O. P., Jain R. B. Bureaucratic Morality in India /International Political Science Review, 1988, vol. 9, nr. 3, p. 206.
- ⁹ Vezi, de ex.: Simon H. Administrative Behavior, N. Y., 1959; Sciences of Artificial, N. Y., 1969. Blau P. Bureaucracy in Modern Society, N. Y., 1959, The Structure in Modern Society, N. Y., 1959; The Structure of Organization, 1971; Crozier M. The Bureaucratic Phenomenon, Chicago, 1964.
- ¹⁰ Vezi: „Государственная служба, „Дело“, М., 2000.
- ¹¹ Thomas P. G. Beyond the buzzwords: coping with change in the public sector international Review of Administrative Sciences, 1996, nr. 1, p. 25.
- ¹² Vezi: Pourke Fr. Bureaucratic Power in National Policy Making, Boston, Toronto, 1986, p. 121-187.

Prezentat: octombrie 2007

Recenzent: Emilian CIOBU, doctor în filosofie, conferențiar universitar.

E-mail: luminita.ganenco@gov.md

ORAȘUL CHIȘINĂU ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

Mariana ȘLAPAC,
vicepreședinte al Academiei de Științe a Moldovei,
doctor habilitat în studiul artelor

RÉSUMÉ

Au XIX siècle Chișinău se développe comme une extension du vieux habitat médiéval. Les plans topographiques des années 1814-1823 fixent avec la situation existante, celle planifiée. Au nouveau part de la ville apparaît un réseau de modules rectangulaires où on a emplacé les nouveaux quartiers.

En 1834 on a approuvé le premier plan de systématisation de Chișinău élaboré selon les principes du classicisme provincial russe. On y ressent un certain effort au rapprochement des parties composantes: celle médiévale, libre planimétrie pittoresque et celle nouvelle projetée d'une façon rigoureuse, «hippodamique». La ville obtient un nouveau axe situé sur la ligne de délimitation des deux secteurs aux différentes traditions urbanistiques.

Primul pachet de documente topografice ale Chișinăului, care înregistrează anumite modificări ale traseelor stradale, a fost pregătit de inginerul cadastral M. Ozmidov în 1813. Dat fiind faptul că nu toate desenele s-au păstrat, nu se cunoaște exact cum arăta integral planul orașului, aprobat de inginerul general-maior I. Harting. Se știe doar că o serie de trasee stradale n-au fost determinate cu exactitate. Aceasta a condus la realizarea haotică a construcției care a îngreunat mult, ulterior, planificarea urbană.

Chișinăul s-a dezvoltat în sec. XIX ca o extindere a așezării medievale. Se pare că anume I. Harting a propus amplasarea noii construcții pe un teren liber, cu relief relativ neted în partea de sud-vest a vechii urbe. Tot lui ar trebui să-i aparțină ideea de transformare a pasajului central al taberei militare rusești *drumul Moscului*, cantonate aici la 1789, în artera principală a orașului.

S-a păstrat un fragment al planului aprobat de I. Harting, datat din 7 februarie 1814, care reprezintă o parte a centrului urban. Aici, figurează pentru prima dată denumirile străzilor propuse de autoritățile rusești: Moskovskaia (azi bd. Ștefan cel Mare și Sfint), Gubernskaia (azi str. Pușkin), Kievskaia (azi str. 31 august 1989) și Seminarskaia (azi str. Mitropolit G. Bănulescu-Bodoni). În cartierul principal, nr. 1, se prevede amplasarea Mitropoliei și Seminarului, iar în cartierul nr. 3, unde se afla piața *Platparadnaia* (de Paradă) este rezervat locul pentru viitoarea Catedrală.

Următorul plan de sistematizare a orașului a fost întocmit în 1817 de inginerul hotarnic M. Ozmidov. Autorul a introdus în partea de sud-vest a urbei o rețea de module rectangulare în care au fost amplasate noile cartiere. În vecinătatea cartierului central, apare Grădina publică. Partea explicativă a planului din 1817 este

divizată în patru părți distincte: prima propune caracteristici calitative și cantitative ale construcțiilor particulare; a doua - prezintă construcțiile din zona veche; a treia propune nomenclatura construcțiilor din zona nouă, numită Aleksandrovskaia; a patra conține legenda referitoare la edificiile publice și private din această parte a orașului.

În 1823 a fost întocmit un alt plan al orașului care fixează, de rînd cu situația existentă, și cea planificată. Ordonarea parțială a tramei stradale îl deosebește de documentele elaborate anterior. Inginerul hotarnic M. Ozmidov a propus divizarea administrativă a orașului în cinci sectoare administrative: patru în orașul medieval (Orașul de Jos) și unul în orașul nou-proiectat (Orașul de Sus), dincolo de *drumul Moscului* (astăzi bd. Ștefan cel Mare și Sfînt).

În 1825, în locul fostei Comisii Funciare a Chișinăului apare Comitetul de Construcții. Astfel de Comitete activează în cele mai importante orașe din Rusia (Moscova, Sankt-Petersburg, Odessa, Taganrog, Ekaterinoslav, Kerci ș.a.). În obligațiunile lor intră organizarea lucrărilor de construcție, finanțarea lor, asigurarea cu materiale de construcție și forță de muncă ș.a.

La Chișinău, atît Comitetul de Construcții, cît și Duma orășenească, se conformează noilor reguli și restricții urbanistice. Ordinele, primite de guvernatorul Basarabiei de la Ministerul Afacerilor Interne al Imperiului Rus, conțin următoarele cerințe¹:

- străzile proiectate să fie mai late de 10 stînjini;
- piețele și străzile nu se trasează prin terenuri mlăștinoase sau prin locuri ocupate anterior de cimitire;

- nu se permite amplasarea obiectivelor industriale în perimetrul orașului.

Trasarea intensă a străzilor a avut loc în anii '20 ai sec. XIX. Administrația orășenească se străduiește să asigure circulația transportului urban. În multe cazuri ulițele noi condiționează demolarea masivă a fondului de locuințe vechi. Dar unele clădiri îi par guvernatorului vechi urite, este de ajuns să emită un ordin referitor la trasarea vreunei străzi în vecinătate.

După ridicarea topografică din 1823-1830, realizată de inginerul cadastral Eitner și arhitectul ținutului Basarabia Gleinin, a fost elaborat proiectul primului plan de sistematizare a Chișinăului. În întocmirea lui contribuie inginerul hotarnic I. Harting și guvernatorul Basarabiei Fiodorov. În plan, partea nouă a orașului este parcelată în cartiere rectangulare, iar partea veche prezintă o structură medievală negeometrică, evoluată în timp. În calitate de suburbii figurează așezările Buiuca, Schinoasa, Mălina Mică, Rîșcani, Visterniceni, Muncești și domeniile Grădina Franțuzească și Tăbăcăria.

În 1834, după mai multe încercări proiectul în cauză a fost confirmat de împăratul Rusiei Nikolai I și trimis spre executare guvernatorului Basarabiei. Planul elaborat prezenta un exemplu tipic de soluționare urbanistică după principiile clasicismului provincial rus. Partea medievală este cuprinsă între actuala zonă a circului și actualele străzi Negruz, Mitropolit Dosoftei, Mitropolit Varlaam, Zaikin. Partea nouă se întinde de la actuala bd. Ștefan cel Mare și Sfînt spre gară actuală, str. Mateevici și actuala piață Cantemir. Se resimte o oarecare sforț în alăturarea părților componente: cea medievală, cu sistematizare liberă

pitorească, și cea nouă, proiectată riguros, "hippodamic". Contrastul între principiile planimetrice ale acestora este izbitor. Un punct slab devine legătura între Orașul Nou și cel Vechi. Se realizează o zonare netă a teritoriului. Casele cu nivel redus se concentrează în partea medievală și periferică a urbei, iar centrul orașului adăpostește clădiri mai înalte. Dacă în zona veche de locuit casele sînt dispuse în regim "afinat", atunci în noile cartiere construcția este plasată perimetral, în front continuu, conform unei structuri ordonate a planului "exemplar". În noul centru se evidențiază principala piață a orașului, piața Catedralei. Piața de schimb *Gostinîi Dvor Krasnîe Readî* cu stabilimente comerciale se află între str. Moskovskaia și str. Gostinaia. Vechiul centru își pierde importanța de altădată, iar dominantele lui arhitecturale, bisericile rămîn nefolosite compozițional în structura noului centru. Cele mai importante clădiri cu destinație publică sînt amplasate în partea nouă, Aleksandrovskaia.

În rezultatul acțiunilor de planificare, orașul căpătă o nouă axă situată la linia de delimitare a două sectoare cu tradiții urbanistice diferite. Din păcate, planul din 1834 nu prevede dezvoltarea construcției periferice, nici rezerva pentru industrie. Construcțiile locative, amplasate ici-colo la limita orașului, stopează evoluția lui teritorială în anumite direcții. Albia rîului Bîc este predestinată a fi o zonă de depozite și obiective industriale răzlețe, astfel orașul fiind lipsit pe mult timp de o zonă verde de agrement.

De remarcat că Chișinăul se conformează planului urbanistic din 1834 pînă la sfîrșitul perioadei interbelice. În decursul sec. XIX proiectul în cauză este realizat în viață aproape fără schimbări. Dacă în 1833 la Chișinău existau 495 de

case de piatră și 3268 de stuf, atunci la 1844 erau deja 5200 de case, dintre care 1284 de piatră. La mijlocul sec. XIX orașul ocupa locul cinci după numărul locuitorilor printre localitățile Imperiului Rus, cedînd doar orașelor Sankt-Petersburg, Moscova, Odessa și Riga. La această vreme populația Chișinăului era de circa 60 mii de locuitori.

Dar nu întotdeauna lucrările de amenajare erau de calitate. Astfel, în 1864, în Comisia de Construcții și Drumuri au fost înaintate cîteva plîngeri ale locuitorilor orașului privind amenajarea teritorială. Cu toate că din 1862 se efectuează lucrări de construcție pentru instalarea conductelor de apă, unele străzi ale Chișinăului continuă să fie inundate.

În 1863 a fost creată o Comisie specială care includea trei arhitecți, patru funcționari și zece negustori. Instalarea conductelor de apă a fost terminată doar peste 30 de ani cu participarea activă a arhitectului-șef al Chișinăului A. Bernardazzi. Este interesant faptul că autoritățile urbane dădeau indicații referitoare nu numai la amplasamentul clădirilor, dar și la culoarea fațadelor. Pe multe case erau montate plăci speciale de culoarea dorită.

Dezvoltarea rapidă a orașelor din Basarabia a impus apariția diferitelor reguli și normative locale. De executarea acestora răspundea Comisia de Construcții și Drumuri și poliția. Astfel, la 10 noiembrie 1897, la adunarea Dumei orășenești au fost aprobate mai multe reguli privind păstrarea construcției noi și ameliorarea nivelului de amenajare:

"1. Clădirile noi construite nu pot să depășească linia străzii, cu excepția balcoanelor suspendate, cornișelor, copertinelor, foișoarelor și lucamelor pentru iluminarea subsolurilor. Linia străzii trebuie

să fie evidențiată cu o linie roșie pe plan și pe secțiunea părții de fațadă a construcției.

2. În toate casele se permite construcția balcoanelor suspendate deschise sau închise la o înălțime de, cel puțin, patru arșini de la nivelul trotuarului.

3. Copertinele în console pot fi amenajate în toate casele deasupra intrărilor principale. Dacă copertina are coloane de fier, coloanele nici într-un caz nu pot fi situate pe partea de trecere a trotuarului².

Toate lucrările de construcție puteau fi realizate doar de la 15 februarie pînă la 1 noiembrie. Nici un orașean nu putea să edifice clădiri noi fără permisiunea autorităților. Din considerente antiincendiarie, în fiecare curte trebuia să rămînă un spațiu neconstruit cu dimensiunea de 4 x 5 stînjini. Cele mai importante edificii erau realizate după proiecte individuale, în schimb, pentru casele de rînd, se alegeau "proiecte exemplare" din "Colecția de fațade", recomandată pentru construcția clădirilor particulare în orașele Imperiului Rus. Chiar și amplasarea unor clădiri în piețe urma cîteodată formulele din albumele *proiectelor-etalon*.

La începutul sec. XIX distribuirea terenului pentru construcție, elaborarea planurilor și controlul asupra lucrărilor de construcție erau supravegheate la Chișinău de arhitectul regional al Basarabiei M. Ozmidov (1811-1825), de inginerul cadastral B. Eitner (1825-1872) și de arhitectul Chișinăului K. Gasket (1826-1836). Înălțimea maximă a edificiilor este limitată la 2,5 etaje. Influența Colecției se resimțea în mai multe edificii din Chișinău: școala Lankaster, casa familiei Katakazi, casa lui Averianov ș.a. Din colecția *proiectelor-etalon* s-a inspirat și arhitectul L. Zaușkevici, arhitect al orașului între anii 1840-1856.

În decursul sec. XIX au fost construite parcelele rectangulare ale Orașului de Sus. Teritoriile noi au fost, în mare parte, denivelate. În același timp, extinderea necontrolată a orașului a fost oprită de obstacole naturale: văile Mălina Mică și Valea Morilor, pîrîul Buiucani. Monotonia urbanistică, inerentă sistematizării clasice, a fost diminuată prin apariția unor *enclaves* verzi și piețe cu destinație publică și comercială. Centrul orașului îl constituia artera principală, str. Moskovskaia, mai tîrziu str. Aleksandrovskaia cu piața Catedralei. Celelalte două piețe, Ciuflea și a Bazarului Nou, erau intersectate, de asemenea, de această stradă.

Axa așezării era susținută de noile clădiri ale Mitropoliei și Catedralei Nașterii Domnului (1832-1836, arhitect A. Melnikov). Pe aceeași axă erau aliniate Clopotnița și Porțile Sfinte sau Arcul de Triumf (1840, arhitect L. Zaușkevici). Limitele Chișinăului erau marcate cu piețe bariere apărute pe locul punctelor de acces în oraș. Acestea erau bariera Iașilor, mai tîrziu bariera Sculeni, bariera Tighina-Bender, apar bariera Căușeni, bariera Hîncești, bariera Muncești și bariera Hotin.

În a doua jumătate a sec. XIX la crearea imaginii inconfundabile a Chișinăului au contribuit arhitecții A. Bernardazzi, I. Semko-Savoiski, K. Kurkovski, E. Verbjnovski, M. Seroșinski, I. Uskat, G. Lozinski, K. Gasket ș.a.³ La cumpăna sec. XIX și XX în oraș au activat arhitecții A. Hacikianț, N. Țiganko ș.a.

Potrivit unor proiecte individuale au fost construite mai multe vile și case de raport care conțineau detalii arhitecturale și decorative caracteristice pentru neoclasic "secesion", neobaroc, neogotic, eclecticism modern ș.a. Au fost edificate, de asemenea, biserici, instituții de învățămînt, spitale

clădiri de menire administrativ-culturală și comercială, amenajări edilitare ș.a. Printre cele mai interesante, în sens arhitectural, se numărau penitenciarul (1843-1856, arhitect G. Toricelli), biserica Sf. Pantelimon (1891, arhitect A. Bernardazzi), Capela gimnaziului de fete a Zemstvei basarabene (1895, arhitect A. Bernardazzi), castelul de apă (1896, arhitect A. Bernardazzi), Duma orășenească (1898-1901, arhitecți M. Elladi, A. Bernardazzi), vila lui V. Herța (1906) ș.a.

În 1818 a început amenajarea Grădinii publice "A.S. Pușkin" (inginer M. Ozmidov), iar în 1836 - a grădinii din piața Catedralei. Ambele erau de plan rectangular cu alei convergente strict geometric spre centru. În amplasamentul principalelor obiective din piața Catedralei se resimțea influența *pieței exemplare* clasiciste proiectate în 1812 de V. Gheste.

Un imbold puternic pentru evoluția de mai departe a orașului a devenit construcția în 1871 a căii ferate și a gării. Spre finele sec. XIX - începutul sec. XX Chișinăul se prezenta ca unul dintre cele mai mari alcătuirii urbane din sud-vestul Imperiului Rus. Aici se dezvoltă mica industrie, în special, cea de prelucrare a produselor agricole. În comparație cu perioada medievală, s-a înregistrat o creștere

teritorială bruscă, dar și o mare schimbare din punct de vedere etnic. Pe de o parte, băștinașii părăseau orașul, plecând peste Prut din cauza perturbărilor politice, iar, pe de alta, se înregistra un aflus masiv de străini, atrași de numeroase înlesniri și privilegii acordate coloniștilor de autoritățile țariste. La Chișinău au apărut următoarele străzi: Sirbească, Turcească, Nemțească, Armenească, Bulgară; stradelele Grecească, a Sinagogii ș.a. Unele comunități de coloniști își construiau edificii de cult proprii.

La începutul sec. XX Chișinăul avea 12 piețe, 5 grădini publice, 8410 clădiri și 142 străzi, inclusiv 113 pavate. Creștea vertiginos numărul populației urbane. Dacă în 1812 în oraș locuiau 7 mii de oameni, atunci în 1902 numărul locuitorilor ajungea la 131,2 mii. În 1892 a fost dată în folosință prima tranșă a apeductului orășenesc. Funcționa linia de tramvaie, mai întâi cu tracțiune cabalină, pe urmă - cu tracțiune electrică.

Chișinăul se prezintă în partea nouă ca un oraș verde, cu străzi drepte și pavate, cu clădiri de piatră aspectuoase, unele în două sau chiar în trei niveluri. Doar în partea veche mai rămăneau ulicioare înguste cu construcții modeste, unde se mai păstrau elemente de arhitectură națională.

BIBLIOGRAFIE

1. В.М. Боровский. История молдавской архитектуры. - Chișinău, 1987. - P. 8.
2. Ibidem. - P. 34.
3. Б. Бендерский, Город и время. - Chișinău, 2004. - P. 9-55.

Prezentat: septembrie 2007.

Recenzenți: Alexandru ROMAN, doctor habilitat în științe istorice, profesor universitar; Valeriu LUPAȘCU, doctor în arhitectură

E-mail: marianaslapac@asm.md

FACTORII ȘI CĂILE DE DEZVOLTARE A ACTIVISMULUI POPULAȚIEI ÎN REALIZAREA AUTONOMIEI LOCALE

Valeriu DIDENCU,
magistru în drept, lector superior universitar
Academia de Administrare Publică
pe lângă Președintele Republicii Moldova

SUMMARY

Within the legislation in force, in the system of local and public service, the democracy is the achievement by the population of the sovereignty in solving of the most local problems, as well as the right of the inhabitants to participate at the administration of the community through the local and public authorities and its representatives.

58 *Therefore, one of the characteristic features of the public authority is the maximum rapprochement of citizens by the process of territorial administration through the diverse aspects of the straight democracy.*

Afirmarea suveranității naționale, inclusiv prin realizarea efectivă a principiilor, funcțiilor și atribuțiilor administrației publice locale, depinde nu numai de recunoașterea și garantarea lor legală, dar, în mare parte, și de capacitățile comunităților locale, activismul cetățenilor, cultura lor politică și juridică, activismul cetățenilor fiecărei țări în parte.

Actualmente, însă constatăm cu regret, că activismul social util al cetățenilor Republicii Moldova a scăzut considerabil, conștiința socială fiind specificată prin sporirea apolitismului, pasivității, autoizolării de problemele statului și ale colectivităților locale. Drept motiv pot fi remarcate atât subestimarea valorilor spirituale, dezamăgirea totală în politică și politicieni, cât și agravarea problemelor social-economice. Reformele actuale inițiate de

sus se promovează fără a se ține seama de doleanțele și interesele vitale ale maselor largi ale cetățenilor, de opinia publică.

E de menționat că eficiența reformelor depinde nu atât de scopurile elitei politice, cât de alegerea unor căi, care le-ar asigura sprijinul societății civile și, în special, al maselor largi la nivel local. Prin urmare, după care modele atrăgătoare ar fi construită administrația publică locală și democrația locală, capacitatea și conținutul lor real sînt determinate, în primul rînd, de participarea și cultura politică a majorității populației.

Nivelul conștiinței sociale însă poate pune piedici reformelor democratice și dezvoltării autonomiei locale. Contribuind la ridicarea conștiinței sociale și maturizarea civică a cetățenilor, organele administrației publice locale vor obține succese în

realizarea misiunii și obiectivelor propuse.

Există diverse forme ale conștiinței sociale, prin intermediul cărora oamenii concep lumea înconjurătoare în aspect juridic, politic, moral, național, estetic. Fiecare dintre ele reprezintă o totalitate de idei, viziuni, sentimente, tradiții, emoții, care reflectă atitudinea oamenilor față de aceste fenomene. Dezvoltarea continuă și armonioasă a conștiinței sociale trebuie să fie principalul element în activitatea autorităților administrației publice locale. Ar fi incorect să absolutizăm una sau alta din formele menționate, ele toate sînt utile și anume în comun dau efectul necesar, asigurînd atragerea largă și multifuncțională a cetățenilor în rezolvarea problemelor de interes local, educîndu-se sentimentul de implicare în cauza comună.

În acest context, referindu-ne la suveranitate, vom menționa, că e prea puțin de a fi garantată - în mare parte este necesară cointeresarea și pregătirea membrilor societății pentru ea.

Dezvoltarea democrației și a autonomiei, după cum ne demonstrează practica, cere ridicarea nivelului culturii politice și juridice a cetățenilor și funcționarilor.

Nivelul real al culturii juridice a comunităților locale este determinat de nivelul conștiinței juridice a conducătorilor locali, a consilierilor și a majorității cetățenilor: sesizarea de către ei a esenței și valorilor ideilor inovatoare, a normelor, instituțiilor administrației publice locale și ale statului în întregime; cerința lor fiind conștientizată privind pregătirea și capacitatea respectării supremației legii, realizarea efectivă a activității normativ-creative, de apărare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în cadrul autorității delegate.

Factori importanți în vederea implicării populației în activitățile social utile au fost și continuă a fi publicitatea și transparența în activitatea organelor și a funcționarilor administrației publice locale, care prin natura lor sînt chemați să lucreze în vizorul oamenilor și cu participarea lor activă. Doar suveranitatea este realizarea puterii nu numai în interesele poporului, dar și prin participarea activă nemijlocită a poporului însuși. Numai în situația de largă publicitate și transparență poate fi asigurată posibilitatea populației de a fi la curent cu activitățile administrației publice locale, de a participa la procesul decizional și executiv.

Nivelul informării populației influențează direct asupra nivelului activismului cetățenilor, participării conștiente în treburile comunității locale și susținerii activității administrației publice locale.

Practica demonstrează, că cu cît oamenii cunosc mai bine activitatea autorităților locale, acțiunile lor actuale și de perspectivă, cu atît este mai efectivă legătura între cei aleși și alegători.

Grație transparenței, se asigură democratismul administrării și rezolvării problemelor de interes local, supunerea lor controlului din partea populației, precum și a posibilității cetățenilor de a influența asupra elaborării deciziilor care vizează interesele, drepturile și libertățile membrilor comunității locale.

E de menționat faptul că organizarea activităților în mod public și deschis constituie o necesitate obiectivă ce reiese din natura administrației publice locale, de asemenea, o obligațiune juridică a autorităților organelor locale. În acest sens, Legea Republicii Moldova privind administrația publică locală nr.436-XVI din 28 decembrie 2006 obligă organele și

funcționarii administrației publice locale să asigure posibilitatea fiecăruia să ia cunoștință de documentele și materialele ce vizează direct drepturile și libertățile omului și ale cetățeanului, la fel și posibilitatea de a primi orice altă informație despre activitatea autorităților administrației publice locale (art.17). Dacă în legea similară precedentă acest articol conținea doar 5 cuvinte, varianta în vigoare este desfășurată în 5 puncte cu 12 alineate, inclusiv privind sancțiunile în caz de împiedicare a accesului liber la informație ori compromitere a procesului decizional. Astfel, transparența apare nu numai ca unul din principiile de bază ale activității autorităților administrației publice locale, dar și ca o condiție de realizare a suveranității, condiție de dezvoltare a activismului social și politic al cetățenilor.

În calitate de forme și metode eficiente și utile de realizare a transparenței de către autoritățile administrației publice pot fi numite dările de seamă, audierile publice, publicațiile în mijloacele de informare în masă privind deciziile adoptate și informațiile despre starea lucrurilor în diverse sfere de activitate.

Unul din drepturile esențiale ale omului și cetățeanului este dreptul la informație. În conformitate cu Constituția Republicii Moldova, fiecăruia i se garantează dreptul la informare, prin urmare - dreptul de a căuta liber, a primi, a transmite și răspîndi informația pe orice cale legală (art.34). Drept bază legală privind accesul la informație și exprimare servește un șir de legi, de bază fiind însă Legea privind accesul la informație nr.982-XIV din 11.05.2000.

Politica de stat în domeniul formării resurselor informaționale și a informatizării este orientată spre crearea condițiilor pentru asigurarea efectivă și calitativă în

realizarea scopurilor strategice și operative în dezvoltarea social-economică a Republicii Moldova. Dreptul la informație se realizează, în special, prin mijloace de informare în masă. Deși accesul la informație comparativ cu anii '80 ai secolului trecut s-a redus considerabil pentru multe familii, mijloacele scrise și electronice de informare în masă rămîn cele mai larg accesibile.

Transparența este unul din factorii importanți de asigurare a alegerilor, referendumurilor cu adevărat libere și echitabile. Principiul publicității se realizează, în primul rînd, prin activitatea comisiilor electorale, realizarea căruia este orientată spre lărgirea posibilităților reale ale cetățenilor și ale asociațiilor lor obștești de a participa activ în administrarea treburilor locale și realizarea controlului public atît asupra activității comisiilor electorale, cît și asupra activității tuturor participanților la alegeri și referendumuri.

În comunitățile locale, ca și în ansamblul societății, există neapărat contradicții, care adeseori se manifestă prin conflicte, împotriviri și crize. Ele sînt caracteristice comunităților locale la fel ca și societății în ansamblu, sînt mai degrabă o normă decît o patologie a dezvoltării sociale. Dezvoltarea lor este condiționată de diverse cauze, printre care am enumerăm: contrariul, incompatibilitatea intereselor, necesităților sistemului valorilor la diferite subiecți, decepționarea oamenilor privind starea social-economică, politică și nu în ultimul rînd, nivelul administrării din partea autorităților și funcționarilor administrației publice locale.

E de remarcat, că aceste contradicții sînt un fenomen natural, care au atît părți negative, cît și pozitive. Este cunoscut, că lupta contrariilor dă un impuls intern spre

dezvoltare, conduce la creșterea contradicțiilor, care se rezolvă la o etapă anumită prin dispariția vechiului și apariția noului.

Autonomia locală se dezvoltă și se mișcă înainte datorită depășirii vechiului, confirmării și formării a tot ce este progresist. Dar contradicțiile sînt diferite: unele din ele poartă caracter antagonist, distructiv, altele - neantagonist, caracter creativ.

De la autoritățile administrației publice locale se cere stăpînirea situației, atitudine critică asupra proceselor sociale și a fenomenelor ce au loc și înțelegerea acestora, deoarece administrația publică locală este nu doar o formă administrativă de conducere, dar, în primul rînd, politică. Activitatea politică joacă un rol fundamental în schimbarea situațiilor existente în societate. Deseori, destabilizarea în comunitățile locale apare nu pentru că există conflicte, dar din incapacitatea conducătorilor organelor administrației publice locale de a controla și reglementa acest proces.

Pentru reacția adecvată și oportună la apariția și dezvoltarea conflictelor un rol deosebit îl are determinarea fixă a caracterului, iar apoi rezolvarea tuturor situațiilor de conflict pe calea negocierii, compromisului, consensului. În condițiile democrației, drept regulă de soluționare a conflictului este, în primul rînd, regula majorității (principiul majoritar).

Una din metodele efective de descoperire și soluționare a contradicțiilor, dezrădăcinării birocratismului și a tergiversării, voluntarismului și abuzurilor, negarea intereselor populației este critica.

Progresul poate fi promovat doar cu condiția că contradicțiile și greșelile vor fi descoperite, apoi depășite. Anume acestor

scopuri și trebuie să servească critica, care îndeplinește mai multe funcții, în același timp fiind o metodă încercată de preîntîmpinare și corectare a neajunsurilor, o cale de consolidare a disciplinei și responsabilității, de educație a cadrelor, izvor de informație, formă efectivă de control din partea cetățenilor asupra activității funcționarilor și a autorităților administrației publice locale.

Critica este una din formele efective de luptă pentru tot ce este nou, progresist, una din metodele creației sociale, fără de care nu există mișcare înainte. Cerința de a dezvolta critica este o condiție indispensabilă de perfecționare a autonomiei locale, de consolidare a suveranității.

În Constituția Republicii Moldova (art.32) este fixat: „Oricărui cetățean îi este garantată libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării în public prin cuvînt, imagine sau prin alt mijloc posibil.” Dreptul la libertatea gândirii și exprimării este o condiție importantă, care permite descoperirea și evidențierea multitudinii de opinii și convingeri ale cetățenilor, diverselor grupuri sociale și asociațiilor obștești. Fără ele este imposibilă viața cotidiană a membrilor comunităților locale. Societatea civilă și comunitățile ei locale sînt interesate ca oamenii să folosească aceste drepturi pentru analiza situației în diferite sfere ale activității comunităților locale, în baza lor să exprime observații critice, să înainteze propuneri.

Practica ne demonstrează, că confirmarea noului, învingerea obstacolelor în calea lui, rezolvarea contradicțiilor este posibilă doar prin critică, prin lupta opiniilor și a ideilor. Pe măsura dezvoltării relațiilor sociale, economiei, științei, învățămîntului, culturii apare neapărat necesitatea

reevaluării și perfecționării experienței, practicii concepțiilor și viziunilor structurate teoretic. Critica, de asemenea, apare ca un mijloc de reevaluare și confirmare a noului. Necesitatea criticii este dictată și de existența greșelilor, abuzurilor, corupției.

Pentru dezvoltarea criticii o importanță deosebită îl are climatul moral-psihologic sănătos din comunitatea locală. În acest caz, mult depinde de crearea unei atmosfere de neindiferență față de treburile obștești, interesare într-o analiză critică, atmosferă, în care omul nu s-ar teme să nu pătimească pentru critică. Constrângerea criticii, urmărirea și răfuiala pentru critică duc la creșterea neajunsurilor și abuzurilor, dau naștere pasivității și indiferenței oamenilor. Dezrădăcinarea deplină a unor asemenea acțiuni este una din condițiile obligatorii de apărare a drepturilor și libertăților omului.

O condiție obligatorie în dezvoltarea criticii este reacționarea principală și justificată la observațiile critice. Activismul sporește atunci când oamenii văd, că propunerile și observațiile lor sînt studiate, luate în considerare, găsesc susținere, iar neajunsurile depistate sînt înlăturate rapid. În organele administrației publice locale trebuie să fie elaborat și să acționeze un sistem clar de evidență și control asupra îndeplinirii în timp a propunerilor și observațiilor critice. Dreptul fiecărui om la libertatea exprimării viziunii sale este baza formării și exprimării în public a opiniei sale în problemele actuale ale administrației publice locale.

Un alt factor important de influență asupra funcționării comunităților locale și a organelor administrației publice locale este opinia publică, care include în sine atitudinea grupurilor sociale față de evenimentele și faptele realității sociale.

față de activitatea diferitelor grupuri și personalități aparte, care se exprimă public sub formă de opinii sau acte de comportament și influențează asupra funcționării societății și a organelor administrative. Căi de exprimare a opiniei publice sînt alegerile, referendumurile, adunările, manifestările, mijloacele de informare în masă, audierile publice ale anumitor probleme sau evenimente, forurile specialiștilor etc.

Forme de studiere a opiniei publice sînt diversele tipuri de relații ale organelor și ale funcționarilor administrației publice locale cu locuitorii, colectivele de muncă și asociațiile obștești, evidența propunerilor și observațiilor, cercetările sociologice, sondajele selective ale populației etc.

Actualmente, situația privind opinia publică pare, dintr-o parte, suficient de benefică. În schimb, opinia publică încetează de a mai fi un factor pe cît e posibil evident în viața social-politică, iar puterea tot mai puțin ține cont de ea.

Eficacitatea administrației publice locale, includerea activă în procesul ei a populației însăși depinde în mare măsură de conceperea de către autoritățile locale a importanței de a cunoaște, a studia și a lua în considerare și funcționare a opiniei publice atît a comunității locale, cît și a unor grupuri aparte ale acesteia, îndeosebi, a liderilor neformali și a asociațiilor obștești cu autoritate.

Un factor important de creștere a activismului social al comunităților locale și al cetățenilor lor poate și trebuie să devină grija privind formarea corelării productive a principiilor individual și colectiv. Înlocuirea ideilor colectivismului cu ideile individualismului a devenit una din cauzele nereușitelor politice, economice și morale din țară. Situația în cauză deformează

atitudinea omului față de stat, față de obligațiunile sale obștești și juridice, dă naștere egoismului, anarhiei, desconsiderării față de lege și drepturile altor oameni. În același timp, drepturile colective și interesele comunităților locale nu trebuie să lezeze drepturile omului, să contravină lor, dar trebuie să se afle într-o armonie cu ele.

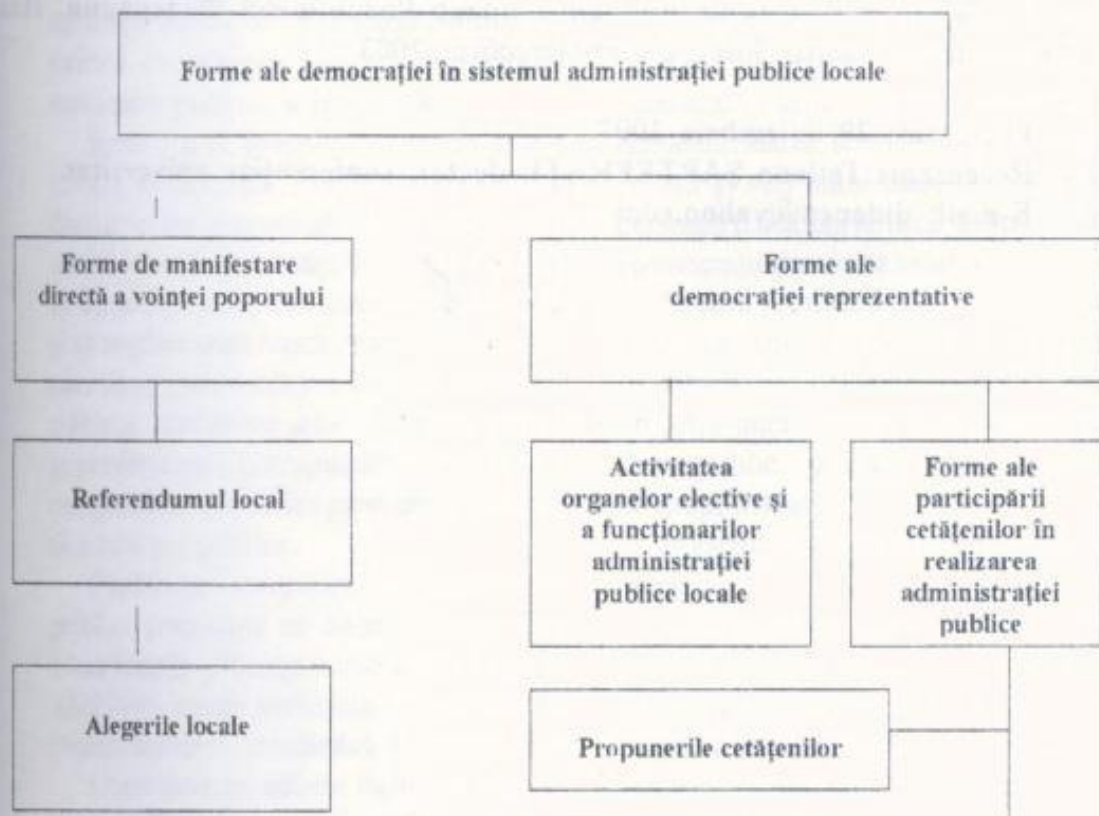
Pentru buna corelare a omului și a organelor administrației publice locale este necesar de a înlătura atât extremitățile colectivismului, cât și ale individualismului. Atât teoretic, cât și istoric, colectivismul poate fi bazat nu doar pe înăbușirea personalității, dar și pe alte principii: colaborare, armonie, solidaritate, concepute de către grupuri sau asociații de oameni ca o cale mai efectivă de atingere a scopului social.

Problema în cauză nu este simplă, dar

este important ca identificarea balanței raționale între interesele individuale și colective, consolidarea comunității locale pe baza coordonării intereselor atât de necesare pentru stabilirea relațiilor normale reciproc avantajoase între cetățean și organele administrației publice locale să devină scop strategic în activitatea organelor locale ale puterii. Fără aceasta nu va fi autonomie în structurile satești, nu se va reuși depășirea discordanței relațiilor sociale și înstrăinarea oamenilor de la putere.

În orice comunitate locală este productiv acel caracter al autonomiei, care permite dezvoltarea la maximum a inițiativei și democrației, care stimulează autoorganizarea forțelor economice și politice ale populației, creează condiții pentru soluționarea problemelor reieșind din interesele întregii comunități.

Schemă

ACTE NORMATIVE

1. Constituția Republicii Moldova, 1994, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 1 din 12.08.1994.
2. Legea privind administrația publică locală nr.436-XVI din 28.12.2006, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 32 din 09.03.07.
3. Legea privind actele normative ale Guvernului și ale altor autorități ale administrației publice centrale și locale nr.317-XV din 18.07.2003, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 208-21783 din 03.10.2003.
4. Legea privind accesul la informație nr.982-XIV din 11.05.2000, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 88-9664 din 28.07.2000.
5. Codul electoral, nr.1381-XIII din 21.11.1997, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 81/667 din 08.12.1997 și modificările ulterioare.

BIBLIOGRAFIE

1. Ion Guceac, Drept electoral. – Chișinău, 2005.
2. Валентина Комарова, Формы непосредственной демократии в России. Москва, 1989.
3. Игнатюк Н.А., Замотаев А.А., Равлушкин А.Б., Муниципальное право. Москва, Юстицинформ, 2004.
4. Игнатьев В.Г., Местное самоуправление. - Ростов на Дону, „Феникс”, 2005.
5. Пылин В.В., Муниципальное право Российской Федерации. Изд. Юридический центр Пресс, Санкт-Петербург, 2003.

Prezentat: 29 noiembrie 2007.

Recenzent: Tatiana ȘAPTEFRĂȚI, doctor, conferențiar universitar.

E-mail: didencu@yahoo.com

REGLEMENTAREA RELAȚIILOR DE SERVICIU ALE FUNCȚIONARILOR PUBLICI

Dumitru VIERIU,
doctor în drept (România)

SUMMARY

There is known that the system of some judicial institutions which are part of the Officials' status was established in a clearer manner, or with a novelty character, which, in practice, will have positive effects. There is no doubt that, the manner in which the law will be interpreted and applied, will be a determinant factor in the evaluation of the Official's destiny.

The judicial nature of the report of public function (of work) has been always constituted, and it still does, an object of dispute between the specialists of public law and those of private law.

Pornind de la definiția lui Antonie Iorgovan cu privire la organul administrației publice, se poate considera că și autoritatea administrației publice locale poate fi determinată ca fiind "structura organizațională de la nivel teritorial care, potrivit Constituției și legii, are personalitate de drept public și acționează din oficiu pentru executarea legii sau prestarea serviciilor publice, în limitele legii".¹

Pentru a-și îndeplini sarcinile și a-și realiza obiectivele, administrația publică dispune de personal. Personalul din administrația publică are un rol deosebit în buna funcționare a administrației publice și se supune unor reguli stabilite prin lege², care să asigure creșterea calității serviciilor publice, realizarea unor raporturi sociale și profesionale corespunzătoare creării și menținerii la nivel înalt a prestigiului instituției și a funcției publice.

Profesionalizarea corpului funcționarilor publici constituie un obiectiv important. Modificările și completările aduse Legii nr. 188/1999 susțin realizarea obiectivului de profesionalizare, de stabilitate și imparțialitate.

Constituie un adevăr faptul că regimul unor instituții juridice din statutul

funcționarilor publici a fost reglementat într-o manieră mai clară sau cu caracter de noutate, care vor avea efecte pozitive în practică. Fără îndoială că modul în care legea va fi interpretată și aplicată constituie un factor determinant în evaluarea destinului funcționarului public.

Conform art. 10 din Codul Muncii, contractul individual de muncă este contractul în temeiul căruia o persoană fizică, denumită salariat, se obligă să presteze munca pentru și sub autoritatea unui angajator, persoană fizică sau juridică, în schimbul unei remunerații denumite salariu.³

Natura juridică a raportului de funcție publică (de serviciu) a constituit dintotdeauna și constituie și în prezent obiectul unei dispute între specialiștii de drept public, precum și între specialiștii de drept privat.

În esență, au fost formulate următoarele opinii:

- opinia potrivit căreia raportul de funcție publică aparține dreptului public, în speță dreptului administrativ, teză împărțită, în mod firesc, în primul rând, de autorii din această ramură de drept⁴; argumentul considerat decisiv pentru a proclama

desprinderea conceptuală netă a funcției publice de raportul juridic de muncă se referă la soluția legală consacrată prin Legea nr. 188/1999 de a se soluționa toate litigiile în legătură cu funcția publică de către instanțele de contencios administrativ și nu de către instanțele civile⁵; prin prisma acestei soluții, se consideră că funcția publică a redevenit o instituție a cărei analiză se plasează în dreptul administrativ:

- opinia potrivit căreia raportul de funcție este un raport juridic de muncă a cărei analiză face parte din dreptul muncii⁶; se consideră că raportul de serviciu se naște în urma acordului de voințe între funcționar și autoritatea sau instituția publică și prezintă elementele specifice ale unui raport de muncă, obiectul și cauza fiind aceleași cu ale oricărui astfel de raport juridic;

- opinia conform căreia raportul de funcție publică este un raport juridic de muncă a cărei analiză face parte din dreptul administrativ⁷.

Într-o opinie similară⁸, se susține că natura juridică a raporturilor de serviciu ale funcționarilor publici este una mixtă, îmbinând trăsături specifice dreptului public (administrativ) cu trăsături proprii dreptului muncii (care sunt predominante).

În plus, identificarea metodologică a raporturilor de serviciu ale funcționarilor publici reprezintă o componentă de analiză necesară atât în cadrul științei dreptului administrativ, cât și în cadrul științei dreptului muncii, sub condiția esențială de a se reține și evidenția particularitățile lor, stabilite prin norme de drept public⁹.

Raportul de serviciu este definit în art. 1 alin. (1) al Legii nr. 188/1999¹⁰, astfel cum a fost modificată prin Legea nr. 251/2006¹¹ ca acel raport juridic dintre funcționarul public și stat sau administrația publică locală, prin autoritățile administrative autonome ori prin autoritățile și

instituțiile publice ale administrației publice centrale și locale. Această definiție nu este de natură a soluționa problema identificării naturii juridice a raporturilor de serviciu ale funcționarilor publici.

Am considerat utilă precizarea potrivit căreia delimitarea între raportul de muncă și cele de serviciu, rezultată legal din reglementarea statutului funcționarilor publici și accentuată în doctrină, nu trebuie să conducă automat la concluzia că este vorba de două instituții complet independente, între care nu există nici un fel de puncte de intersecție.

Noțiunii de „raport juridic de muncă” se poate atribui două sensuri:

- *un sens restrâns*, cu referire exclusiv la raporturile dintre angajatori și salariați;

- *un sens larg*, ce cuprinde toate raporturile juridice dintre persoanele fizice care prestează o muncă în regim de subordonare și cele în folosul cărora munca se realizează.

Raportul de serviciu al funcționarilor publici este un raport juridic de muncă deoarece:

1. Raportul juridic de muncă este raportul de salariaților, precum și raportul de serviciu au o natură convențională (contractuală) fiind consecința acordului de voință dintre părți, chiar dacă în cazul raportului de serviciu nu se întocmește un înscris denumit „contract”¹². Funcționarul public este numit într-o funcție publică, printr-un act individual de investire cu consimțământul său „acordul funcționarului public se dă în treptă, faza sa ultimă fiind jurământul”¹³. Existența acordului de voință nu înseamnă că funcționarul public negociază și încheie un contract individual de muncă ci, în opinia noastră, contractul care se încheie astfel apare ca un contract administrativ care, prin adeziune, clauzele sale neputând fi negociate, singura opțiune a celui în cauză

fiind de a accepta sau nu condițiile de muncă și salariu.

2. Raportul care se naște în urma realizării acordului de voințe – raportul de serviciu (în sens de raport între funcționar și autoritatea sau instituția publică):

- prezintă elementele specifice unui raport de muncă. Prestarea muncii (activității) și salariul constituie, reciproc, obiect și, respectiv, cauză atât în cazul contractului individual de muncă, cât și în ipoteza raportului de serviciu¹⁴.

3. Atât dobândirea calității de salariat, cât și dobândirea calității de funcționar public presupun subordonarea persoanei fizice în cauză față de angajator, respectiv față de autoritatea sau instituția publică în cadrul căreia se desfășoară activitatea¹⁵.

4. Stabilitatea funcționarilor publici nu este specifică exclusiv acestei categorii de personal, ci și salariaților¹⁶.

5. Cauzele de încetare a raporturilor de serviciu nu diferă decât parțial, sub aspectul terminologiei utilizate de către legiuitor, de cauzele de încetare a raportului juridic de muncă al salariaților¹⁷.

În cazul funcționarilor publici, Legea nr. 188/1999, republicată, prevede competența funcțională a instanței de contencios administrativ. Esențial de reținut este faptul că această competență nu-i este atribuită în plenitudine de jurisdicție, printr-o normă generală, ci, limitativ, prin norme speciale, pentru litigii având ca obiect:

- contestarea sancțiunii disciplinare (art. 68);
- contestarea ordinului sau a dispoziției de imputare (art. 73 alin. 2);
- contestarea actului administrativ prin care s-a dispus încetarea raportului de serviciu (art. 89 alin. 1)¹⁸.

Chiar și ultima modificare a Statutului funcționarilor publici, prin Legea nr. 251/2006, care a introdus un nou articol,

respectiv art. 91, care prevede că litigiile "care au ca obiect raportul de serviciu al funcționarului public sunt de competența instanțelor de contencios administrativ, cu excepția situațiilor pentru care este stabilită expres prin lege competența altor instanțe".

Însuși legiuitorul califică expres raporturile de serviciu ale unor categorii de funcționari publici ca raporturi de muncă. Astfel, art. 11 din Legea nr. 286/2006 privind modificarea și completarea Legii administrației publice locale nr. 215/2001¹⁹ dispune:

- alin. (1): „Secretarii comunelor care, la data intrării în vigoare a prezentei legi, nu au studii superioare își pot păstra funcția publică cu obligația ca, în termen de 3 ani de la data intrării în vigoare a prezentei legi, să absolve o formă de învățământ superior de lungă durată în specialitatea științe juridice sau administrație publică, sub sancțiunea eliberării din funcție”;

- alin. (2): „Până la data de 31 decembrie 2006, sub sancțiunea încetării raportului de muncă, aceștia vor prezenta documente care dovedesc situația lor școlară, care să le permită îndeplinirea în termen a obligației prevăzute mai sus”.

Secretarii comunelor sunt, potrivit art. 120⁸ alin. 1 teza a II-a din Legea nr. 215/2001, astfel cum a fost modificată și completată prin Legea nr. 286/2006, funcționari publici de conducere.

Din coroborarea celor două texte legale – art. 120⁸ alin. (1) teza a II-a din Legea nr. 215/2001 și art. II alin. 2 din Legea nr. 286/2006 – rezultă, că însuși legiuitorul, exprimându-și voința sa suverană, a înțeles să califice legal raporturile de serviciu ale funcționarilor publici ca fiind raporturi de muncă.

Prezența unei astfel de împrejurări – în care însăși legea stabilește expres, cu claritate, natura raporturilor de funcție publică (de serviciu) – reprezintă un argu-

ment decisiv în a determina alegerea soluției corecte în sensul că, într-adevăr, raporturile de serviciu ale funcționarilor publici reprezintă o specie a raporturilor de muncă.

Așadar, în prezent, problema care se pune nu este, în continuare, dacă raportul de serviciu este tot un raport juridic de muncă.

Cu toate acestea, raportul de serviciu prezintă particularități evidente față de raportul juridic de muncă al salariaților, de natură a conduce la separarea conceptuală și analiza convergentă, dar și divergentă a celor două categorii de raporturi juridice:

- elementul care particularizează în mod fundamental raportul de serviciu de raportul de muncă al salariatului, este calitatea de purtător al puterii publice a funcționarului public, pe care o exercită în limitele funcției sale, „salariatul”²⁰ - încadrat, prin ipoteză, la un angajator - autoritate sau instituție publică - nu dispune de astfel de atribuții de putere; el poate fi, potrivit atribuțiilor sale, doar un simplu prepus al angajatorului său”;

- funcționarii publici au un drept legal la carieră, pe când salariații îl pot avea dacă s-a stabilit prin contractul colectiv de muncă sau prin regulamentul intern;

- numai în cazul funcționarilor publici se regăsește instituția Corpului de rezervă, gestionat de către Agenția Națională a Funcționarilor Publici;

- negocierea colectivă și individuală pot să privească, în cazul funcționarilor publici, un spectru extrem de restrâns al raportului de muncă;

- numai la nașterea raportului de serviciu persoana fizică trebuie să îndeplinească obligatoriu o serie de cerințe - referitoare la cetățenie, cunoașterea limbii române - care în cazul salariaților reprezintă numai situații de excepție;

- pentru funcționarii publici operează o sferă mult mai extinsă a incompatibilităților și conflictului de interese față de cele aplicabile salariaților;

- răspunderea disciplinară a funcționarilor publici prezintă o serie de particularități ce nu se regăsesc în cazul salariaților.

Dar, toate aceste elemente nu alterează însăși natura raportului juridic, convertindu-l în altceva calitativ diferit față de un raport juridic de muncă.

În concluzie, raportul de serviciu face parte din sfera largă a raporturilor juridice de muncă, înțeluse în sens extins.

O astfel de calificare a naturii juridice a raportului de serviciu ridică o altă problemă, și anume aceea dacă raportul de funcție publică (de serviciu), fiind un raport de muncă, se impune a fi analizat în dreptul administrativ sau, dimpotrivă, ar trebui analizat în dreptul muncii.

Dreptul muncii nu trebuie să se ocupe și de conceptul de funcție publică, de modul de constituire și atribuțiile Agenției Naționale a Funcționarilor Publici etc. - toate acestea fiind componente ale dreptului administrativ.

Cu deosebire, dreptul muncii nu are a analiza raporturile funcționarului public cu terții - persoane juridice sau persoane fizice, raporturi în mod cert de drept administrativ²¹.

Un al doilea aspect al aceleiași probleme - a integrării într-o ramură de drept sau alta a analizei raportului de muncă al funcționarului public - se referă la faptul că, așa cum o arată realitățile juridice, o abordare aprofundată și pertinentă a acestor instituții juridice implică:

- analiza ei în dreptul administrativ în permanentă comparație cu statutul salariatului;

- analiza în dreptul muncii a statutului salariatului în permanentă comparație cu statutul funcționarului public.

Esențial se pare că, dincolo de disputele din doctrină, să se accepte ideea că, uneori o analiză comparativă atât în dreptul muncii

cât și în dreptul administrativ, poate să scoată în evidență similitudinile și diferența specifică dintre raporturile de muncă (de serviciu) ale funcționarilor publici și raporturile de muncă ale salariaților.

Într-o societate aflată încă în tranziție, care își consolidează toate articulațiile – economice, sociale, politice, morale – între care poziția și rolul administrației publice sunt fundamentale, este evident că pentru încă o etapă toate problemele – juridice, manageriale, financiare – ale administrației publice să fie abordate și soluționate în mod unitar, în cadrul dreptului administrativ.

Reforma funcției publice în diverse state demonstrează că are loc o "recompunere a raporturilor de muncă, fie de drept privat,

fie de drept public, ceea ce determină noi similitudini dintre ele",²². Influența acestor evoluții din domeniul funcției publice, odată cu aderarea României la Uniunea Europeană, se vor resimți și în țara noastră, impunând trecerea, de la dezbaterile teoretice la schimbările practice, în plan legislativ și al administrației publice.

Față de cele prezentate, consider că natura juridică a raportului de serviciu este cea a unui raport juridic de muncă, născut în urma realizării acordului de voință între autoritatea sau instituția publică și funcționarul public, printr-un contract administrativ, iar analiza acestui raport juridic face parte din dreptul administrativ.

BIBLIOGRAFIE

Lucrări de specialitate

1. A. Iorgovan, *Tratat de drept administrativ*, vol. III, Editura Nemira, 1996.
2. Eufemia Vieriu, Dumitru Vieriu, *Dreptul Muncii*, Editura Lucman, 2004.
3. A. Iorgovan, *Tratat de drept administrativ*, vol. I, Ediția a III-a, vol. II, Editura Nemira, 2000.
4. Ș. Beligrădeanu, Considerații teoretice și practice în legătură cu Legea nr. 188/1999 privind *Statutul funcționarului public*, în "Dreptul" nr. 2/2000.
5. Ș. Beligrădeanu, *Legislația muncii, comentată*, vol. XL (vol. 2/2001), Editura Lumina Lex, București, 2001.
6. I. T. Ștefănescu, *Tratat de dreptul muncii*, vol. I.
7. A. Țiclea, *Tratat de dreptul muncii*.

Legislație

1. Legea nr. 7/2004 privind Codul de conduită a funcționarilor publici, publicată în Monitorul Oficial al României, nr. 157 din 23 februarie 2004.
2. Legea nr. 251/2001 de modificare și completare a Legii nr. 188/1999 privind Statutul funcționarilor publici, publicată în Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 574 din 4 iulie 2006.
3. Legea nr. 188/1999 privind Statutul funcționarilor publici, publicată în Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 600 din 8 decembrie 1999, republicată în Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 251 din 22 martie 2004.
4. Legea nr. 251/2001 de modificare și completare a Legii nr. 188/1999 privind Statutul funcționarilor publici, publicată în Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 574 din 4 iulie 2006.
5. Legea nr. 215/2001 privind administrația publică locală, publicată în Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 621 din 18 iulie 2006

Prezentat: 26 octombrie 2007.

Recenzent: Nicolae ROMANDĂȘ, doctor în drept, conferențiar universitar.

Societatea civilă și statul de drept

GUVERNAREA REGIONALĂ ȘI MONDIALĂ ÎN CADRUL COMUNITĂȚII INTERNAȚIONALE

Oleg BALAN,
doctor în drept, conferențiar universitar,
șef Direcție administrare publică,
Academia de Administrare Publică
pe lângă Președintele Republicii Moldova

Aurelian-Mihai CIOROBEA,
doctorand,
Institutul de Istorie, Stat și Drept
al Academiei de Științe a Moldovei

SUMMARY

Understanding the character of trans borders and organizational crime is facilitated not only by analyzing the borders and customs, but also by presentation of globalization phenomenon and regional and international integration, that will emphasize peculiarity of super states communities' organization. Intern and international juridical foresights concerning territory, borders and customs, proved that in political and juridical world order coexist both the principle of territory integrity and state borders inviolability and the principle of peaceful cooperation between them for resolving some economical interests and ensuring legality in cases of committing some offences that outrun the state territory frame.

Constituirea comunității internaționale nu este numai un proces istoric, evoluând pe măsura conștientizării apartenenței indivizilor la o societate mondială, ci și unul asemănător fenomenelor naturale, care a progresat dincolo de concepțiile lor morale, politice, sociale, juridice sau culturale. Privind, în special, la aspectele instituționale, organizatorice și funcționale ale ansamblului internațional și comparându-le cu modul în care statele au realizat sinteza indivizilor într-o societate organizată din toate punctele de vedere, observăm cu

ușurință că avem de a face cu forme diferite de constituire: în timp ce societatea statală s-a constituit prin contractul social al indivizilor ce o compun, comunitatea internațională s-a realizat încă de la început ca asociație a statelor suverane și abia în ultimile decenii a început să evolueze spre forme mai cristalizate de guvernare regională ori mondială în care accentul a început să se pună și pe drepturile și libertățile fundamentale ale omului în detrimentul drepturilor statelor suverane care au început să-și autolimiteze puterile

suverane în favoarea unor instituții internaționale prin asumarea în comun a obligațiilor tot mai stricte.

Procesul istoric și obiectiv de constituire a guvernării comunității internaționale se bazează și în etapa actuală pe acceptarea suveranității societăților organizate statal, cu toate divergențele care decurg din culturile și civilizațiile existente la nivel planetar. Ceea ce diferențiază comunitățile umane de modul de organizare a animalelor este faptul că ele sunt societăți culturale, cultura reprezentând fundamentul vieții sociale, cu un rol decisiv în modelarea identităților colective. Dar culturile și civilizațiile nu sunt apanajul monopolist al statelor, nefiind entități înzestrate cu o natură atemporală și permanentă și nici totalități organice, cu frontiere de netrecut, ci sunt modelate și fertilizate constant prin contactul cu alte culturi și civilizații, în cadrul unor neîncetate procese de împrumuturi și schimburi, chiar dacă fiecare posedă o anumită configurație proprie, care o identifică și o distinge de vecinele sale. De altfel, diversificarea culturală e întreținută în mod constant de însuși procesul istoric și obiectiv de constituire a societății națiunilor deoarece orice cultură trăiește și prosperă în contact cu altele. Caracterul polisemic al culturii (cutume, obiceiuri, amintiri, credințe) a fost utilizat ca instrument politic al constituirii statelor naționale, având funcția strategică de a dovedi existența poporului pe un teritoriu determinat pentru instaurarea autorităților publice; dar statele n-au putut opri niciodată totalmente migrarea populațiilor în alte teritorii naționale, deși numai o mică parte a indivizilor se încadrează în acest fenomen, un exemplu în acest sens fiind faptul că într-o „Europă postnațională”, în care cetățenia europeană garantează dreptul de ședere oriunde pe teritoriile UE, doar 1,5%

din cetățenii comunitari trăiesc într-o altă țară decât a lor¹.

Nu e deci de mirare că oamenii au simțit întotdeauna că aparțin mai puțin societății mondiale decât aceleia națională statală din moment ce uneori chiar și proiectele de informare culturală ale statului au eșuat, mai cunoscută fiind destrămarea fostei URSS, a Iugoslaviei și a Cehoslovaciei, dar și tendințele separatiste existente în întreaga lume, de care nu scapă nici măcar continentul european, inclusiv state cu tradiție organizatorică a multinaționalismului și multilingvismului. Politicile de asimilare culturală folosite de diferite state dovedesc, astfel, că și asocierea politică, ținută prin loialitate civică, s-a dovedit câteodată insuficientă pentru sudarea poporului într-o comunitate națională, ceea ce demonstrează dificultatea constituirii societăților supranaționale care au ca scop instituirea guvernării regionale și mondiale. Totuși această tendință s-a manifestat dincolo de aceste dificultăți, fiind fundamentată pe universalismul democratic, chiar dacă nici măcar astăzi drepturile omului nu-i privesc chiar pe „cetățenii lumii”, în sensul că nu pot fi total disociate de drepturile cetățeanului care știe mai degrabă că trăiește într-o societate statală organizată, decât într-o umanitate abstractă căreia îi lipsește stabilitatea legăturilor politice și juridice dintre indivizi. Există însă și state care au început să recunoască în mod deschis existența în cadrul lor a mai multor etnicități, această recunoaștere conducând în mod inevitabil la respectarea pluralismului și a drepturilor fiecărei colectivități de a se manifesta ca atare, multiculturalismul SUA, de exemplu, fiind considerat de unii ca fiind liberalismul unei noi umanități.

Există însă și tendința contrară, națiunile fără stat încercând tot mai mult să demonstreze că există, prezentându-se ca

actori internaționali de sine stătători și străduindu-se să se comporte ca statele suverane, cum este, de exemplu, cazul Cataloniei, al Flandrei ori al Quebecului, care-și bazează această atitudine pe dreptul la autodeterminare al popoarelor prevăzut de dreptul internațional, care dacă ar fi susținut în mod abstract și universal ar putea duce către o balcanizare inexorabilă a planetei prin fărâmițarea societăților organizate în stat, în unități politice din ce în ce mai mici și mai inclusive; pe de altă parte, în cadrul integrării UE, europenizarea politicilor permite o mobilizare inedită a actorilor infranaționali, dar fără ca din acest motiv statele să iasă în mod iremediabil slăbite, iar guvernarea europeană să aibă de suferit. Asta înseamnă că autodeterminarea nu trebuie redusă în întregime și în mod reductionist la dreptul de independență statală deoarece „dreptul popoarelor de a dispune de ele însele este, de asemenea, dreptul unui popor de a nu deveni stat”, organizându-se în mod autonom în cadrul unui ansamblu multinațional², sub guvernare federală sau internațională; în acest sens se pronunță și Proiectul declarației drepturilor popoarelor autohtone, pregătit de Națiunile Unite în 1993, care evocă în art. 3 dreptul acestor popoare (ce grupează în jur de 300 de milioane de persoane) de a „dispune de ele însele”, adică de a-și stabili „liber statutul politic și de a-și asigura dezvoltarea economică, socială și culturală”.

În aceste condiții, putem spune că regula congruenței dintre cultură și societatea politică este, într-adevăr, nepotrivită în cazul celor mai multe state din lume; dacă acceptăm că există o diferențiere între stat, ca agent al unității politice și ca instanță de organizare a cetățenilor, și națiune, privită ca o comunitate cultural-istorică, atunci se poate concepe ca aceeași comunitate

politică să includă o pluralitate de spații de apartenență națională (ca în cazul Elveției unde pactul politic federal rezidă în pluralismul religios, cultural și logistic), ceea ce avantajează nu numai federalismul ori autonomia teritorială, dar și proiectele de guvernare supranațională. S-a observat, de altfel, din practica guvernării că statele în care au fost transferate atribuții importante la nivel teritorial sunt mult mai dispuse să transfere alte atribuții unui nivel supranațional, așa cum evidențiază modulul construcției europene în care și-a făcut apariția un rentabil spațiu public european, bază indispensabilă pentru ancorarea unei culturi politice comune ale cărei rădăcini istorice obiective constau nu numai în logosul grec, dreptul roman și etica iudeo-creștină, ci și umanismul ivit din Renaștere, raționalismul Luminilor și al demersului științific, romantismul, democrația, statul de drept, drepturile omului. Poate de aceea se și spune că europenii sunt aceia care cred că trăiesc efectiv la sfârșitul istoriei, adică într-o lume predominant pașnică și care nu poate fi guvernată în proporție crescândă de legi, norme și acorduri internaționale, în timp ce americanii, dimpotrivă, cred că încă mai trăiesc în mijlocul istoriei și au nevoie să folosească mijloacele tradiționale ale politicii puterii pentru a face față unor amenințări globale ale forțelor maligne³; aceste sentimente diferite își au originea în faptul că europenii au creat o lume a sfârșitului istoriei pentru ei înșiși, în cadrul UE, unde suveranitatea a cedat locul guvernării supranaționale. În condițiile în care societatea fusese deja erodată prin apariția unor diversități crescânde de organizații multilaterale și internaționale destinate să preia anumite funcții de guvernare de la națiunile-state.

Ceea ce este indubitabil încă de la apariția statelor este că a existat și o politică

mondială care, de-a lungul secolelor, a avut trei forme de bază. Prima e aceea a sistemului mondial în care guvernul controlează cea mai mare parte a lumii cu care intră în contact, exemplul cel mai elocvent în lumea occidentală fiind Imperiul Otoman, alte imperii constituite peste timp eșuând în această intenție; a doua este sistemul feudal, în care apartenențele umane și obligațiile politice nu sunt fixate, în primul rând, prin delimitări teritoriale, ci de obligațiile de suzeranitate (până la crearea statelor feudale centralizate); în sfârșit, a treia formă de politică mondială este cea a sistemului anarhic de state, compus din societăți naționale organizate relativ, legate între ele, dar fără vreo guvernare supremă deasupra lor, care a existat în toate epocile istorice și e prezent și în lumea contemporană, cu toate că se speculează că secolul XXI ar putea evolua treptat spre un nou feudalism și spre un nou imperiu mondial⁴. De fapt, societatea globală există în toate cele trei forme ale politicii mondiale, deoarece oamenii din diferite societăți organizate în stat au legături între ei, comerțul traversează granițele, iar astăzi ONU creează contextul de manifestare a intereselor globale. Pe de altă parte, deoarece implică comportamente umane și statale imprevizibile, politica internațională nu dispune de o teorie deterministă care să poată preciza când se va instaura guvernarea mondială a oamenilor fără intervenția decisivă a statelor. Politica internațională se manifestă însă dintotdeauna, iar astăzi cu mai multă vigoare prin actorii, obiectivele și instrumentele sale. Spre exemplu, din perspectiva a ceea ce ne interesează, între actorii politici internaționali au intervenit în ultimii ani grupurile teroriste, cartelurile drogurilor și organizațiile mafioate care transcend frontierele naționale și își împart influența și resursele cu state și alți actori internaționali.

acest fenomen a făcut ca între obiectivele politicii internaționale să se includă și acela de a preveni și reprimă criminalitatea organizată transfrontalieră, astfel încât instrumentele politicii internaționale ca forța, diplomația, acordurile internaționale au început să cuprindă și aspecte referitoare la acest obiectiv.

Data fiind relația mai puțin apropiată dintre individ și comunitatea internațională, etica joacă un rol mai mare în politica internațională decât în politica statală, deoarece există un slab consens internațional asupra valorilor, statele au o morală diferită de a oamenilor, interacțiunea dintre state presupune un complex de cauzalitate a problemelor de rezolvat, iar instituțiile societății internaționale sunt în general slabe pentru că statele suverane refuză să le cedeze din propriile lor prerogative, astfel încât distincția dintre ordine și justiție e mai mare în guvernarea mondială față de guvernarea internă. Spre deosebire de sceptici (realiști, liberali), care cred că în anarhia internațională doar forța e aceea care se poate impune, fără posibilitatea de a se ajunge vreodată la o guvernare mondială, ori de moraliștii statali care susțin că politica internațională se reazemă pe o societate de state cu anumite reguli (ca toate că aceste reguli nu sunt întotdeauna respectate), cosmopoliții văd politica internațională nu doar ca fiind expresia unei societăți de state, ci a unei societăți de indivizi, având o profundă înțelegere pentru omenirea comună deoarece există dimensiuni distributive ale relațiilor internaționale, iar politicile pot fi concepute și la nivel regional și mondial pentru a sprijini nevoile de bază ale oamenilor și drepturile fundamentale ale acestora fără a distruge ordinea prin utilizarea forței statale. Dincolo de aceste considerații

rămâne faptul că politica internațională nu este (sau n-ar trebui să fie) pentru un laborator științific, deoarece nu pot exista experiențe controlate și, pe de altă parte, sistemul internațional este un proces istoric și obiectiv, în ultimele decenii el reușind să se doteze și cu structuri organizate care să-i asigure funcționarea optimă.

Preluând unele concepții occidentale, literatura românească de specialitate a remarcat că teoriile darwiniste ale competiției între specii și între indivizi au formulat ca soluție la actualele probleme ale păcii și războiului o homeostază globală cu dezideratul unui noi ordini planetare, care nu se va realiza peste noapte, ci în trei etape care sunt preconizate a dura aproximativ trei-patru decenii⁵. În prima fază s-ar conștientiza pe deplin existența unui sistem global de către întreaga omenire ca un antidot pentru depășirea parohialismelor generatoare de dezechilibre pentru ca apoi să se generalizeze un sistem de decizie multinivel prin care conștiința globală dobândită anterior să permită accesul umanității la fluxurile de informații necesare. În această etapă secundă, omenirea va fi mobilizată atât la nivel substatal, cât și suprastatal, astfel încât deciziile să nu mai aparțină numai guvernelor, ci și diviziunilor regionale, subnaționale, locale sau de vecinătate ale sistemului social global, consensul public manifestându-se de jos în sus, doar informația care generează deciziile circulând de sus în jos, fiind furnizată de o sursă centrală care va evalua toate trendurile supranaționale, construindu-se un adevărat eco-feed-back ca mecanism autocorectiv al societății planetare. Abia în cea de a treia etapă va fi instituționalizat sistemul homeostatic global de autoreglare, inginerie socială apreciată de unii ca proiecte comuniste de reformare a

umanității ca și alte politici utopiste, deoarece această posibilă reorganizare dusă la extrem de către o birocratie planetară ca veritabilă modelare a entropiei globale n-ar lăsa nici o șansă creativității oamenilor de rând. Criticii acestei perspective uită faptul esențial că și organizarea societății în state s-a desfășurat tot datorită unor oameni luminați care au dobândit o stare de conștiință superioară, la fel ca și crearea, începând cu Declarația Schumann, a proiectului de construcție europeană. Iar oamenii „iluminați” sunt doar instrumentele de realizare a proceselor istorice obiective. Este foarte adevărat că hegemonia luminată pe care și-o doresc s-o exercite SUA după încheierea bipolarismului la terminarea războiului rece dintr-o lume unilaterală, are limite evidente cu toate că și-a propus scopul „benefic” al revoluției democratice mondiale în folosul întregii umanități; la fel de adevărat este însă că în ultimii ani s-au demonstrat și limitele instituțiilor internaționale existente, care nu mai pot funcționa în noua ordine mondială și trebuie regândite urgent. Se pierde prea adesea din vedere faptul esențial că sistemul social global și-a constituit deja principalele sale componente. Deși invocată frecvent în justificarea unor acțiuni ale statelor în relațiile internaționale, comunitatea internațională, în numele căreia se vorbește, este adesea uzurpată, deoarece n-a ajuns la gradul de agregare politică și juridică atinsă de comunitățile naționale; elementele sale naționale există, prin teritoriul mapamondului și populația de peste 6 miliarde de oameni, dar îi lipsește legătura juridică dintre acestea, adică acel guvernământ mondial asupra tuturor ramurilor și teritoriilor care nici nu se știe când se va instaura atât timp, cât statele dispun de suveranitate, au interese și puteri proprii. Statele au fost însă de acord să

renunțe la puterile naționale asupra unor porțiuni teritoriale care aparțin întregii omeniri, așa cum e cazul fundurilor mărilor și oceanelor, subsolului lor dincolo de limitele jurisdicției naționale⁶; alte spații geografice aparținând patrimoniului comun al umanității sunt spațiul extraatmosferic, Luna și alte corpuri cerești, Antarctica, anumite rezervații naturale pentru protecția mediului ca și anumite bunuri culturale. În ultimă instanță, gestiunea acestui patrimoniu se face prin acordul de bunăvoință al statelor naționale, uneori în cadrul unor organizații internaționale, deoarece Comunitatea Internațională nu dispune încă de un organ propriu de administrație a acestora înscris într-o eventuală Constituție și nici de un Parlament, un Guvern, un Tribunal, Poliție sau Forțe Armate proprii.

În condițiile statului mondial în care trăim, am putea spune că societatea internațională prinde viață numai prin sistemul relațiilor internaționale de natură onusiană. Pe de altă parte, nu putem să nu constatăm că societatea mondială evoluează. Dacă până spre sfârșitul sec. XIX ea era dezorganizată, anarhică, prin crearea organizațiilor internaționale specializate ea începe să dispună de o anumită stare de agregare superioară, pentru ca după primul război mondial să asistăm la instituționalizarea societății mondiale clasice prin Liga Națiunilor; crearea ONU universalizează societatea națiunilor astfel încât comunitatea internațională se cristalizează și mai mult, căpătând conștiința de sine: astăzi deja a început să se vorbească de relații și drept mai mult decât internaționale, tinzând a deveni transnaționale, postinternaționale, supranaționale, cosmopolitane. Nu e deloc exagerat să se presupună că primele două etape ale procesului de homeostază globală prezentate mai sus au avut deja loc și că

procesul de globalizare la care asistăm, formele de integrare regională deja existente ar putea evolua către mondializare, în sensul perfecționării formelor de guvernare mondială eficiente.

Că oamenii aparțin aceleiași comunități planetare s-a înțeles încă din antichitate când școala stoică îi considera în mod natural pe toți indivizii ca fiind cetățeni ai Universului⁷, deși este evident că erau mai izolați decât astăzi în comunitățile lor mai mici, iar solidaritatea lor avea caracter încă tribale. Iar în sec. XVI, iezuitul Francisc de Vitoria afirma: „Universul întreg, care într-un anumit sens este o comunitate politică, posedă puterea de a da naștere unor legi echitabile aplicabile tuturor, care sunt regulile dreptului ginților... Nu este admis nici unui regat să încalce dreptul ginților”; pe de altă parte, Vitoria este convins că „între oameni natura a stabilit o anumită rudenie, de unde rezultă că e împotriva dreptului natural ca un om să se ridice fără motiv împotriva altui om și că, într-adevăr, omul nu este lup pentru om, cum spune Ovidiu, ci om pentru om.”⁸ În condițiile dezvoltării conștiinței apartenenței oamenilor la o singură umanitate n-ar fi deloc dificil să se creeze legătura politică și juridică dintre toți locuitorii planetei, așa cum s-a putut realiza și cetățenia europeană fără să se desființeze cetățenia națională. Existența comunităților internaționale poate fi argumentată și prin faptul că toate societățile umane au un contur istoric obiectiv, unele dispar și se nasc altele, statul național fiind, de altfel, o creație oarecum recentă, din perioada de trecere de la feudalism la epoca modernă, el putând ceda în viitor locul unei alte forme de organizare comunitară. De asemenea, societatea națională n-a fost niciodată complet anarhică, ci a dispus prin intermediul dreptului ginților de o anumită

ordine juridică, deși aceasta a fost caracterizată prin comparație cu cea aparținând dreptului statelor ca fiind slabă, primitivă și imperfectă; cu toate acestea, ea aparține fenomenului juridic căci dreptul internațional care reglementează raporturile dintre state nu face parte din fenomenul moral (cu care are tangențe prin curtoazia internațională), ci din cel juridic, fiind una din condițiile esențiale și fundamentale, premisă juridică pentru menținerea păcii, securității, libertății, justiției și progresului întregii omeniri.

În acest sens, marele jurist român Nicolae Dașcovici afirmă în cursul său de drept internațional public: „Am avut de nenumărate ori prilejul să vorbim despre relațiile internaționale, fără să ne oprim special asupra înțelesului foarte larg al acestor cuvinte care ocupă un loc covârșitor în disciplina dreptului internațional. Firește, fiind vorba mereu despre „persoanele” internaționale, deci despre relațiile dintre acestea, relațiunile trebuie să fie, în primul rând, „juridice”, adică așa cum sunt sau cum trebuie să fie reglementate prin normele dreptului internațional. Dar știm din dreptul național că raporturile sociale obișnuite nu sunt exclusiv juridice între oameni, ci pot să fie de nenumărate forme sau origini: sentimentale, spirituale, religioase, economice, familiale etc., cele juridice fiind covârșitoare prin garanția de respect ce o asigură între părțile contractante. De asemenea, în comunitatea internațională, relațiunile pot să aibă origini sau caractere felurite căci, și ele, se rezumă în ultimă analiză tot la relațiuni omenești prin mijlocirea sau sub ocrotirea statelor, fie că sunt relațiuni dintre particulari din țări deosebite sau relațiuni oficiale de la stat la stat sau, în sfârșit, cu organizațiuni internaționale, când se întrețin înseși, prin mijlocirea oamenilor care au însărcinări

oficiale reprezentative. Pe măsură ce au sporit relațiile omenești înăuntrul statelor, ca și peste granițele fiecărui stat cu străinii de pretutindeni, prin efectul a) mijloacelor de comunicare și transport și b) sub influența nevoilor felurite ca și c) a posibilităților complementare pentru satisfacerea acestor nevoi, între popoarele din deosebite părți ale pământului, țesătura acestor relații are o însemnătate covârșitoare în viața lumii întregi. Astăzi, lumea aceasta alcătuiește un tot solidar și unitar, chiar în condițiile în care își transferă o parte din suveranitate organizațiilor internaționale, parcă ar fi un corp sau un organism universal, care se dezvoltă sau suferă în funcție de bunăstarea tuturor. Cele două războaie mondiale, poate mai mult decât crizele economice generale, au vădit că nu pot fi fericire și bunăstare numai într-o parte a lumii dacă în altă parte vor fi sărăcie și boli⁹”.

Pe baza unei asemenea viziuni putem vorbi astăzi de guvernare europeană în procesul de integrare al UE și chiar de guvernare mondială la nivel global. E necesar să precizăm că termenul de „bună guvernare” a făcut obiectul contestațiilor teoretice în sensul că un mare număr de concepte sau elemente incluse în definiția acestuia fac parte de mult timp din jargonul democratic, fără a exista un consens absolut în ceea ce privește definirea precisă și detaliată a acestui termen; în general, se admite că buna guvernare impune autorităților publice să respecte democrația, statul de drept și drepturile omului și implică instaurarea unei administrații eficiente și responsabile.¹⁰ Pentru acestea, trebuie create instituții, mecanisme și procese care să permită cetățenilor și colectivităților umane să-și apere interesele și să-și regleze disputele exercitându-și drepturile și achitându-se de obligații, dimensiunea umană fondându-se pe principiul conform căruia marile probleme

căroră societatea trebuie să le facă față sunt interdependente și strâns legate între ele. De la nivelul societății organizate în stat, unde se definește nu numai prin raport cu statul, ci înglobează și societatea civilă ca și raportul privat, buna guvernare a trecut între principiile de organizare și funcționare a instituțiilor internaționale în funcție de interesele lor specifice și domeniile care figurează în centrul preocupărilor lor. În linii generale, buna guvernare este tributară comportamentului adecvat al instituțiilor publice, economice și administrațiilor statelor, ale organizațiilor internaționale și ale celorlalți actori ai sistemului internațional global sau regional, având semnificația participării indivizilor la gestiunea treburilor publice.

În acest sens se pronunță dreptul comunitar și documentele UE atunci când vorbesc de continuarea procesului de creare a unei uniuni din ce în ce mai strânse între popoarele Europei, în care deciziile să fie luate cât mai aproape de cetățean, conform principiului subsidiarității. Mai mult decât în alte organizații internaționale, în care statele își păstrează totuși monopolul asupra direcțiilor de urmat în funcționarea bunei gestionări a problemelor cedate spre rezolvare, construcția originală internațională a UE legalizează idealul bunei guvernări ca obligație pentru statele membre și instituie un mecanism supranațional de bună guvernare la nivel european, demonstrabil prin acordarea către cetățenii europeni a dreptului la o bună administrare, prevăzut în toate cele trei mari părți ale proiectului Tratatului de instituire a unei Construcții pentru Europa (art I-49, II-41 și III-185), care codifică, de fapt, norme deja existente. Promovarea bunei guvernări europene presupune asigurarea participării societății civile, instituțiilor, organismelor și agențiilor UE cu respectarea în cel mai înalt grad a principiului deschiderii și este reversul

„proastei guvernări”, care include corupția, abuzul de putere, instituții ineficiente și lipsa de responsabilitate care favorizează criminalitatea organizată transfrontalieră, cum se menționează expres în Strategia Europeană de Securitate adoptată în 2001.

Pe de altă parte, obiectivul în salvagardare a valorilor, intereselor fundamentale, securității, independenței și integrității UE se realizează doar prin promovarea unui sistem național bazat pe o cooperare multinațională mai susținută și pe o bună guvernare mondială. Nu este deci de mirare că în Declarația Mileniului adoptată de Adunarea Generală a ONU la 8 septembrie 2000 cu consensul șefilor de state și de guverne ale statelor membre ale Națiunilor Unite, se precizează că guvernarea democratică și bazată pe voința poporului e cel mai bun mijloc de a asigura libertatea și celelalte drepturi ale omului, că eradicarea sărăciei, prevenirea și combaterea criminalității organizate depind de asigurarea unei bune guvernări în cadrul fiecărei țări și a unei bune gestionări la nivel internațional și că menținerea păcii și a securității depinde în cea mai mare măsură de o guvernare mondială echitabilă.

Concluzia considerațiilor de mai sus asupra guvernării regionale și mondiale în actualul său stadiu de evoluție, societatea internațională are următoarele caracteristici: a) descentralizarea puterii (spre deosebire de puterea din interiorul statului care deține monopolul forței și al dreptului) în sensul că în comunitatea mondială puterea este repartizată în mod inegal între statele suverane, această dispersare a puterii lăsând loc și solidarității internaționale în cadrul organizațiilor regionale și mondiale; b) creșterea numărului de state care compun societatea internațională, dar și proliferarea neîncetată a actorilor internaționali prin apariția

organizațiilor internaționale guvernamentale și neguvernamentale, a formelor multinaționale, a unor măsuri de eliberare națională sau a conștientizării forței opiniei publice internaționale prin intermediul mijloacelor internaționale de comunicare în masă; c) statele suverane nu pot fi supuse unei autorități care să le fie superioară chiar în condițiile în care își transferă o parte din suveranitate organizațiilor internaționale, astfel încât ele joacă rolul principal în

organizarea și funcționarea comunității internaționale în raport cu alți actori: continuarea structurării, dar și a dezagregării unor asociații de state pe baza solidarității internaționale de interese, în special la nivel regional, demonstrând posibilitățile de umanizare a junglei națiunilor; emergența ideii de bună guvernare mondială în care protecția indivizilor devine preponderentă.

BIBLIOGRAFIE

¹ A Dieckhoff, *Națiune și rațiune de stat. Identitățile naționale în mișcare*. Ed. Curtea Veche, București, 2003, pag. 31-221.

² S. Pierre-Caps, *La multination. L'avenir des minorités en Europe centrale et orientale*. Odile Jacob, Paris, 1995, pag. 152.

³ F. Fukuyama, *Construcția statelor, guvernarea și ordinea mondială în secolul XX*. Ed. Antet, 2004, pag. 124.

⁴ J.S. Nye jr, *Descifrarea conflictelor internaționale, teorie și istorie*. Ed. Antet, 2005, pag. 12-18.

⁵ E. Laszlo, *A strategy for the future*. New York, 1974, după I. Căndea, *Războiul și pacea, înnoiri conceptuale în relațiile internaționale contemporane*. Ed. Militară, București, 2006, pag. 148-150.

⁶ Fundul mărilor și oceanelor și subsolul lor dincolo de limitele jurisdicției naționale formează ZONA potrivit Convenției ONU asupra dreptului mării din 1982 și potrivit art. XI din partea a VI-a dedicată Zonei, aceasta și resursele sale sunt patrimoniu comun al umanității, în numele căreia va acționa Autoritatea Internațională pentru Fundul Mărilor și Oceanelor.

⁷ Marcus Aurelius, *Meditații către mine însumi*. Ed. Incitatus, 2002, pag. 4. Împăratul filozof spune, între altele, că oamenii există unul pentru celălalt ca o parte a universului care este o măreață cetate.

⁸ Malaurie P. *Antologia gândirii juridice*. Humanitas, București, 1997, pag. 77.

⁹ N. Dașcovici, *Curs de drept internațional public*, 1947, pag. 624.

¹⁰ Pentru amănunte, vezi M. Militaru, *Considerații asupra ideii de bună guvernare*, și I. Dragoman, *Buna guvernare, drepturile omului și forțele armate*. În *Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”*, nr. 2/2006, pag. 9 și 70.

Prezentat: 13 noiembrie 2007.

Recenzent: Alexandru BURIAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar.

E-mail: olbalan@yahoo.com

ЦЕННОСТНЫЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ СОЦИАЛЬНЫХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ (ИСТОРИОСОФСКИЙ АСПЕКТ)

Е. А. КРИШТАПОВИЧ

доцент кафедры философии УО «Белорусский
государственный экономический университет»
кандидат философских наук

SUMMARY

The article is devoted to the problems of the philosophy of history the urgency of which is proved by the course of intellectual and historical development of human community. The direct object of the analysis is a historical process through the prism of its valuable bases which reflect the foreshortening in which the history acts as the preservation of its bases. Progress acts here as a statement of the new, and as «a feat of awakening») lasting importance of the truly valuable even if it concerns a tradition.

Проблема ценностных предпосылок социально-экономических преобразований является одной из центральных в современной методологии социального познания. Развитие человечества показало, что нежелание считаться с культурной традицией приводит к социальным потрясениям даже при благополучном стечении экономических обстоятельств. На пути реформирования приходится иметь дело с социально-культурными структурами, не просто отличающимися друг от друга, но и сталкивающимися во временном пространстве, что порождает проблему демократизации исторического процесса.

Общественное развитие стран Востока и республик бывшего СССР поставило вопрос о возможности преобразований с опорой только на

западную культуру «модернити». В поисках ответа на него теории эволюционировали от утверждения полной вестернизации как единственного пути прогресса до признания неизбежности структурных изменений, в которых традиционные и современные ценности сосуществуют и взаимодействуют на новом уровне.

М. Вебер одним из первых поставил важнейшие проблемы, ставшие в наши дни концептуальным ядром, вокруг которого формируются современные теории модернизации. В первую очередь, это проблематика места и роли социокультурной, в особенности религиозно-этической, специфики цивилизаций, влияния духовных факторов, а также политических и религиозных институтов на процесс их вхождения в современный мир, прежде всего в плане

освоения новых типов хозяйственной деятельности.

В целом судьба идей Вебера, их интерпретации в современных теориях модернизации подтверждает понимание самого процесса вторичной модернизации как «ответа» отстающих стран на «вызов» процветающих и могущественных стран лидеров. В отличие от части Европы и Северной Америки, модернизовавшихся на устойчивой внутренней духовной основе протестантской этики, в странах «догоняющей» модернизации развитие оказывается неорганичным, основанным не на внутренних потребностях общества, а на его стремлении самоутвердиться в контексте новых мировых реалий, укрепить обороноспособность перед лицом угрозы извне, получить моральную (или политическую, экономическую) компенсацию за военные поражения в прошлом, поднять уровень благосостояния и международный престиж перед богатыми и развитыми странами [1].

Вебер показал неорганичность модернизации для восточных стран и отсутствие в них эндогенных духовных предпосылок модернизации, но за пределами его рассмотрения остались вопросы о возможности и необходимости для этих стран и самобытных цивилизаций «догнать» Запад, а также о том, какие изменения в их социокультурных системах для этого необходимы. Эти проблемы и стали центральными в современных теориях модернизации.

Становление этих теорий прошло несколько этапов. Первоначальная парадигма модернизации, сформулированная в 50-е гг. прошлого века, основывалась на представлении об

однозначном «преодолении отсталости» в ходе «гонки за лидером» в экономическом и социальном развитии, а соответственно - и в интенсивном заимствовании ценностей, норм и стереотипов поведения людей. Известная концепция «стадий роста» получала форму экономических предписаний и почти календарного плана реформ.

Такому подходу способствовала популярность, например, в Индии в первые десятилетия после деколонизации, идеологии вестернизации и заимствований западных политических институтов, экономических структур, научных и технологических достижений. Такая популярность была обусловлена практической значимостью заимствований и императивами независимого развития страны, ее скорейшего равноправного вхождения в мировое сообщество. Из такой установки вытекало стремление обосновать способность страны идти по капиталистическому пути развития.

Сторонники прозападных либеральных взглядов настаивали на непригодности традиционной социокультурной системы для современного развития и предлагали провести энергичное наступление на его «пагубные институты» с тем, чтобы расчистить место для свободы личности и ее экономической активности, рационализма и опоры на разум, активного использования достижений современной науки в производстве и социально-экономической практике [2, с. 87]. Традиционное духовное наследие предстает в концепциях такого рода как малоспособное к динамике и адаптации.

Однако длительная серия больших и малых срывов модернизации,

многочисленные военные перевороты, усиление фундаменталистских течений во всех восточных религиях, кровавая резня в Индонезии и Камбодже и, как кульминация, тотальная исламская революция в Иране, упорное продвижение индусского коммунизма и исламского фундаментализма показали устойчивость традиционных социокультурных отношений и духовных ценностей и их сопротивление вестернизации независимо от ее идеологической - буржуазной или коммунистической - направленности. При этом и такая безусловно успешная страна вторичной модернизации, как Япония, продемонстрировала устойчивость традиционных отношений и культурных норм и самобытные формы их функционирования в условиях индустриального и постиндустриального развития.

Пересмотр вестернизаторских концепций нарастал на протяжении 60-х годов прошлого века, а в 70-х годах он привел к смене парадигм. Произошло осознание того факта, что разрушение старого не обязательно способствует возникновению нового и сопровождается им. Часто разрыв традиционных связей и утрата традиционных ценностей ведет к дезинтеграции, дезориентации и хаосу, а не к укоренению новых ценностей и институтов. Как подчеркивает Ш. Эйзенштадт, главной проблемой модернизации и главной причиной ее срыва является не отсутствие обновления как такового, а отсутствие нового синтеза на месте разрушающихся основ старого общества [6, с. 58 - 59]. Исследователи признали, что традиция не всегда оказывает тормозящее воздействие на процессы модернизации, но часто

играет позитивную роль (например, в Англии, Японии монархические символы и этика государственного служения сыграли мобилизующую роль). Наконец, кризис первоначальной парадигмы модернизации убедил теоретиков в том, что не везде и не всегда ценности "модернити" оказываются пригодными для незападных цивилизаций, которым солидарность, справедливость в традиционном понимании органичнее, чем индивидуальность и свобода конкуренции.

Главным итогом смены парадигмы модернизации стало признание «огромного институционального разнообразия различных современных и осовременяющихся обществ - не только среди традиционных, но и среди более развитых и даже высокоиндустриальных» [3, с. 54]. Новая парадигма модернизации стала основываться на следующих положениях: 1) значимость сложившихся социокультурных типов как основы устойчивости и самостоятельности общества; 2) большая вариативность институциональных, символических и идеологических интерпретаций, которые различные общества и цивилизации дают реальным процессам модернизации. Модель мирового процесса развития выглядит уже не однолинейной и моноцентричной, а полицентричной и допускающей значительную вариативность в формах и направлениях своей динамики. Согласно этой модели, современная цивилизация зарождается в Европе, постепенно распространяется по миру, оказывая воздействие на другие регионы, которые, хотя и ориентированы на один источник - западную цивилизацию, но имеют собственную

динамику и самобытные формы реакции на «вызов» центра.

Последовавший за изменением парадигмы теории модернизации рост внимания к социокультурной специфике сопровождался пересмотром представлений о соотношении традиционного, современного в общественном развитии. Как известно, Вебер стоял у истоков противопоставления традиции и современности, традиционного, современного типа личности и культуры. Со сменой модели модернизации сменилась и интерпретация этого соотношения. Известный теоретик А. Абдель-Малек подчеркивает, что «Дилемма "традиция или современность" - это ложная дилемма» [3, с. 118]. Соотношение традиционного и современного перестало быть жесткой антитезой и превратилось в подвижное соотношение, обусловленное способностью традиционного начала к динамике, приспособливанию к современным условиям, диктуемым необходимостью преодоления социально-экономической отсталости и вхождения в систему общемировых связей в качестве независимого и полноправного партнера.

Традиционные культурные ценности и нормы, специфические особенности сознания и мировоззрения признаются на новом этапе важным фактором развития, хранилищем форм поведения, символов и общезначимых смыслов, обеспечивающими его стабильность и непрерывность. Использование таких факторов, как клановая лояльность, большая семья, родственные и этнические связи, патернализм при проведении преобразований может обеспечить их устойчивость.

В то же время рассматриваемая

парадигма модернизации не выходит за рамки понимания культуры «модернити» как центрального смысла и цели развития незападных обществ. Их культура анализировалась прежде всего с целью вычленения «позитивных», «динамичных» начал, аналогичных ценностям «модернити» или способствующих их восприятию. Общая модель развития представлялась как «универсальный путь с учетом локальной специфики». Общественным институтам развивающихся стран приписывалась низкая степень рациональности или даже иррациональность, которая должна постепенно изживаться в ходе развития.

К середине 80-х годов прошлого века снова намечается смена парадигмы модернизации, выразившаяся в развитии идеи «модернизации в обход «модернити». Появление и разработка этой концепции были связаны с такими именами, как Ш. Эйзенштадт, А. Турен, А. Абдель-Малекидр. Западному экономическому рационализму здесь отводится ограниченное место образа индустриально-технологической «современности». Развивается критика теории развития как прогресса по западному образцу («девелопментализм»). Центральной проблемой оказывается поиск конкретного пути традиционных обществ к производящей индустриальной экономике, который предполагает неразделимое единство эндогенных и экзогенных, экономических и социокультурных факторов, традиционных и современных ценностей и институтов. Современные сложившиеся к началу 90-х годов представления о развитии, предполагают два взаимосвязанных механизма такого синтетического

развития: дифференциацию и интеграцию.

В «Протестантской этике» Вебер показал духовный механизм обоснования углубляющейся в ходе модернизации дифференциации в хозяйственной, профессиональной и имущественной сферах, высшие нравственные стимулы для обособления личности как носителя профессии, активного деятеля, обладателя капитала, субъекта права, верующего и т. д. Разные социальные сферы у немецкого социолога также дифференцированы и рационализируются независимо друг от друга, подчас в разных направлениях и вопреки друг другу. В то же время дифференциация естественным образом сопровождается разрушением традиционных структур, норм, ценностей, социокультурных ролей и картин мира. Дезорганизация и хаос, к которому она приводит, ставит под угрозу само осуществление модернизации.

Тенденцией общественного развития, уравнивающей дифференциацию, является интеграция. Она является также атрибутом модернизации, о необходимости которого часто забывают сторонники быстрых изменений. Экономическое развитие, динамика общества определяются процессами дифференциации, а его устойчивость, стабильность политической и социально-культурной сфер - интеграцией.

Реальное соотношение этих тенденций постоянно изменяется в ходе исторического развития любого общества: фазам интенсивного роста, усложнения социокультурного образования соответствует усиление дифференциации, в периоды стабилизации и

стагнации сложившихся обществ цивилизаций преобладает интеграция, но в любом случае жизнеспособность общества сохраняется лишь при наличии обеих тенденций в соответствующей фазе развития.

Одним из существенных факторов мобилизации сил общества для успешного обновления является политическая интеграция. В Англии, ее белых колониях, в первую очередь в США, политическая интеграция предшествовала современному индустриальному развитию. В континентальной Европе эти процессы шли одновременно, чем объясняют их кризисный характер, частые срывы как в политическом, так и в экономическом развитии. Значение политической интеграции состоит в том, что в условиях нарастающей дифференциации общества она обеспечивает минимальный уровень массовой поддержки индустриального развития, примирение с ним традиционных групп и классов.

Другим принципиально важным компонентом социокультурной интеграции является укрепление и развитие срединного уровня культуры и соответствующих ему социальных институтов - семьи, общины. Именно на этом уровне такие признанные традиционными ценности, как лояльность, солидарность, коллективизм, взаимопомощь обеспечивают устойчивость общества в периоды самых радикальных преобразований. Подорванность срединной культуры или ее изначально слабость делают общество менее стабильным и, соответственно, более уязвимым в периоды интенсивных социокультурных сдвигов.

Необходимость формулирования

принципов социокультурной интеграции, ценностных оснований нового общества стимулирует общественную мысль на интенсивную разработку новых теоретических подходов. Именно в ходе поисков социокультурной самобытности и адекватных ей путей экономического развития возникает вопрос о пригодности западного пути к современности для незападных обществ и о характере современности вообще как универсального состояния человечества, характеризующегося прежде всего наукоемкой высокотехнологической экономикой, демократическими свободами и плюрализмом в общественно-политической системе, секуляризацией в сфере образования и плюрализмом в области культуры.

В рамках новейшей, сформировавшейся в конце 80-х - начале 90-х гг. прошлого века парадигмы модернизации, речь идет уже не просто о необходимости учета социокультурных особенностей незападных обществ, а об «антимодернизации», т. е. о поиске принципиально новых, самобытных путей на основе собственных духовных ценностей, норм и стереотипов деятельности, социальных отношений.

Можно согласиться с утверждением Турена, что «антимодернизация» как противодействие развитию по универсальному пути, стремление привести собственные, противостоящие западной цивилизации цели и образцы - подобно китайской «культурной революции» или наиболее резким вариантам «исламской экономики», - является идеологической реакцией традиционных интеллектуальных и духовных элит на социокультурную экспансию Запада [цит. по: 6, с. 449-450]. С другой стороны, идеи

альтернативного пути развития на основе эндогенных духовных ценностей подпитываются и некоторыми западными интеллектуалами, разочарованными в современной цивилизации и критикующими ее с гуманистических и экологических позиций [4: 5, с. 47-50].

Сущность нового общественного состояния составляют тенденции, связанные с нарастающей несовместимостью экономико-технологических и социокультурных реалий конца XX - начала XXI вв. с моделью «модерна». Культура новейшей эпохи осознается как отказ от «модернити» или даже ее отрицание, вызванное невозможностью принять в новых условиях безличное, оторванное от человеческих потребностей производство и бытие «экономического человека», основанное на рационализме и ценностном универсализме. Внимание обращается на растущую гетерогенность и мозаичность социума, деидеологизацию в смысле утраты центральных и базовых ценностей и смыслов.

Современное общество имеет противоречие между основными структурными составляющими: с одной стороны, высокотехнологическое наукоемкое производство ориентировано на рациональность и эффективность, рост производительности труда, который обретает новый смысл как форма творческого самовыражения личности, с другой - ориентация на гедонизм, приходящий на смену аскетическим ценностям протестантской этики и рационализму «модернити».

Последнее время именно от Запада исходит сомнительная инициатива. Пущены в оборот такие версии, как «конфликт цивилизаций», «золотой миллиард человечества» и т. д. В основе

этих концепций лежит осознание того, что даров прогресса не хватит на всех. «Пределы роста» знаменуют собой кризис европейского исторического сознания. Если истории впредь не суждено совершать формационные чудеса, связанные с переходом всего человечества из более узкой экологической ниши в более широкую, в которой новая перспектива открывается всем, то его уделом становится ожесточенная борьба за ресурсы. Ален Турен, размышляющий над противоречиями и конфликтами периода новейшей модернизации, пришел к выводу, что классовая борьба нового типа - это борьба за право направлять исторический процесс [2, с. 88].

Такая догматизация мышления представляет собой неожиданный отход от принципов классического европеизма, связанных со способностью к решительной самокритике. Запад впервые отказывается брать историю в союзники и ставит ее под подозрение. Если такой подход окончательно возобладает, то это будет свидетельствовать о кризисе данной цивилизации.

Сказанное выше касается высокоразвитых стран Запада, однако осмысление этих процессов имеет первостепенное значение как раз для стран догоняющего развития, которые оказались перед переделом теорий модернизации и самой стратегии развития, ориентированной на индустриально-капиталистический Запад.

Если предположить, что каждая из цивилизаций обладает собственным типом времени и соответствующей исторической программой, то

исторический процесс чрезвычайно усложняется: не должно быть «современных» и «традиционных» обществ. Человечеству требуется обретение качественно новой парадигмы развития.

Китайская, российская и индоевропейская цивилизации вместе с буддийской цивилизацией возможно, образуют систему того же типа, что и Запад, от которого будет исходить новая формационная инициатива. Этот формационный сдвиг будет, по всей видимости, осуществляться совсем в другом контексте и по другим критериям, нежели те, что предложены европейскими теориями. Отныне речь идет не о радикализации потребительской установки, а о преобразовании нашей внутренней среды, наших ценностей, мотиваций, приоритетов.

Определенное место в этом альтернативном универсуме грядущего принадлежит и восточно-славянскому миру. Здесь находятся стяжки не только мирового западновосточного пространства, но и формационного времени. В этом пространстве эпохи формационных переходов раскалывают население на две практически равносильные части. Этим объясняется ожесточенность происходящих реформационно-революционных процессов. Восточнославянская цивилизация - восточная по своей структуре: в ней преобладает соборное начало. Но в мотивационном отношении она приобщена к западной культуре: ее увлекают вселенские проекты. Таким образом, в ней заложен механизм восстановления единства мировой истории.

Несмотря на негативное отношение к Западу (иссякание морально-мотивационных источников и навязывание

собственных ценностей иным культурам), проблематика модернизации (связанная с переходом к индустриальному обществу) должна дополниться императивом постмодернизации. В противном случае она теряет смысл, поскольку не решает на современном уровне ни одной из возникших перед реформирующимися странами проблем. Стратегия обновления должна ориентироваться на то, чтобы сработать на опережение, учитывая не сегодняшний, а завтрашний день мировой науки и техники, социокультурного прогресса и политических структур. При этом различия региональных культур должны оцениваться с позиций непреходящего самоценного многообразия, что предполагает наложение цивилизационных универсалий современного мира на унаследованные «коды» сложившихся культур и цивилизаций.

Актуальной задачей является демократизация исторического

процесса. Именно сегодня в контексте перехода к открытой истории должен сформироваться новый тип знания: историософское сознание, предохраняющее от социальных издержек. Оно озвучит проблемы до недавнего времени безгласного объекта, униженного в ходе модернизации социокультурной среды - маргинального большинства мира. Открытая история - многоаспектная характеристика. Это не только плюрализм ментальных структур, но и возможность их активного взаимодействия. Это не только экономическая свобода, но и историческая ответственность. Это открытость культур, когда ценности каждой из них утверждаются не в противопоставлении, а в сопоставлении. Это открытость людей навстречу друг другу, суверенитет личностного начала, реализуемого только в свободном общении, в форме сотворчества.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Рябов, А. Интегративная идеология и модернизация в современной России // Свободная мысль. - 1999. - № 15.
2. Зарубина, Н. Н. Самобытный вариант модернизации // Социологические исследования. - 1995. - № 3.
3. Patterus of Modernity. V. II Beyond the West. - N. G., 1987.
4. Белл, Д. Грядущее постиндустриальное общество. - М., 1999.
5. Гор, А. Земля на чаше весов. - М., 1999.
6. Контюг, В. А. Устойчивое развитие цивилизации и место в ней России // Глобальный кризис Западной цивилизации и Россия. - М., 2000.

Статья поступила в редакцию в ноябре 2007 года.

Рецензент: Корнелий ПОПОВИЧ, доктор философских наук, доцент.

SISTEME CONSTITUȚIONALE SEMIPREZIDENȚIALE: ANALIZĂ JURIDICO-POLITICĂ

Marcel CUȘM

doctor în drept, conferențiar universitar

Carolina CUȘM

doctor în drept, conferențiar universitar intern

SUMMARY

Semi-Presidential System were extremely little wide-spread else two-three generations of ten of the years back. Many researchers separate the standpoint that he exists in Weimar republic and as before functions in Heel to French republic, Finland, Sri-Lanka, Portugal, some add hereto list Austria, Iceland and Ireland. Beginning with 90-hundred years past centuries, when row of the countries of the former Soviet Union and East Europe were infused in "wave to democratizations", a part of them adapted the Semi-Presidentialism of the rate, having bolted them constitutional. Some authors bring more forty Semi-Presidential of the systems on political card of the modern world, including seventeen of them - on post socialist space. In their count: calculate: Romania, Ukraine, Poland, Armenia, Federation of Russia, Lithuania and row of others. Within the framework of given work will be analyzed formation, development and evolution Semi-Presidentialism in country of the Europe, stages of his(its) development, as well as contents existing in scientific literature of the constitutional alternatives in success institutional design.

88

Administrarea publică, nr. 4, 2007

Dincolo de rigiditatea modelelor clasice ale sistemelor constituționale parlamentare și prezidențiale, s-a constatat că foarte puține țări corespund întocmai unuia sau altuia dintre ele. Majoritatea statelor europene, inclusiv Franța, se plasează, undeva, între cei doi poli teoretici clasici, mai aproape de unul sau de celălalt. Astfel, întrucât modelele clasice nu reușeau să acopere o mare parte a sistemelor politice naționale (în primul rând, Franța nu corespundea nici unuia dintre ele), la începutul anilor '80 ai secolului trecut, s-a simțit necesitatea introducerii unei noi categorii.

Noțiunea de „regim semiprezidențial”

a fost introdusă pentru prima dată în circuitul academic de M. Duverger. În 1970, a folosit această sintagmă în ediția XI-a a manualului său de drept constituțional și instituții politice. Ulterior, într-un șir de lucrări, editate în limba franceză, savantul a dezvăluit mai multe conținuturi acestui termen. Primul articol în limba engleză cu denumirea „A Political System Model: Semi-Presidential Government” a fost publicat de către Duverger în anul 1980 în pagina prestigioasei „European Journal of Political Research” [vezi: 1, p. 165-187]. În 1997, revista a apreciat acest articol ca fiind una dintre cele mai prețioase public

parcursul a celor 25 de ani de existență a sa. Mai apoi conceptul de sistem semiprezidențial a cunoscut o răspîndire vertiginoasă, fiind acceptat pe larg.

Astfel, meritul lui M. Duverger constă în renunțarea la clasificarea dihotomică a sistemelor constituționale (în tratarea autorului - regimurilor politice) și în conturarea unei categorii noi de sistem constituțional, denumit de către autor semiprezidențial, care poate fi determinat în cazul în care Constituția care îl instituie agregă trei elemente: 1) președintele republicii ales prin scrutin universal; 2) este investit cu prerogative semnificative; 3) cu toate acestea, el îi are în contrabalanță pe premier și pe miniștri, care sînt dotați cu putere executivă și pot să-și exercite funcțiunile pînă cînd Parlamentul se pronunță împotriva lor [1, p.166].

Totuși noțiunea de sistem (sau regim) semiprezidențial provoacă discuții contradictorii: unii autori resping însăși delimitarea acestui regim, alții resping termenul „semiprezidențialism”. Mai mult, nu există o unanimitate privind conținutul noțiunii, precum și la țările care urmează să fi raportate la acest sistem. Astfel, M. S. Shugart și J. Carei atribuie Austria și Islanda la categoria sistemelor premier-prezidențiale (adică la cele semiprezidențiale), fapt criticat necruțător de G. Sartory, care consideră aceste țări parlamentare. Atribuirea Austriei și Islandei la categoria sistemelor premier-prezidențiale, insistă autorul, „demonstrează lipsa unei capacități temeinice de a delimita lucrurile” [2, p.132]. Autorul rus Saharov raportează Italia, Cehia și Turcia la categoria sistemelor semiprezidențiale [3, p.23] (motivul fiind dreptul de veto și dreptul de a dizolva Parlamentul, ce intră în competența acestor președinți [3, p.29]),

fapt combătut de alt autor rus - Cerkasov, care raportează aceste state la categoria celor parlamentare [4, p.44-48]. Cerkasov atribuie Irlanda și Austria, de asemenea, la categoria statelor parlamentare.

Autori ca F. Ardant [5, p. 237-238], L. Favoreu [6, p. 341] ș.a. neagă însăși existența semiprezidențialismului ca tip aparte de sistem constituțional, tratînd Republica a V-a Franceză ca sistem parlamentar dualist sau neodualist, care a apărut ca rezultat al transformării rolului șefului statului, dictată de tendința fortificării executivului, existentă în societatea contemporană, și corolarea sa cu personalizarea puterii. F. Ardant insistă că Republica a V-a Franceză se comportă ca un sistem parlamentar monist în perioadele de coabitatie și ca sistem parlamentar dualist cînd Președintele are de partea sa majoritatea parlamentară [5, p. 605]. M.A. Kohende dizolvă toate sistemele semiprezidențiale în categoria sistemelor parlamentare: printre sistemele parlamentare distingînd cele birepresentative (cu două surse ale puterii electivă - președinte și Parlament), care pot fi de două feluri: moniste, care au un singur centru al puterii - președintele sau premierul (Austria, Franța, Islanda, Irlanda) și dualiste, cu două centre ale puterii (Finlanda, Portugalia) [cit.7, p.10].

Fără a nega raționamentele existente într-o astfel de tratare, recunoaștem existența semiprezidențialismului ca tip aparte de sistem constituțional, care, păstrînd trăsături specifice sistemului parlamentar, mai capătă unele - tipice pentru sistemul prezidențial, recurgînd la o îmbinare originală a acestora, fapt conferă autenticitate.

Cît privește termenul „semiprezidențialism”, vom menționa că

unii autori denumesc sistemul conturat de M. Duverger „regim prezidențialist” [8, p. 827], „regim mixt” [9, p. 189], „regim prezidențial specific” [10, p. 543]. Mai mulți autori acceptă termenul „semiprezidențialism”, dar îl utilizează ca sinonim al noțiunii de „semiparlamentarism”. Astfel, A. Stepan și E. Suleiman acordă prioritate expresiei sistem semiprezidențial, dar consideră că ea este sinonimă cu sistemul semiparlamentar [11, p. 394]. J. Linz folosește ca echivalente trei sintagme: sistem semiprezidențial, sistem semiparlamentar și sistem bipolar al puterii executive [vezi : 12, p. 48-55].

M. Duverger insistă că termenul cel mai adecvat pentru sistemul cercetat este cel de semiprezidențialism, argumentînd că relația dintre președinte și prim-ministru reprezintă exprimarea voinței duble a poporului la două scrutine diverse. Regimul prezidențial are două surse de legitimitate – alegerea președintelui și alegerea Parlamentului; regimul parlamentar are o singură sursă de legitimitate – alegerile parlamentare. Regimul semiprezidențial are, de asemenea, două izvoare de legitimitate (alegerea președintelui și alegerea Parlamentului) [cit. 13, p. 5]. De aici rezultă că regimul cercetat trebuie să se numească semiprezidențial, și nu semiparlamentar.

Teza este fortificată de M. Kesselman, care insistă că elementul component „semi” din noțiunea analizată se utilizează pentru că existența guvernului depinde de Parlament, față de care el este responsabil, iar puterea legislativă și puterea executivă nu sînt separate rigid, cum este în sistemul prezidențial pur. Sistemul se numește semiprezidențial și nu semiparlamentar, deoarece puterea executivă (în persoana

președintelui) domină puterea legislativă. Președintele controlează activitatea Parlamentului, este în drept să-l dizolve și să anunțe noi alegeri [14, p. 105]. Astfel, are loc contopirea parțială a puterilor legislative și executive, moment caracteristic regimurilor parlamentare. Pe de altă parte, este prezentă și separarea puterilor, deoarece Parlamentul nu poate să demită Președintele.

Totodată, se cere menționat faptul că sistemele semiprezidențial și parlamentar au o importantă trăsătură comună – responsabilitatea politică a guvernului față de Parlament, care lipsește în sistemul prezidențial, prin urmare, în baza acestui indiciu regimul analizat ar putea fi numit semiparlamentar. Mai mult, sistemul semiprezidențial întrunește atît trăsături prezidențiale cît și parlamentare, deci ar putea fi numit atît semiprezidențial, cît și semiparlamentar.

Denumirea de sistem (regim „semiprezidențial” îi face pe unii autori să trateze semiprezidențialismul ca un tip de sistem care se află într-o situație intermediară pe linia continuității „prezidențialism-parlamentarism”. G. Sartory notează că această interpretare a semiprezidențialismului este eronată, deoarece elementul component din limba latină se traduce ca „jumătate, semi”, dar, după cum demonstrează oricare dicționar în sute de expresii, el nu presupune o continuitate. Pe de altă parte, semiprezidențialismul nu pe departe nu înseamnă o înjumătățire a sistemului prezidențial, întrucît nu trebuie să înțelegem acest termen *ad literam* [2, p. 137].

Shugart M. S., Carey J., fără a nega esența sistemului semiprezidențial, propun substituirea acestui termen cu unul, după părerea autorilor, mai adecvat, deoarece

„aceste regimuri demonstrează particularități deosebite” [15, p.23]. Astfel, regimul semiprezidențial al lui M. Duverger, M. S. Shugart și J. Carey îl descompun în două tipuri: premier-prezidențial, ce se caracterizează prin primatul premierului și prezidențial-parlamentar – cu primatul președintelui.

G. Sartory expune criticii această tratare, considerând evidențierea sistemului prezidențial-parlamentar nejustificată, argumentând că sistemul francez poate fi atribuit concomitent și la grupa premier-prezidențială, și la prezidențial-parlamentară, deoarece în Franța primatul îl deține când președintele, când primul-ministru. Dacă s-ar efectua o clasificare, obiectul clasificat (în cazul dat Franța) trebuie să se afle numai în una dintre grupe sau să fie atribuit numai la un singur tip, fapt exclus în tipologia lui Shugart M. S., Carey J. [2, p.132].

Concluzia care se cere din cele expuse este că termenul sistem (regim) „semiprezidențial”, fără a exprima esența noțiunii, ar putea fi acceptat, fiind luate în considerare tradițiile științelor politice și juridice, în cadrul cărora noțiunea semiprezidențialismului și-a găsit un sediu stabil, fiind utilizată pretutindeni. Totuși ținem să menționăm, că esența sistemului analizat ar fi reflectată mai amplu în denumirea folosită de J. Linz – sistem bipolar al puterii executive.

La fel de contradictorii sînt pozițiile savanților în tratarea conținutului sau esenței sistemului semiprezidențial. De exemplu, savantul francez J. Vedeli concepe sistemul semiprezidențial ca regim de succesiune a fazelor. Autorul afirmă: „Dacă ar exista în Franța guvernarea semiprezidențială, de fapt nu ar prezenta o sinteză a sistemelor parlamentar și

prezidențial, ci ar fi o succesiune a fazelor prezidențială și parlamentară” [cit. 1, p.166].

Mai târziu, această idee a fost preluată de M. Duverger, acesta precizînd că noțiunea de guvernare semiprezidențială ne permite să sesizăm eventualele „succesiuni” și să le pronosticăm [1, p.166]. Faza prezidențială ia naștere în cazurile în care și președintele, și majoritatea parlamentară fac parte dintr-un partid sau dintr-un bloc de partide. În această situație premierul se transformă în ajutorul principal al președintelui și încetează să mai joace un rol activ în politică. Atunci cînd orientarea politică a președintelui nu coincide cu cea a majorității parlamentare, se instalează faza parlamentară. După cum afirmă A. Lijphart, punctul forte al analizei lui M. Duverger constă în capacitatea ei de pronosticare: autorul francez a prezis cu cîțiva ani înainte apariția coabitației [16, p.127], care pentru prima dată a luat ființă în Franța în anul 1986 și a durat doi ani (președinte socialist și majoritate conservatoare a Adunării Naționale). Ulterior, în practica politică franceză coabitația s-a mai stabilit de două ori: 1993-1995 (președinte Mitterand - premier Edouard Balladur), respectiv 1997-2002 (președinte Chirac - premier Lionel Jospin) [17, p.376-377].

A. Lijphart tratează, de asemenea, sistemul semiprezidențial ca o succesiune a două faze, doar că el merge pînă la a conchide că categoria „semiprezidențialism” „devine o celulă aproape lipsită de conținut” [16, p.127]. În modul acesta A. Lijphart neagă existența sistemului semiprezidențial ca tip de sine stătător. În opinia sa, a V-a Republică, în loc să fie semiprezidențială, este una prezidențială obișnuită și doar din cînd în

cînd parlamentară", din anul 1958 avînd ca tendință dominantă prezidențialismul. Referitor la alte țări semiprezidențiale evidențiate de Duverger, A. Lijphart consideră că Germaniei Weimar îi era caracteristică succesiunea fazelor, dar fără vreo tendință dominantă: Finlanda postbelică a fost preponderent parlamentară, pe cînd astfel de țări ca Austria, Islanda și Irlanda au trecut de la forma semiprezidențială la cea parlamentară [18, p.95].

G. Sartory supune criticii o astfel de tratare a sistemului semiprezidențial, argumentînd că, în primul rînd, ambele alternative (fazele prezidențială și parlamentară) sînt exagerate, căci, pe de o parte, președintele nu conduce unipersonal, fiind obligat să exercite puterea prin intermediul guvernului. Pe de altă parte, existența domeniilor rezervate președintelui (politică externă, ordine publică și securitate națională) asigură instituției prezidențiale un rol important și vizibil chiar în perioadele de coabitare, acesta neputînd fi asimilat cu un președinte din sistemul parlamentar. Președintele francez, care nu este susținut de majoritatea parlamentară, nu poate aplica „prerogativele sale de uzurpator” ce decurg din Constituția materială, dar nicicînd nu devine figură simbolică. El rămîne președinte care se sprijină pe legitimitatea obținută prin scrutinul universal și înzestrat cu atribuții în corespundere cu „bucăa” Constituției, ceea ce se întîmplă rar sau deloc președinților aleși de parlamente [2, p. 124].

În al doilea rînd (ceea ce, după părerea lui G. Sartory, este mai important), presupunerea precum că semiprezidențialismul reprezintă o succesiune a două tipuri, „rupe în bucăți”

natura integrală a sistemului semiprezidențial și servește ca dovadă a inexistenței unui sistem autentic semiprezidențial. Procesele descrise de M. Duverger ca succesiune a două sisteme G. Sartory propune să fie examinate ca „oscilații”: dacă succesiunea se referă la trecerea de la un sistem prezidențial la unul parlamentar și invers, „oscilațiile” se produc „în cadrul sistemului” semiprezidențial - „în timpul oscilării esența sistemului se păstrează” [2, p. 124].

R. Elgie, la rîndul său, constată, că țările semiprezidențiale manifestă diferite forme de practică politică în limitele uneia și aceleiași structuri constituționale, și dacă e să credem acestor raționamente, ajungem la concluzia că sistemele semiprezidențiale sînt la fel de „pure” ca și cele prezidențiale sau parlamentare care, la rîndul lor, demonstrează o diversitate de experiențe politice în dependență de timp și loc [7, p. 8].

În procesul cercetării sistemului semiprezidențial apare întrebarea: ce trebuie luat ca bază pentru aprecierea sistemului constituțional? Problema e că între Legea supremă și realizarea ei în viața politică adesea se constată disonanțe. Astfel, pe M. Duverger îl preocupă problema, de ce țările cu calități constituționale identice funcționează atît de diferit. Soluționînd problema corelației dintre conținutul Constituției și traducerea ei în viață, M. Duverger „construiește o punte” între aspectele de drept și cele politice ale sistemului semiprezidențial, la examinarea acestei probleme propunînd utilizarea a două grupe de variabile: 1) variabile exogene, la care atribuie normele constituționale, tradițiile și circumstanțele; 2) variabile endogene, care includ efectivul majorității parlamentare și atitudinea președintelui față de această majoritate [1, p. 178-179].

Astfel, toate constituțiile statelor semiprezidențiale conturează anumite norme comune (unitare): președintele, ca regulă, ales de întreg poporul, este înzestrat cu prerogative largi și activează împreună cu primul-ministru și miniștrii atît timp cît Parlamentul nu declară moțiuni de cenzură guvernului. Constituțiile se deosebesc între ele doar prin volumul diferit de competențe ale președinților fixat în conținutul lor.

Anume coraportul dintre împuternicirile constituționale ale președintelui și cele exercitate de el *de facto* formează punctul de reper al lui M. Duverger la evaluarea sistemelor semiprezidențiale și aranjarea lor în ordine descrescîndă.

Să comparăm puterea constituțională și puterea reală a președinților, în diferite sisteme semi-prezidențiale:

ÎN CONSTITUȚIE	ÎN PRACTICĂ
1. Finlanda	1. Franța
2. Islanda	2. Finlanda
3. Republica de la Weimar (Germania pînă în 1933)	3. Republica Weimar
4. Portugalia	4. Portugalia
5. Austria	5. Austria
6. Franța	6. Irlanda
7. Irlanda	7. Islanda

[Duverger M., *Le système politique français*, 1996, cit. din sursa 19, p. 125]

Se constată, din tabelul prezentat, că sînt situații în care un președinte relativ puternic din punct de vedere constituțional are o pondere scăzută în practică (Islanda), și situații inverse, în care influența efectivă a președintelui este mai mare decît ar rezulta strict din textul Constituției (Franța).

Profesorul francez clasifică aceste țări în trei grupe [vezi: 1, p. 166-187]:

a) țări în care în practică prerogativele prezidențiale nu sînt nici sporite, nici diminuate (Finlanda, Republica Weimar, Portugalia);

b) țări în care în practică are loc o intensificare semnificativă a atribuțiilor șefului de stat (Franța);

c) țări în care în practică are loc o diminuare esențială a împuternicirilor șefului de stat (Islanda, Austria, Irlanda).

Din păcate, analiza lui Duverger nu conține noile republici semiprezidențiale din țările postcomuniste (Polonia, România, Ucraina, Bulgaria, Federația Iugoslavă etc.), dar și aici s-ar putea observa, cu siguranță, decalaje importante între cele două planuri, cu un plus de influență al Președintelui în practica politică. Astfel, observăm că sistemul politic se poate modifica radical în cadrul unuiu și aceluiași sistem constituțional, fiind influențat de „variabile exogene” în aprecierea lui M. Duverger.

Variabilele endogene nu sînt, în opinia savantului, mai puțin semnificative. În parlamente repartizarea forțelor politice poate fi următoarea: 1) majoritatea absolută a unui singur partid sau în coaliție cu unul dintre partidele majoritare, sau o coaliție echilibrată; 2) majoritate relativă în cadrul căreia un partid are mai multe locuri decît

alte, dar totuși nu ajunge pînă la 50%. 3) situația cînd nici un partid nu deține majoritatea, iar Parlamentul este divizat în grupuri mici cu coaliții instabile. În aceste cazuri președintele poate fi liderul majorității sau poate face parte din componența ei, sau poate reprezenta opoziția, sau poate fi independent. Orice corelație dintre majoritatea parlamentară și președinte conduce la modificarea configurației sistemului semiprezidențial în sensul intensificării sau diminuării puterii prezidențiale. Președintele poate fi sau „un monarh absolut”, sau „un monarh cu competențe limitate”, sau „un controlor”, sau o figură simbolică etc. [1, p. 186].

R. Elgie remarcă că după părerea lui Duverger, faptul că practica politică din șase regimuri semiprezidențiale euroapuse se deosebește temeinic nu înseamnă că noțiunea de semiprezidențialism se estompează. Din contra, aceasta este, pur și simplu, o reflectare a faptului că țările cu aceleași structuri constituționale de bază pot funcționa în mod diferit [7, p. 11].

M. Duverger insistă că politologul, la elaborarea modelelor sale analitice, nu poate ignora Constituția după cum și un observator care urmărește un meci de fotbal sau o partidă de bridge nu poate să nu țină cont de regula jocului. Aceste reguli creează aspectul fundamental al strategiei și tacticii jucătorilor. Dar juriștii estompează caracterul profund al constituțiilor, considerînd că ele reprezintă texte sacre. Interpretarea Constituției nu poate fi făcută separat de cercetările corelațiilor dintre forțele politice cărora ea le este aplicată [1, p. 186].

G. Sartory observă, pe bună dreptate, că într-un șir de cazuri Constituția „materială” obține foarte repede supremație

asupra Constituției „formale”. Astfel, conform Constituției, Austria, Irlanda și Islanda reprezintă sisteme semiprezidențiale, iar practica politică sînt parlamentare. Sau, ca exemplu, în Rusia, *de jure* sistemul este semiprezidențial, iar *de facto* – poate considerat supraprezidențial. În viața sînt supuse, întîi de toate, metamorfozelor atribuțiilor președinților din sisteme semiprezidențiale: dacă președinții din unele țări conform Constituției sînt puternici în realitate din punct de vedere politic sînt slabi și, din contra, cei slabi conform Constituției politic sînt uneori puternici. G. Sartory consideră că Austria și Islanda pot fi atribuite la sisteme semiprezidențiale, deoarece președinții sînt puternici doar pe hîrtie, dar cînd e vorba de Franța, urmează să se țină seamă de „puterea neformală” a președintelui care se realizează în practica politică. Cînd Constituție materială îl privează pe președinte de împuterniciri, continuă G. Sartory, dispozițiile Constituției formale devin „buche moartă”, dar după un „element mort” nu poți stabili caracterul sistemului [vezi: 2, p. 122-126].

În Franța, caz clasic de sistem semiprezidențial, se constată divergență între Constituție și practica politică. Potrivit Constituției celei de a V-a Republici franceze, președintele desemnează premierul, dar nu are dreptul să-l destituie pe cînd Parlamentul are dreptul să exprime moțiunea de cenzură guvernului, dar nu are dreptul să participe direct la formarea cabinetului. Însă în realitate lucrurile sînt puțin altfel. Deși președintele are posibilitatea de a alege candidatura la funcția de premier, totuși la formarea guvernului este obligat să țină seama de componența de partid a Adunării Naționale. *De jure* guvernul răspunde doar în fa-

Parlamentului, dar *de facto* el răspunde și în fața președintelui. Președintele nu poate demite premierul, el doar îi propune ca acesta să plece „de bună voie”, și dacă Parlamentul susține președintele, primul-ministru este nevoit să plece.

Influența neformală, nonconstituțională a președinților în sistemele semiprezidențiale decurge fie din asocierea unei majorități parlamentare de aceeași culoare politică, fie din personalitatea puternică și prestigiul social al președintelui (de exemplu, generalul Charles de Gaulle, care își impunea voința prin practica referendumului, sau Urho Kekkonen în lunga sa președinție finlandeză, între 1956-1981, în timpul căreia a recurs la demiterea primului-ministru, fără să aibă această prerogativă și fără măcar să fie contestat, sau, pur și simplu, din tradiția puterilor nelimitate ale șefului statului (Rusia, Turcia, țările din Europa Centrală și de Est) [20].

Așadar, pornind de la cele relatate, considerăm rațional să facem deosebire între aspectele juridice și cele politice ale guvernării, adică între forma de organizare a puterii prevăzută de Constituție (construcția *de jure*) – sistemul constituțional și raportul de fapt dintre ramurile puterii (construcția *de facto*) – sistemul politic. Într-adevăr, dacă examinăm sistemul constituțional ca pe o caracteristică constituțională stabilă, este evident că ea nu se modifică radical odată cu efectuarea alegerilor și schimbarea raportului dintre forțele politice din parlament și guvern. Dacă reieșim din ipoteza că sistemul constituțional reprezintă relațiile stabilite în practică dintre puterea legislativă și cea executivă (punct de vedere susținut de A. Lijphart), care se schimbă radical după alegeri, atunci categoriile „prezidențial” și „parlamentar” își pierd

sensul. Considerăm că aceste două moduri de abordare necesită a fi conciliate, sistemul constituțional fiind considerat elementul fix – scheletul pe care vine să se edifice sistemul politic.

Majoritatea autorilor tratează semiprezidențialismul ca un sistem mixt ce întrunește parțial elemente ale sistemului prezidențial, parțial – ale sistemului parlamentar. Astfel, G. Sartory definește semiprezidențialismul ca „formă politică ce se află la răscrucea dintre sistemul prezidențial și cel parlamentar și soarbe trăsături de la ambele forme” [2, p.121]. Conjugarea elementelor împrumutate de la două sisteme poate fi diferită (de aici și noțiunea de regimuri mixte). După cum susține constituționalistul francez P. Pacté, uneori aceste trăsături se împletesc astfel încât apare problema compatibilității lor [cit. 7, p.6-7].

Deși sistemele prezidențial și parlamentar se consideră „părinții” sistemului semiprezidențial, totuși avem în față un tip aparte, integral, el deținând trăsături instituționale specifice proprii, care nu pot fi create doar pe calea recrudescenței unor calități ale sistemelor prezidențiale (de exemplu, introducerea alegerilor directe ale președintelui) sau pe calea reducerii unora dintre trăsăturile sistemului parlamentar (de exemplu, delegarea puterii executive la doi lideri diferiți). „Sistemele prezidențiale nu pot, pur și simplu, să se „pritocească” într-un sistem semiprezidențial, iar sistemul parlamentar să „salte” într-un sistem semiprezidențial. Necesari pentru construirea unui sistem semiprezidențial este: scopuri evidente ce urmăresc crearea lui, acțiuni bine elaborate în domeniul ingineriei instituționale și constituționale” [21, p.129].

Astfel, considerăm că

semiprezidențialismul este un tip aparte de sistem constituțional, ce se caracterizează prin trăsături specifice proprii, principalele dintre ele referindu-se la îmbinarea poziției active a șefului statului cu responsabilitatea politică a cabinetului în fața legislativului. Această îmbinare unică a elementelor nu cuprinde nici forma prezidențială, pentru care este caracteristică poziția activă a șefului statului, care este concomitent și șeful puterii executive, și absența responsabilității guvernului în fața parlamentului, nici tipul parlamentar, care se caracterizează prin faptul că guvernul poartă responsabilitate politică în fața parlamentului, însă șeful statului are o poziție pasivă în opera de guvernare – „domnește, dar nu guvernează”.

Mai mult, individualitatea sistemului semiprezidențial constă și în faptul că el este înzestrat cu trăsături pe care nu le posedă sistemele tradiționale – bipolaritatea puterii executive. Astfel, corelarea acestor caracteristici generează o nouă calitate, conduce la crearea unui sistem principal nou, care funcționează deosebit de cele două clasice.

Comentînd caracteristicile sistemului semiprezidențial, I. Deleanu arată că „un astfel de sistem nu reprezintă o simplă formă teoretică și nici o schemă de guvernare aprioric deliberată. Regimul semiprezidențial este, de cele mai multe ori, produsul circumstanțelor. Pe de o parte, el este adeseori sinteza unor corecții făcute regimului prezidențial prin prisma antecedentelor. Trecutul marcat, mai întîi, de personificarea puterii, iar apoi de personalizarea ei, provoacă nu doar rețineri, ci chiar temeri față de orice formulă de prezidențialism. Prezentul, aflat sub presiunea cerinței de a ieși cît mai grabnic din criza valorilor social-economice și

politice, precum și a celor morale, recomandă un executiv dinamic, competent, cu larg spațiu de acțiune și decizie. Regimul semiprezidențial încearcă să apropie, să conjuge și, dacă se poate, să armonizeze cele două tendințe: prima, orientată spre regimul parlamentar, purtînd uneori accentele guvernămîntului de adunare, a doua stărîind spre formula omnipotenței executivului” [22, p. 20].

Așadar, sistemul semiprezidențial este un tip „pur”, cu un caracter propriu ce se deosebește esențial de sistemul prezidențial și cel parlamentar și funcționează altfel decît cele două tradiționale. Deși acest sistem conține și trăsături proprii celor două sisteme clasice, conjugarea lor specifică naște o altă calitate. Acest sistem ocupă un loc de sine stătător între tipurile „pure” de sisteme constituționale, el nu este nici intermediar, nici o deviere de la regimurile obișnuite, nici un fel de excepție. Semiprezidențialismul are viză de reședință în cadrul sistemelor constituționale.

Referitor la trăsăturile definitorii ale sistemului semiprezidențial în literatură științifică, după cum am menționat deja, nu există o unitate de păreri. Din trei index menționați de M. Duverger, cel puțin doi au devenit obiect de critică: alegerea directă ale președintelui și investirea lui o atribuții considerabile.

Într-adevăr, criteriul alegerilor directe ale președintelui necesită rectificări. Unele țări pe care M. Duverger le-a atribuit cele semiprezidențiale nu corespund acestui criteriu. De exemplu, pînă la reforma din anul 1991 în Finlanda președintele era ales de către un colegiu de electori, și nu de populație prin alegeri directe. În Irlanda există o tradiție veche de a coordona candidatura președintelui cu toate partidele politice, astfel încît pînă la urmă lui nu

rămâne nici un oponent. G. Sartory propune aplicarea unui criteriu mai exact. El consideră că o trăsătură esențială a semiprezidențialismului este faptul că președintele se alege de către tot poporul – direct sau indirect – pe un termen fixat al mandatului, astfel propunând reformularea criteriilor lui M. Duverger pentru a evita excluderea din lista țărilor semiprezidențiale a Finlandei și Irlandei.

Considerentele noastre cu privire la acest criteriu au fost expuse în secțiunea despre tipologizarea sistemelor constituționale. Totuși considerăm necesar de a repeta și de a insista asupra faptului că alegerile șefului statului de către întregul popor este un element important al semiprezidențialismului, mai mult chiar – necesar, dar nu și definitoriu, căci un sistem semiprezidențial ar putea exista și în lipsa acestei caracteristici. De altfel, este și cazul Republicii Moldova, unde, în rezultatul reformei constituționale din 2000, s-a schimbat doar modalitatea de desemnare a șefului statului, rămânând neschimbate prerogativele sale – tipice pentru un sistem semiprezidențial.

Am zis „necesar”, deoarece alegerea Președintelui de către Parlament, *volens-nolens* are ca rezultat așezarea lui în câmpul magnetic al confruntărilor dintre partidele politice. El poate fi un factor de incertitudine, mai ales când s-ar sprijini pe o coaliție parlamentară, totdeauna incertă. Mai grav este cazul când Președintele ar fi doar produsul pactelor politice parlamentare, când în realitate, ponderea covârșitoare a forțelor sociale se află în afara Parlamentului, fără nici o reprezentare parlamentară – un Președinte al Națiunii fără ca Națiunea să-l fi dorit. Și asta când Președintele este înzestrat cu prerogative vaste, ce-i conferă o participare

activă la opera de guvernare, când el exercită nu doar rolul de reprezentant, dar și de garant și mediator. Alegerea Președintelui prin sufragiu universal nu numai că este de natură să-l elibereze de toate servituțiile arătate, dar îi și conferă legitimare democratică, temeuri de autoritate și de imparțialitate [23, p. 211].

Al doilea indiciu în definiția lui M. Duverger este *prezența unui președinte relativ puternic*. Or, în lista țărilor semiprezidențiale pe care o aduce profesorul francez, alături de țările cu președinți foarte „puternici” sînt țări în care președintele poate fi caracterizat ca „slab” – Austria, Irlanda, Islanda, pe acestea criticii atribuindu-le la categoria sistemelor parlamentare. Aceste țări se caracterizează prin trăsături comune: prezența unui președinte ales prin scrutin universal, care, în comparație cu premierul, este o figură mai „slabă”; responsabilitatea Guvernului în fața Parlamentului; funcționarea mecanismului de stat ca în sistemul tipic parlamentar.

Șeful statului în Austria – președintele federal – este ales de către tot poporul (din anul 1957) pe o perioadă de 6 ani (alin. 1 și 5 art. 60 din Legea constituțională federală). Volumul împuternicirilor sale este tipic pentru președinții din republicile parlamentare: el reprezintă Republica în relațiile externe, primește și numește ambasadori, încheie contracte de stat, convoacă și încheie lucrările sesiunilor Parlamentului, are dreptul să dizolve Consiliul național (camera inferioară a Parlamentului), numește cancelarul federal și, la propunerea lui, pe ceilalți membri de Guvern, numește funcționarii federali, pronunță grațierea etc. (art. 27, 28, 29, 65, 70 din Legea federală constituțională). Președintele federal își realizează

activitatea în baza propunerilor guvernului sau ale ministrului federal împuternicit de către guvern și toate deciziile lui necesită contrasemnare de cancelarul federal sau ministrul federal competent (art. 67 din Legea constituțională federală). Președintele federal numește cancelarul federal și, la propunerea acestuia, ceilalți membri ai guvernului (alin. 1 art. 70 din Legea constituțională federală), ținându-se cont de amplasarea forțelor politice în Parlament. Guvernul se formează pe perioada de activitate a Consiliului național față de care este responsabil. Consiliul național poate să exprime votul de neîncredere atît întregului cabinet, cît și unui ministru aparte, fapt ce atrage demisia lor (alin. 1 art. 74 din Legea constituțională federală). Separația puterilor este destul de distinctă (fapt caracteristic pentru sistemele semiprezidențiale): membrii guvernului federal nu pot face parte din componența Consiliului național (alin. 2 art. 70 din Legea constituțională federală) [24].

Sistemul constituțional irlandez este asemănător celui austriac. Constituția Irlandei (alin. 1 art. 12) constată că președintelui îi „aparține primatul față de celelalte persoane din stat”. El este ales prin scrutin universal și direct pe o perioadă de 7 ani. Dacă la postul de Președinte există doar un pretendent, nu este necesar de a desfășura alegerile (alin. 5° art. 12). Competențele sale - numirea persoanelor cu funcții de răspundere, inclusiv a primului-ministru și a membrilor cabinetului, convocarea și dizolvarea Camerei reprezentanților (Camera inferioară a Parlamentului), contrasemnarea legilor, comandant suprem al forțelor de apărare, dreptul de a grația și alte prerogative (art. 13) - sînt exercitate la recomandarea guvernului (alin. 9 art. 13). El este investit

cu unele atribuții discreționare, în particular, poate recurge la dizolvarea Camerei reprezentanților la propunerea primului ministru care a încetat să mai fie susținut de majoritatea din Camera reprezentanților (alin. 2 art. 13). Orice mesaj sau adresă a președintelui către Camera Parlamentului sau popor necesită aprobarea Guvernului (alin. 3 art. 13). La propunerea Camerei reprezentanților președintele numește șeful Guvernului și la propunerea acestuia și cu acordul prealabil al Camerei reprezentanților numește ceilalți membri ai Guvernului (alin. 1.1. și 2 art. 13). Guvernul este responsabil în fața Camerei reprezentanților. Primul ministru este dator să demisioneze îndată ce nu se mai bucură de susținerea majorității Camerei reprezentanților, doar dacă i se cerea să președintele nu va dizolva Camera reprezentanților și, convocată după această dizolvare, Camera reprezentanților nu va asigura susținerea premierului (alin. 10 art. 28) [25].

Constituția Republicii Islanda apreciază în art. 1, sistemul islandez ca parlamentar. Președintele Islandei este ales de popor (art. 3). Dacă există doar un singur candidat, el se consideră ales legitim fără scrutin (alin. 1 art. 5). Statutul juridic al președintelui comportă multe trăsături comune cu statutul juridic al monarhului constituțional, exercitînd puterea prim-miniștri (art. 13): președintele convoacă și deschide sesiunile Alting-ului (art. 22) are dreptul de a-i amîna ședințele (art. 23) de a-l dizolva (art. 24), reprezintă republica în relațiile internaționale, încheie contracte internaționale (art. 21), numește și concediază persoanele la cele mai importante funcții de stat (art. 20) etc. Una dintre cele mai importante prerogative ale președintelui este dreptul de veto. În caz

aplicării lui, proiectul de lege este supus votării la referendum (art. 26) și nu reexaminării în Parlament, după cum se practică în majoritatea statelor [26].

Însă norma constituțională privind votul suspensiv al Președintelui se află în stare de "hibernare", deoarece nici unul dintre Președinții Islandei, de la adoptarea instituției prezidențiale în anul 1944, nici o dată nu a aplicat acest drept. Prerogativele fixate formal nu sînt realizate de sine stătător de către președinte, deoarece el "exercită puterea sa doar prin intermediul miniștrilor (art. 13) și toate actele sînt supuse contrasemnării de către unul dintre membrii guvernului (art. 19). Axa puterii politice este guvernul. Președintele exercită cu precădere "un rol ceremonial". El desemnează membrii cabinetului și acceptă demisia lor, deși nici în cazurile acestea nu posedă libertatea de manevră, deoarece componența guvernului este stabilită pe cale parlamentară: președinții Islandei au evitat întotdeauna procedura votului de neîncredere guvernului, operînd desemnări în funcție aproape desăvîrșite din punctul de vedere al parlamentului. Este prevăzută responsabilitatea politică individuală și colectivă a miniștrilor în fața Alting-ului.

În Austria, președintele poate fi destituit din funcție pînă la expirarea mandatului prin referendum în baza sufragiului universal organizat la cererea Adunării federale (alin. 2 art. 60 din Legea constituțională federală). În Islanda președintele depune mandatul înainte de termen în cazul în care faptul este acceptat de majoritatea de voturi prin referendum, convocat cu acordul a trei pătrimi din membrii Alting-ului (alin. 2 art. 11). Această procedură poate fi interpretată ca un "vot de neîncredere" foarte original exprimat de parlament sau "o revocare" efectuată

de electorat la inițiativa legislativului. Practica mondială nu cunoaște astfel de cazuri de destituire din funcție a președintelui.

La ce tip de sisteme constituționale urmează a fi raportate aceste trei state? Cea mai răspîdită este opinia precum că Austria, Irlanda și Islanda sînt sisteme parlamentare, deși președintele în aceste țări este ales prin scrutin universal [18, p.95]. M. A. Kohende susține că aceste trei state sînt regimuri parlamentare bireprezentative (există două surse ale puterii electivă – președintele și parlamentul) de tip monist (ele au un centru al puterii – primul-ministru) [cit. 7, p. 10]. M. S. Shugart și J. Carei atribuie Austria și Islanda la categoria sistemelor premier-prezidențiale, fapt negat tranșant de G. Sartory, deoarece în practică aceste țări sînt parlamentare [2, p.132].

După cum am menționat, M. Duverger atribuie Austria, Irlanda și Islanda la sistemele semiprezidențiale. După părerea savantului francez, aceste state constituie un grup aparte – regimuri cu președinte-șef nominal al statului: "Deși șeful statului este ales în baza sufragiului universal, fiind investit prin lege cu împuterniciri care îi aparțin doar lui, în fiecare dintre aceste țări el acționează ca președinții contemporani ai Italiei și Germaniei sau ca regina Marii Britanii..." M. Duverger argumentează că Constituția din aceste țări este semiprezidențială, iar practica politică – parlamentară, or, anume în practică are loc reducerea esențială a împuternicirilor șefului de stat. Cel mai slab dintre cei trei președinți este președintele Islandei, care "face un joc exclusiv parlamentar", puțin mai puternic este președintele irlandez și, în sfîrșit, cel mai puternic dintre aceștia este președintele austriac care "utilizează unele

dintre împuternicirile sale" [1, p. 167-169].

G. Sartory a adoptat o poziție dură, considerând că Austria și Islanda nu pot fi raportate la sistemele semiprezidențiale, deoarece președinții lor sînt puternici doar pe hîrtie. În cazul în care Constituția materială exonerează președintele de împuterniciri, dispozițiile Constituției formale se transformă în "buche moartă", dar după "un element mort" nu poate fi determinată natura sistemului constituțional [2, p. 126]. Criteriul de președinte „puternic”, după cum scrie Elgie R., îi obligă pe oponenți să recunoască că noțiunea de semiprezidențialism nu este coerentă, fiind necesar de a renunța la ea sau de a o accepta, dar modificînd lista regimurilor semiprezidențiale a lui M. Duverger [7, p. 9]. Astfel, S. Mainwaring ajunge la concluzia că există numai două democrații semiprezidențiale stabile – Finlanda și Franța [27, p. 205]. A. Stepan și C. Skach, urmînd aceeași logică, numesc două sisteme semiprezidențiale – Franța și Portugalia [28, p. 9].

Aici considerăm necesar să remarcăm, pentru a putea lămuri opțiunile autorilor. Astfel, Constituția Portugaliei din 1976 prevedea un sistem constituțional semiprezidențial. Prin reforma constituțională din 1982, competențele Parlamentului au fost lărgite, iar cele ale Președintelui - diminuate, ceea ce a însemnat o deplasare spre parlamentarism, astfel încît Portugalia astăzi e puțin probabil să poată fi tratată ca sistem semiprezidențial.

Cît privește Finlanda, după cum am văzut, marea majoritate a autorilor o raportează la tipul sistemelor semiprezidențiale. Or, Constituția din 1919 a Finlandei crea baza pentru un astfel de sistem: președintele, înzestrat cu vaste

prerogative, ales de către popor, forma Guvernul, ultimul fiind responsabil în fața Parlamentului. Există bipolaritatea puterii executive: președinte – prim-ministru. Totuși logica funcționării sistemului politic finlandez era diferită de cea a sistemului francez, cauza esențială fiind deosebirile în sistemul de partid. Președintele finlandez nu a fost niciodată în rolul de lider al majorității parlamentare, deoarece aceasta a fost întotdeauna dispersată. Mai mult, în Finlanda există regula, care cere ca șeful statului să activeze ca „pouvoir neutre”, fiind deasupra luptelor de partid [29, p. 476]. Neutralitatea liderului finlandez era fortificată de cultura politică a acestei țări, care pune accente pe pluralism, compromisuri și pe protecția drepturilor minorității. Ca rezultat, Președintele Finlandei nu era atît de puternic ca omologul său francez, Duverger atribuind această țară la „regimurile cu președinte și guvern echilibrate”. Finlanda nu a cunoscut perioade de coabitare, caracteristice pentru Franța.

Totuși „puterea” președintelui în Finlanda - fapt tipic pentru sistemele semiprezidențiale - depinde mult de calitățile personale ale liderului și de situația politică, fiind posibilă o tratare diferită a Constituției. Astfel, Kekkonen a reușit, în cei 25 de ani de președinție, nu doar să-și rezerve domeniul politicii externe, ci să mărească „acapareze” și domeniul politicii interne, Finlanda devenind la acea perioadă un sistem semiprezidențial cu președinte „puternic” [30, p. 18].

Situația are tendința de a se schimba din 1982 cînd începe o perioadă de parlamentarizare, care își are apogeul în primirea unei noi Constituții în 1999, aceasta marcînd trecerea la un nou tip de sistem constituțional. Astăzi Finlanda ar putea fi

caracterizată mai degrabă ca un sistem constituțional parlamentar cu președinte puternic, decât ca un sistem semiprezidențial. Cazul Portugaliei și al Finlandei demonstrează că o caracterizare corectă a sistemelor semiprezidențiale nu este posibilă decât prin inventarierea ansamblului măsurilor prin care șeful statului i se conferă o participare activă la opera de guvernare și corelarea acestora cu practica politică.

G. Sartory propune propria definiție a regimului semiprezidențial, pe care o considerăm deosebit de reușită. În opinia sa, esența semiprezidențialismului constă într-o diarhie oscilantă, marcată, la un capăt, de predominanța președintelui, atunci când acesta este susținut de o majoritate parlamentară, și, la celălalt capăt, de predominanța primului-ministru, atunci când majoritatea parlamentară îi este favorabilă celui din urmă [vezi: 2, p. 123-137]. Un alt aspect, considerat de Sartory definitiv pentru un regim semiprezidențial, este

tranziția de la o lectură „materială” (în spiritul convențiilor) a Constituției, la o lectură formală a textului constituțional (în litera sa).

În concluzie, am menționa că semiprezidențialismul este un tip de sistem constituțional aparte, care are ca trăsături definitorii poziția activă în procesul de guvernare conferită șefului statului de prevederile constituționale și responsabilitatea guvernului în fața parlamentului. Aceste trăsături necesită a fi corelate cu practica politică, care se caracterizează prin existența diarhiei oscilante marcate de predominanța președintelui, atunci când acesta este susținut de o majoritate parlamentară, și de predominanța primului-ministru, atunci când majoritatea parlamentară îi este favorabilă celui din urmă, precum și cu tratarea diferită a Constituției în funcție de conjunctura politică sau de personalitatea puternică și prestigiul social al președintelui.

BIBLIOGRAFIE

1. Duverger, M. A New Political System Model: Semi-Presidential Government // *European Journal of Political Research*, 1980, a 8.
2. Sartory, G. *Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes*. New Jersey, 1994.
3. Сахаров, Н.А. Институт президентства в современном мире. - Москва издательство "Юридическая литература", 1994.
4. Черкасов А.И., Глава государства и правительство в странах современного мира (Конституционно-правовое регулирование и практика): Москва, издательство «Экзамен», 2006.
5. Ardant, F. *Institutions politiques. Droit constitutionnel*, 13 edition, L.G.D.J., Paris, 2001.
6. Favoreu, L. et autres, *Droit constitutionnel*, 7e éd., Dalloz, 2004.
7. Elgie, R. *The Politics of Semi-Presidentialism // Semi-presidentialism in Europe / Ed. by R. Elgie*, Oxford University Press, 1999.
8. Lavroff, D.G. *Le système politique français : constitution et pratique politique de la Vème République*, Dalloz, 1986.
9. Debbasch, Ch., Bourdon, I., Pontier, I.M., Ricci, I.C. *Droit constitutionnel et institutions politiques*, 3 ed., Paris, 1990.

10. Leclercq, C. Droit constitutionnel et institutions politiques, 7 edition, Paris, 1998.
11. Stepan, A. and Suleiman E.N. The French Fifth Republic: A Model for Import. Reflections on Poland and Brazil // Chebabi, H.E. and Stepan, A. (eds.), Politics, Society and Democracy: Comparative Studies. – Boulder: Westview Press, 1995.
12. Linz, J. The Perils of Presidentialism and The Virtues of Parliamentary Democracy // The Failure of Presidential Democracy: Comparative Perspectives / Ed. by Linz and A. Valenzuela. Baltimore: London: John Hopkins University Press, 1994.
13. Elgie, R. Semi-Presidentialism in Europe, Oxford University Press, 1999.
14. Kesselman, M. Krieger, J. Joseph. W.A. Introduction to Comparative Political Science: Political Challenges and Changing Agendas. – 2nd. ed. – Boston, New York: Houghton Mifflin Company, 2000.
15. Shugart, M. S., Carey, J. Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics, Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
16. Lijphart, A., Nomination: Trichotomy or Dichotomy? // European Journal of Political Research, 1997, vol. 31, a. 1/2.
17. Chantebout, B. Droit constitutionnel. 18 ed., Armand Colin, Paris, 2001.
18. Lijphart, A. Democrația în societățile plurale. – Iași, Ed: Polirom, 2002.
19. Boc, E. Separația puterilor în stat. Clujeană, – Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară, 2000.
20. Naumescu, V. Instituții politice și mecanisme constituționale în Europa // <http://idd.euro.ubbcluj.ro/interactiv/cursuri/Naumescu/Cap2.htm>
21. Pasquino, G. Semi-Presidentialism: A political model at work // European Journal of Political Research, 1997, - a. 31.
22. Deleanu, I. Separația puterilor în stat – dogmă sau realitate? // „Dreptul”, nr. 3 / 1990.
23. Deleanu, I. Drept constituțional și instituții politice, II, Editura Fundației “Chemarea”, Iași, 1993.
24. Конституция Австрии // http://clin.iatp.by/constitution/zapad_europe/austri-r.htm
25. Конституция Ирландии от 29 декабря 1937 года // http://clin.iatp.by/constitution/zapad_europe/irelnd-r.htm
26. Конституция Республики Исландии от 17 июня 1944 г. // http://constitution.garant.ru/DOC_3864827.htm#sub_para_N_1000.
27. Mainwaring S., Presidentialism, Multipartyism, and Democracy. The Difficult Combination // Comparative Political Studies, 1993. – Vol. 26, nr. 2.
28. Stepan, A. Skach, C. Constitutional Frameworks and Democratic Consolidation: Parliamentarianism versus Presidentialism // World Politics, 1993. – Vol. 46, - nr. 1.
29. Arter, D. Government in Finland: A „Semi-Presidential System”? // Parliamentary Affairs. 1985, - Vol. 38, - nr. 4.
30. Paloheimo H., Divided Executive in Finland: From Semi-Presidential to Parliamentary Democracy // Scandinavian Political Studies. 2003. - Vol. 26, - a. 3.

Prezentat: 20 noiembrie 2007.

Recenzent: Victor POPA, doctor habilitat în drept, profesor universitar.

E-mail: cevca@rambler.ru

Economie și finanțe publice

GLOBALIZAREA – CONȚINUT, FORME: PRO ȘI CONTRA

Andrei BLANOVSCHE

doctor în economie, conferențiar universitar
catedra economie și management public
Academia de Administrare Publică
pe lângă Președintele Republicii Moldova

SUMMARY

The present article examines various ideas regarding the origin and the phases of globalization; the political and economic causes of the process; the recent forms of economic globalization; the pro and against globalization. Special attention is paid to the conceptual principles that lay at the basis of anti-globalization.

104

Administrarea publică, nr. 4, 2007

Definirea recentă a conținutului globalizării economice. Ce este globalizarea și care sunt factorii determinanți ai declanșării acestui fenomen? În literatura de specialitate există diferite opinii cu privire la definirea globalizării. Vom menționa doar unele dintre aceste opinii.

Termenul „globalizare” a intrat pentru prima dată într-un dicționar (Webster) în 1961. De la mijlocul anilor '80 ai sec. XX câștigă o circulație considerabilă: el se alătură ca adjectiv altor termeni, precum: piețe, instituții, ecologie, migrație, conferințe, evenimente ș.a. **Daniel Jering** face diferență între globalizare ca proces de expansiune a comerțului și investițiilor și globalitate, ca stare, condiție, realitate dincolo de globalizare: „Intrare într-o lume a globalității”.

„Globalizarea, afirmă **Gheorghe Postelnicu**, este un concept abstract. El nu se referă la un obiect concret, care poate fi pus în evidență pornind de la dimensiunile sale firești, ușor identificabile prin unitățile de măsură consacrate. Nu este nici un

indicator sau un indice statistic, obținut prin calcule mai mult sau mai puțin sofisticate”.

După părerea lui **Anthony Giddens**, globalizarea poate fi definită „ca intensificarea relațiilor sociale în lume întreagă, care leagă într-o asemenea măsură localități îndepărtate, încât evenimentele care au loc pe plan intern sunt privite prin prisma altora similare desfășurate la multe mile depărtate, invers”.

„Globalizarea, în viziunea lui **Martin Albrow**, se referă la procesele prin care popoarele lumii sunt încorporate într-o singură societate mondială, societate globală”.

Emanuel Richter definește globalizarea ca fiind „rețeaua globală care a adunat laolaltă comunități de pe aceeași planetă, altădată dispersate și izolate, într-o dependență mutuală și o unitate ale „un singure lumi”.

Ioan Bari consideră că globalizarea economică mondială este „procesul deosebit de dinamic al creșterii interdependenței dintre statele naționale, ca urmare

extinderii și aprofundării legăturilor transnaționale în sfere tot mai largi și mai variate ale vieții economice, politice, sociale și culturale și având drept implicație faptul că problemele devin mai curând globale decât naționale, cerând, la rândul lor, o soluționare mai curând globală decât națională”.²

În viziunea lui **Thomas L. Friedman**, globalizarea este „expresia unui sistem care se integrează în cel mai înalt grad și care rămâne permanent deschis integrării”.³

În opinia lui **D. Schmitov**, „dincolo de milioanele de cuvinte folosite pentru a descrie globalizarea, avem datoria să recunoaștem că ne aflăm în fața unui colonialism modern...”.⁴

Suntem de aceeași părere deoarece acest colonialism modern sau neocolonialism determină creșterea inegală între națiuni, provoacă șomajul, amenință standardele de viață, de cultură și suveranitate ale statelor naționale.

Cauzele politice ale globalizării. După cel de-al Doilea Război Mondial, consolidarea independenței statelor-națiune a avut loc în mai multe etape, toate începând cu un jalon istoric: apariția „cortinei de fier” și implementarea „planului Marshall” la sfârșitul anilor '40, prăbușirea imperiilor coloniale, în consecință - apariția zecilor de state independente la sfârșitul anilor '60, crizele resurselor energetice și ale materiilor prime și bunurilor în anii '70, destrămarea sistemului socialist în anii '80 ai sec. XX.

Fiecare dintre aceste evenimente istorice a generat o independență accentuată la nivel regional și continental și, în final, la nivel global. Destruerea sistemului socialist a pus capăt perioadei de confruntare ideologică dintre Est și Vest, pe glob a rămas din nou doar o singură

supraputere economică și politică - supraputerea capitalului. Scopul ei rămâne același ca și până acum - asuprirea maselor creatoare de plusvaloare.

Cauzele economice. Acestea se reflectă prin existența avantajelor comparative în fiecare țară, de exemplu: alocarea resurselor umane, materiale și financiare, costurile de producție mai mici, regulamentele vamale și taxele de sprijin, existența know-how-urilor adecvate condițiilor specifice, excesul de capital în unele țări dezvoltate, lipsa sau faza inițială a realizării politicilor naționale privind protejarea mediului înconjurător ș.a. Pentru a spori avantajele comparative prin atragerea investițiilor directe de capital străin, unele țări au format „zone economice libere”, unde legislația națională privind activitatea economică, taxarea, protecția mediului și protecția socială nu este aplicată. Astfel de zone au devenit piloni de dezvoltare în multe țări și asigură rate înalte de creștere economică (de ex., R.P.Chineză, Brazilia, Mexic ș.a.). Toate acestea contribuie la lărgirea relațiilor economice internaționale, la extinderea procesului de globalizare.

În opinia specialiștilor, la baza declanșării procesului actual de globalizare se află doi factori determinanți: 1) *inovația tehnologică* și 2) *dominația doctrinei economice neoliberale*.

Inovația tehnologică cuprinde, mai ales, tehnologia de informare și comunicare. Aceasta are o asemenea influență asupra mobilității și comunicării, încât „revoluția tehnologică” implică și o „revoluție socială”. Are loc o tranziție de la societatea capitalistă industrială la cea postindustrială.

Revoluția tehnologică contemporană a fost marcată de descoperirea în 1948 a tranzistorului, urmat la începutul anilor '70

de microprocesor și de introducerea acestuia în prelucrarea informațiilor, telecomunicație și telematică. Produsele care domină această perioadă sunt: microordinatele și computerele, persoanele, roboții, compact- și video-discurile, laserul, faxul, radiotelefonul, Internetul, biomasca ș.a.

Prin însăși natura lor, noile tehnologii din sfera largă a comunicațiilor au o dimensiune globală, ele nu recunosc și nu respectă granițele naționale. Cel mai de seamă eveniment tehnologic al sec. XX a fost apariția *Internetului*. Internetul nu este numai un fenomen tehnologic, ci și unul social. Aceasta se explică prin participarea utilizatorilor, din ce în ce mai numeroși, la structura lui actuală.

Odată instaurat în fibrele societății, Internetul a produs și produce consecințe noi pentru aceasta. Cel mai important dintre acestea este procesul de globalizare, despre care **Mihai Drăgănescu** afirmă: „În esență, societatea informațională este societatea care se bazează pe Internet. De asemenea, globalizarea este o consecință, cu prioritate, a Internetului”⁵.

Accelerarea fără precedent a vitezei de transmitere a informațiilor, diversificarea mijloacelor de transmitere a acestora sub impactul noilor tehnologii informaționale, conduc la sporirea „vizibilității transfrontaliere” a evenimentelor naționale. Acestea determină ca un eveniment dintr-o țară să exercite, imediat, o influență asupra altei țări. Evenimentele, subiectele și problemele nu mai pot fi menținute în interiorul granițelor unei țări sau regiuni. Dacă sunt importante, ele se transformă în evenimente globale și probleme globale. Astfel, de exemplu, dezastrul nuclear de la Cernobil a devenit o problemă globală, așa cum distrugerea pădurilor din America

Latină constituie o preocupare globală ș.a.

Fenomenul dezvoltării rapide a telecomunicațiilor și al globalizării rețelelor de telecomunicații s-a impus tot mai mult, astfel încât atenția analiștilor viitoare economice internaționale contemporane s-a îndreptat atât asupra efectelor de mare importanță pe care le antrenează asupra diferitelor sfere ale activității economice, cât și, mai ales, asupra implicațiilor pe termen lung, a căror amploare reală nu poate fi încă pe deplin sesizată.

Noile descoperiri în sfera informatică și telecomunicațiilor, asociate cu mutațiile produse în configurația piețelor internaționale, cu globalizarea afacerilor și influența activităților marilor corporații transnaționale, ca și cu tendințele de privatizare și de dereglementare a piețelor telecomunicațiilor, au determinat modificări radicale în configurația telecomunicațiilor. Aplicarea noilor tehnologii în acest domeniu - tehnica de calcul, rețelele de cabluri de fibre optice ș.a. - au contribuit substanțial la sporirea vitezei și fiabilității telecomunicațiilor, concomitent cu expansiunea globală a rețelelor.

Dominația doctrinei economice neolibérale este legată de triumful economiei de piață, al societății de consum și de distracție, precum și de realizarea unor reforme sociale. După cum se știe, neoliberalismul este un curent de gândire economică mondial în care *democrația este considerată soră dreaptă a economia de piață*.

Dominația neoliberalismului a devenit mai vizibilă și a căpătat o dimensiune superioară în gândirea economică și politică după sfârșitul războiului rece. Modelul pieței libere și al democrației devenit și mai convingător datorită destrămării sistemului socialist.

Neoliberalii cheamă politicienii să liberalizeze activitatea economică, piețele, să descentralizeze guvernarea și să privatizeze întreprinderile de stat. Concomitent cu inovațiile tehnologice, mai ales informatizarea și telecomunicațiile, au permis multor agenți economici să profite pe deplin de posibilitățile asigurate de piețele libere. Tot tehnologia informațională a permis mișcările de capital spre toate colțurile lumii într-o *fracțiune de secundă*. Tot ea, cot la cot cu procesul de miniaturizare și revoluționalizare a transporturilor, a permis producerea unor părți componente ale unui produs în diferite continente, pentru ca apoi să fie asamblate și distribuite pe piețele din toată lumea. Producția, desfacerea și cumpărarea au început să fie din ce în ce mai puțin legate de factorul geografic. Acordarea de credite, de împrumuturi, speculații de orice fel au devenit activități mondiale.

Cu toate că neoliberalismul este considerat baza teoretică motrice a globalizării, nu se poate spune că toate consecințele negative ale globalizării au fost dorite sau măcar prevăzute de adepții acestei ideologii. Neoliberalismul, de exemplu, se bazează pe conceptul de democrație și conceptul economiei sociale de piață (cu națiunea ca entitate politică, statul ca autoritate exclusivă în cadrul granițelor existente, cu legitimitate și autoritate organizate în interiorul hotarelor naționale, bazate pe o constituție și pe separația puterilor în stat). În acest model, spațiul internațional este organizat în cadrul unui *sistem interstatat*. Neoliberalii au crezut că binefacerile sistemului vor rămâne definitive: în cadrul statelor democratice securitatea internă va fi garantată, piața națională și internațională vor fi organizate. Din cauza globalizării,

toate acestea suferă schimbări, iar democrațiile din statele naționale teritoriale au început să decadă.

Așadar, neoliberalismul poate fi considerat unul dintre factorii teoretici cei mai importanți ai globalizării, dar nu atotcuprinzător - nu toate urmările acestui proces au la bază rațiuni neoliberale.

Formele de manifestare a globalizării economiei. Principalele forme (direcții) de manifestare a globalizării economiei sunt: producția, comerțul, finanțele și mișcarea forței de muncă.

Deosebit de semnificative sunt transformările produse de globalizare în *sfera de producție*. Întreprinderea clasică națională s-a transformat în *rețea* incorporând într-un produs finit o sumedenie de elemente culese din cele mai îndepărtate surse. Marca de fabricație rămâne neschimbată din motive de prestigiu al calității, dar „made in” dispare, pentru că piesele se produc înainte de asamblare în zeci de locuri, aparținând rețelei globale. Când un american cumpără un automobil Pontiac de la General Motors cu 20.000 USD, el nu știe că „6000 USD merg în Coreea de Sud pentru operațiile de rutină și pentru cele de asamblare, 3000 USD - în Japonia pentru componentele principale (motoare, axe planetare și componente electronice), 1500 USD - în Germania pentru desing, 800 USD - în Taiwan, Singapore și Japonia pentru componentele mici, 500 USD în Marea Britanie pentru serviciile de reclamă și marketing și cam 100 USD în Irlanda și Barbados pentru prelucrarea datelor. Restul - mai puțin de 8000 USD - revine celor care se ocupă de elaborarea strategiilor în Detroit, avocaților și bancherilor din New York, membrilor grupurilor de presiune din Washington, lucrătorilor din domeniul asigurărilor

și cel al asistenței sociale din toată țara și acționarilor de la General Motors, majoritatea lor trăind în Statele Unite, dar un număr tot mai mare fiind cetățeni străini”.⁶ Un asemenea tip de producție presupune rețele dezvoltate de transporturi, comunicări și informații.

Creșterea producției a condus la sporirea volumului *comerțului mondial* în ultimii 50 de ani cu 500%. Marele impuls a venit din partea unei instituții guvernamentale din componența Națiunilor Unite, care a purtat numele GATT până la transformarea sa în OMC (Organizația Mondială a Comerțului). În activitatea de 50 de ani ai GATT apare și următoarea realizare: *tarifele medii la produsele industriale constituie o zecime din ceea ce au fost la crearea sa.*

De la comerțul cu produse industriale s-a trecut la servicii. Comerțul cu servicii crește mai repede decât cel cu bunuri. Agricultură și comerțul electronic sunt teme noi, devenite centrul dezbaterilor internaționale. OMC s-a afirmat de la început printr-o mai mare capacitate de a arbitra disputele de comerț. În 47 de ani, GATT a rezolvat 300 de sesizări; în numai trei ani, OMC a soluționat 132 de plângeri.

Intensificarea relațiilor comerciale internaționale este alimentată de două tendințe: *a)* adâncirea integrării regionale și *b)* accentuarea procesului de globalizare. Aceste tendințe duc spre extinderea interdependențelor economice, politice și culturale dintre statele individuale, ceea ce presupune în mod necesar cooperare: fiecare are nevoie de celălalt.

Oricât de impresionant ar fi salturile comerțului, urmate de cele ale producției, ele nu pot fi comparate cu finanțele, al căror volum de schimburi este în prezent de sute de ori mai mare decât al comerțului.

Internaționalizarea *fluxurilor financiare* este o altă formă de manifestare a globalizării economice. Aranjamentele monetare postbelice de la Bretton Woods, constituirea FMI și a Băncii Mondiale a marcat etape spre un sistem financiar mondial.

Creșterea competiției pe piețele financiare internaționale forțează marile instituții financiare să se lanseze în operațiuni de mare extindere în jurul lumii, depășind granițele naționale și înglobând în ofertele lor o varietate tot mai mare de servicii financiare. Se apreciază că anual pe plan mondial, sunt operate prin intermediul rețelilor internaționale de telecomunicații transferuri de fonduri „electronice” totalizând 100.000 miliarde de dolari.

În ultimul timp, globalizarea a fost cel mai des asociată cu *creșterea fluxurilor private de capital înspre țările în curs de dezvoltare*. Investițiile străine directe au devenit categoria cea mai importantă. O evoluție de ordin instituțional o reprezintă și formarea de trusturi financiare care combină toate felurile de operațiuni financiare la scară globală. Liberalizarea piețelor financiare în unele țări noi industrializate a fost stimulată de factori precum: dorința țărilor respective de a atrage capital pentru stimularea investițiilor și a creșterii economice, dorința marilor instituții financiare occidentale de a valorifica noi oportunități. Acest interes a fost artikulat politic de către SUA, Marea Britanie, Germania ș.a., care au solicitat țărilor nou industrializate să-și deschidă piețele financiare în cadrul unor negocieri bilaterale sau multilaterale.

Mișcarea forței de muncă de la o țară la alta are loc parțial datorită încercărilor de identificare a unor noi oportunități

lucru. Proportia forței de muncă de origine străină pe ansamblul globului a crescut în ultimele decenii cu aproape 50%. Presiunile migraționiste se vor accentua, mai ales, dacă privim problema din perspectiva faptului că din cele 83 de milioane de oameni ce se adaugă anual la populația planetei, 82 de milioane provin din țările în dezvoltare.

Cele mai importante direcții urmărite de forța de muncă au fost și continuă să fie între țările în curs de dezvoltare și cele industrial avansate. Aceasta poate avea drept consecință o unificare a salariilor la nivel internațional. Există, de asemenea, un potențial destul de important de deplasare a cunoștințelor și tehnicilor de producție înspre țările în curs de dezvoltare, la fel și o creștere a salariilor în aceste țări.

Reversul mișcării forței de muncă constă în pierderile înregistrate de către țările în dezvoltare prin „exportul de creiere” și în amenințările forței de muncă locale a țării importatoare de forță de muncă mai ieftină, care poate conduce la deteriorarea avantajelor și chiar la șomaj. Comparând evoluțiile medii pe ultimele decenii, se observă că rata anuală a șomajului în țările dezvoltate se menține la nivelul de 6-7%.

Pro și contra globalizare. În prezent, există trei forme de atitudini politice intelectuale privind globalizarea: *Reuniunea de la Davos*, *Forumul Social Mondial de la Porto Alegre* și *protestele de stradă* contra globalizării.

Reuniunea de la Davos este considerată de mulți analiști drept o reuniune a Dreptei globale sau a stăpânilor Universului. În viziunea lor, globalizarea (pe care o asociază, în general, cu acceptarea unui capitalism de avangardă, în stil american) este progresul. Țările în curs de dezvoltare

sunt obligate să accepte, dacă vor să se dezvolte și să combată în mod eficient sărăcia, regulile globalizării.

Aceste reguli prevăd extinderea la scară globală, atât în plan național în țările slab dezvoltate, cât și la nivel internațional, conceptul de economie socială de piață, în care statul și-a asumat rolul de factor activ prin politici fiscale și sociale.

Astfel, globalizarea va putea oferi tuturor o bună șansă pentru dezvoltare și pentru micșorarea prăpastiei care îi separă pe cei bogați de cei săraci.

Forumul Social Mondial de la Porto Alegre care reunește organizații populare, numit și Stânga globală, susține un model de organizare a societății contemporane total diferit de cel al davosiștilor. Obiectivul tradițional al acestui forum, încă de la originile sale, a fost să facă posibilă forma de globalizare bazată pe participarea majorității populației mondiale, și nu de puterea uriașă a corporațiilor financiare și multinaționale, a căror dominație a devenit îngrijorătoare.

Mișcările anticapitaliste au la bază următoarele principii conceptuale:

- *Acțiunea selectivă.* Țările în curs de dezvoltare spun „Nu” globalizării selective, adică liberalizării comerțului, investițiilor și fluxurilor financiare. Toate acestea se fac doar în folosul țărilor dezvoltate. OMC și sistemul acesteia forțează țările în curs de dezvoltare la angajamente peste puterile lor.

- *Revenirea la colonialism.* Interesele țărilor în curs de dezvoltare se lovesc de o serie de sancțiuni internaționale percepute ca o reîntoarcere la colonialism. Colonialismul revine sub forma FMI-ului, Băncii Mondiale, a altor instituții financiare și carteluri economice, iar când este necesar, chiar și sub forma alianțelor militare. Globalizarea consolidează

dependența economică, politică și culturală.

- *Pierderea suveranității naționale.*

Principiul suveranității este zguduit din start și nu datorită unor condiții obiective, ci datorită caracterului arbitrar atât de răspândit în relațiile internaționale. Eroziunea suveranității are consecințe în plan economic, dar și în viabilitatea instituțiilor și stabilității sociale.

- *Pierderea identității.* Valorile aduse de globalizare sunt însoțite de sistemul economic bazat pe consumul irațional în țările bogate. Globalizarea pare a face diversitatea culturală „ceva demodat”. Ea ar putea conduce la o singură civilizație, standardizată potrivit culturii vestice. Lumea globală va fi uniformă, iar varietatea va dispărea.

- *Extinderea economiei subterane.* În procesul globalizării granițele s-au deschis, barierele comerciale au fost eliminate, informația circulă cu o viteză nemaiîntâlnită. Cifra de afaceri a companiilor transnaționale „explodează”, la fel și cea a organizațiilor criminale transfrontaliere. Averile colosale sunt, adeseori, rezultatul traficului de droguri și arme, contrabandei, prostituției, spălării banilor, toate sub umbra corupției.

Proteste antiglobaliste se desfășoară, în special, cu ocazia a două categorii de evenimente: 1) reuniunilor anuale ale celor mai importante organizații internaționale din sistemul Națiunilor Unite - OMC, FMI și Banca Mondială; 2) întâlnirilor „la vârf” ale celor mai puternice țări din lume - „Grupul celor 8” (SUA, Japonia, Germania, Franța, Marea Britanie, Canada, Austria) la care a fost invitată, în ultimul timp, și Rusia.

După felul în care s-au desfășurat până acum, aceste manifestații îmbracă două forme: 1) pașnice și 2) violente. Participanții

la astfel de forme de protest au o componență foarte diferită: de la pacifiști - la neomarxiști, de la militanți religioși - la nihilisti radicali.

Așadar, extinderea relațiilor economice internaționale contemporane se află sub semnul unei noi realități, pe cât de inedită și promițătoare, pe atât de complexă și controversată, cea a *globalizării*. Dezbaterile privind acest proces gravitează, după cum am văzut, în jurul factorilor cauzali, precum și a formelor de manifestare care au generat schimbări și efecte contradictorii. Unicitatea procesului globalizării este ambivalentă, atât ca fenomen *cantitativ*, cât și *calitativ*. Pe de o parte, globalizarea vizează creșterea fără precedent a fluxurilor mondiale și tranzacțiilor încheiate între diverși participanți la economia globală, pe de altă parte, gradul de influențare a modelelor de producție și consum, a piețelor financiare și de capital dintr-o anumită țară, de politicile de dominație externă.

În contextul globalizării, Republica Moldova parcurge actualmente o tranziție internă și alta externă. Cea internă se desfășoară pe trei direcții: liberalizarea politică și economică; restructurarea generală cu un accent pronunțat în privatizare; stabilizarea și creșterea economică, pe fondul microdinamizării economiei reale, crearea statului de drept. Toate acestea au ca obiectiv principal constituirea economiei de piață de orientare socială.

Tranziția externă este legată de crearea condițiilor economice, politice și sociale privind integrarea în Uniunea Europeană. Aceasta presupune realizarea în termen prevăzuți a „Planului de acțiuni Uniunea Europeană - Republica Moldova”.

Toate aceste măsuri constituie factor

determinanți ai procesului de tranziție, necesari stimulării creșterii economice durabile și integrării în Uniunea Europeană, ca principali vectori ai globalizării economice a Republicii Moldova. Sperăm

la o globalizare favorabilă pentru toate statele suverane și nu numai pentru țările industrial avansate, care s-au îmbogățit și se îmbogățesc prin schimburile internaționale inegale.

BIBLIOGRAFIE

1. Postelnicu Gh., Globalizarea economiei. București, Editura Economică, 2000. - P. 59.
2. Bari I., Globalizarea economiei. - București, Editura Economică, 2005. - P. 33.
3. Friedman Th., Cum să înțelegem globalizarea. București, Editura Fundației Pro, 2001. - P. 81.
4. Bari I., Globalizarea economiei. - București, Editura Economica, 2005. - P. 32.
5. Drăgănescu M., Globalizarea și societatea informațională. București, 2001. - P. 127.
6. Reich R. B., Munca națiunilor. București, Editura Paidea, 1996. - P. 44.
7. Blanovschi A., Teorii economice și contemporane. - Chișinău, Academia de Administrare Publică, 2006.
8. Drăgănescu M., Globalizarea și societatea informațională. - București, Editura Economica, 2001.
9. Malițoe M., Zece mii de metri. O singură civilizație. - București, Editura Nemiroe, 1988.
10. Marin D., Globalizarea și apropierea ei. - București, Editura Economica, 2004.
11. Postelnicu Gh., Globalizarea economiei. - București, Editura Economica, 2000.

Prezentat: 10 octombrie 2007.

Recenzent: Valeriu ZBÂRCIOG, doctor habilitat în economie, profesor universitar.

CONSIDERAȚII PRIVIND INTEGRAREA REPUBLICII MOLDOVA ÎN SPAȚIUL SOCIOECONOMIC EUROPEAN

Valeriu ZBÂRCIOG,
doctor habilitat în științe economice,
profesor universitar

Pe om îl face mare nu clipa triumfului, ci cea a încercărilor.
«Dacă sufletul unui popor capătă obișnuința de a trai mai mult
în afară și a se lăsa să fie guvernat și copleșit de această lume,
accasta vine de la limpezimea aerului, de la frumusețea
luminii, de la vioiciunea culorilor și a formelor.
Dimpotrivă, o lume leneșă, urâta, un aer greu, cețos, care
îneacă formele, silesc spiritul omenesc să se închidă în el însuși, să se nutrească
din propria-i substanță și să impună lumii din afara sa felul său launtric de a fi»
Emile Gaston Boutmy (1835-1906), filozof francez

112

RÉSUMÉ

Dans son évolution historique l'humanité a enregistré une succession de systèmes économiques dont l'analyse est utile et nécessaire tant pour l'histoire économique que pour l'identification des directions futures d'évolution.

On expose dans cet article les considérations concernant l'intégration de la République de Moldova dans l'espace socio-économique européen.

Dat fiind faptul că spre scopuri conduc eforturile, și nu doar dorințele, evoluția vieții social-economice a fiecărei țări poate fi percepută sub două unghiuri de vedere:

a) în sensul îngust al cuvântului – formatul național;

b) în sensul larg al cuvântului – aspectul internațional.

În timp, linia directoare a dimensiunii internaționale a vieții economice a fost, este și va fi impulsionată de obiectivul-cheie – tendința de a asigura populației un trai decent. Inițial, diviziunea internațională a muncii avea, în calitate de suport, avantajele naturale și geografice (bogățiile subterane,

fâșiile imense de pădure, pământul fertil etc.).

A) Avantajele în confecționarea mărfurilor și poziționarea țărilor pe piață

Un producător (o țară) poate alege între diferite combinații ale factorilor de producție. Alegerile respective reies, pe de o parte, din principiul avantajului absolut, conform căruia o persoană, o întreprindere, o țară ce produce mărfuri cu cheltuieli materiale și umane mai mici are avantaje pe piață. Pe de altă parte, respectiv individul, țara, pot beneficia de avantaje comparative: capacitatea de

a produce cu costuri de oportunitate mai mici. În acest context economistul francez Charles Gide (1847-1932) sublinia: «Un profesor de botanică sau un medic pot fi grădinari foarte iscusiți și, cu toate acestea, pot găsi avantajos să-și încredințeze grădina unui grădinar mai puțin iscusit decât ei, pentru ca să-și consacre tot timpul studiilor, iar altul – bolnavilor».

Economistul englez David Ricardo ilustrează în 1817 în lucrarea "On the Principles of Political Economy and Taxation" exemplul Angliei și Portugaliei ce produceau vin și îmbrăcăminte în baza beneficiilor specializării și comerțului.

Astfel, conceptul ricardian a permis lumii să perceapă că comerțul internațional în antichitate și în evul mediu nu avea un caracter general și, de aceea, era concentrat în mâna câtorva popoare, favorizate de situația lor maritimă.

Cu scurgerea timpului, conceptul ricardian a specificat conturarea a două tipuri de țări. **Pe de o parte**, în sec. XVI-XVIII, țările europene ce pășeau una după alta (mai întâi Anglia și Olanda, apoi Franța, Germania etc.) în etapa dezvoltării agroindustriale în care capitalismul, sub lozincă *laissez faire*, începe să străntoreze sistemul feudal. Concomitent, înflorirea comerțului pe care poporul englez l-a cunoscut de timpuriu, a transformat Marea Britanie în atelierul manufactural al lumii și regina mărilor și oceanelor¹.

Marea Britanie, promovând o politică comercială liberală, a cules cu succes roadele cauzate de înflorirea comerțului internațional.

Englezii au acceptat politica comercială liberală fiindcă situația lor insulară i-a pregătit pentru aceasta în toate aspectele:

- după filozoful și sociologul francez Alfred Jules Emile Fouillée (1838- 1912), «le îngăduia mai multă unitate în întreprinderi, ei puteau să-și potolească între ei certurile ce apăreau și să ajungă, astfel, mai curând, prin divergențe mutuale, la un oarecare echilibru final»;

- le-a determinat modul dezvoltării lor istorice, le-a conturat natura instituțiilor țării și evoluția lor naturală, unitară;

- prin asistența instituțiilor țării au modelat, în mod original, trăsăturile, conștiința, personalitatea, individualismul englezilor. Englezul este de două ori persoană: mai întâi, ca individ, apoi ca membru al celei mai individualiste națiuni;

- a alimentat motivul pentru care Anglia, cu granițele ei fixate clar de mare, a și fost cea dintâi din Europa, care la sfârșitul Evului Mediu a realizat posibilitatea conceperii națiunii engleze.

Ca urmare, Anglia dobândise către începutul sec. XIX, teritorii imense, colonii bogate în toate colțurile lumii. Prin urmare, cu perfecționarea mijloacelor de navigație, englezii devin o națiune deschisă spre toate părțile globului.*

* Anglia, înconjurată de Ocean, constituia o adevărată fortăreață. Aceasta este una din cauze că dinastia în Anglia, după D. Drăghicescu (lucrarea citată, p. 66-67), n-a avut tăria și statornicia dinastiei franceze. Tocmai șase dinastii de origine diferită se perindară pe tronul englez. Dinastii adesea străine, prin urmare - nepopulare, ele nu dispuneau nici de segmentul suprem, puterea armată. De aceea, mai întâi nobilii, apoi orașele, rând pe rând, emancipaseră și alcătuiseră puterea deliberativă, care se împotrivi cu îndârjire creșterii puterii centrale a regelui. În aceste condiții se dezvoltă individualismul englez, independența caracterului, îndrăzneala inițiativei. Aceste condiții istorico-sociale îngăduiseră înflorirea de timpuriu a vieții sociale, mai întâi sub forma agricolă, apoi - comercială și ulterior - industrială. La rândul său, descoperirea Americii a dat un nou impuls dezvoltării comerțului englez.

Formele specifice de viață ale poporului englez au și condiționat ca prima națiune pe Terra să fie cea engleză.**

B) Conexiunea transformărilor fundamentale în economia țării și sufletul poporului.

Concomitent cu dezvoltarea economică a țării, sufletul englezilor suferă transformări fundamentale:

- în perioada timpurie de dezvoltare, lipsa administrației centrale puternice a condus la favorizarea individualismului, caracterului liber și neatârnat, inițiativei și voinței puternice și la constrângerea spiritului de generalizare. Ulterior, cu apariția noilor condiții de viață, englezii își dezvoltă deja cu încăpățănare aptitudinea generalizatoare și, astfel, au rupt cercul vicios al dezvoltării unilaterale a personalității;

- se extinde simțul sociabilității, iar individualismul persoanei lasă loc intervenției statului;

- englezii devin mai toleranți și mai deschiși, sporește încrederea în guvern: legislația socială condiționează până în cele mai mici amănunte igiena și curățenia atelierelor. Administrația centrală controlează, cu ajutorul inspectorilor, funcționarea puterii locale;

- se cunoaște, că funcția inteligenței constă în perceperea generalului în particular, a ordinii în dezvoltarea naturii, a simetriei și a ritmului în zgomotul de sunete și în încălcirea de linii și de forme. Această putere a intelectului nu se dezvoltă de la sine, ci necesită anumite condiții. Ea apare atunci când un popor dispune de o putere

centrală viabilă și eficace, în stare să unifice și să armonizeze societatea în ansamblu.

Cu ieșirea englezilor peste tot în lume, deficiențele spiritului englez cunosc tendința de a se reduce și chiar de a dispărea. Spre exemplu, lipsa caracterului abstract de generalizare sau de universalitate, fie în idei sau în sentimente, începe să fie mai puțin simțită. Despre aceasta semnifică, de exemplu, generalizările biologilor Charles Robert Darwin (1809-1882) și Thomas Henry Huxley (1825-1895), filozofia lui John Stuart Mill (1806-1873), sistemul vast și coerent de filozofie al lui Herbert Spencer (1820-1903) prezintă semnele care vestesc existența unei intelectualități viguroase și a echilibrului poporului englez.

Pe de alta parte, istoria conturează și o altă tendință de dezvoltare. Conform opiniei filozofului german Immanuel Kant (1724-1804), reprezentant al iluminismului european, legăturile comerciale nu sunt suficiente pentru a deschide și a lărgi automat sufletul. Comerțul, ca și aristocrația, se consideră că sunt puține sociabile. «Afacerile proprii separă o casă de comerț de celelalte». Astfel, Germania, Rusia și alte țări care în timpurile respective n-au beneficiat de avantajele Marii Britanii au înclinat spre politici de protecție a pieței interne de expansiunea fluxurilor de mărfuri străine.

Cu timpul, diviziunea internațională a muncii condiționează schimbări structurale spectaculoase. Concomitent, în cadrul economiilor naționale se cristalizează două ramuri: cu capital intens sau muncă intensă.

** Conform Dicționarului Enciclopedic Ilustrat, Chișinău, «Cartier», p. 769 (poporul – forma istorică a comunicării umane, superioară numeric și calitativ tribului și anterioară națiunii, în care membrii locuiesc același teritoriu, vorbesc aceeași limbă și au aceleași tradiții culturale, p. 620 - «națiunea prezintă forma istorică de comunitate umană, constituită ca stat, apărută în perioada de trecere de la feudalism la capitalism pe baza unității de limbă, de teritoriu, de viață economică și de factură psihică, care se manifestă, în esență, în comunitatea culturii naționale și în conștiința originii comune».

Astfel, pe prim-plan în afaceri se situează calitățile și performanțele capitalului material sau ale forței de muncă.

Către anul 1935, în știința economică, apare, prin intermediul economiștilor suedezi Heckscher (1879-1952) și Ohlin (1899-1979), modelul comerțului exterior ce explică cauzele diferențierii cheltuielilor comparative în producerea de mărfuri în diverse țări. Concomitent, devine importantă cota de participare în fabricarea de mărfuri a diferiților factori de producție. Sub acest aspect, o sensibilitate deosebită obține gradul de asigurare a țărilor cu anumiți factori de producție. Acest unghi de analiză permite identificarea criteriilor de apreciere a gradului de dezvoltare a țărilor.

Economistul american V. Leontieff, laureat al premiului Nobel (1973), atenționează că dacă se ia în considerare toată gama cheltuielilor ce desăvârșesc relațiile economice externe, atunci se observă că exportul poate îmbina mărfuri atât cu munca intensă, cât și cu capitalul intens. Sub acest aspect, fiecare țară trebuie să se determine și să decidă: ce este mai avantajos să exporte?

Teoria economică a influențat și a condiționat atât apariția de noi tipuri de economie (economia neoliberală, neoclasică, socială de piață, experimentul comunist), cât și modificarea vectorului internațional și european de colaborare economică.

Astfel, în prima jumătate a sec. XIX colaborarea internațională avea la baza sa numeroase uniuni vamale constituite între statele europene. Însă existența acestora n-ar fi fost posibilă fără procesul de formare a statelor europene independente.

De exemplu, poporul german a avut de-a lungul istoriei granițe bizare, aflate mereu în metamorfoze cu adevărat

apocaliptice. Teritoriul Germaniei era locuit în antichitate de triburi germanice, celtice și slave. Teritoriul respectiv devine în sec. I-IV provincie a Imperiului Roman. În sec. VI-VIII, ținuturile triburilor alemanilor, turingiilor, frizilor, saxonilor și bavarezilor sunt incluse în Regatul Francilor, care atinge apogeul sub Carol cel Mare (768-814). După destrămarea Imperiului Carolingian (sec. IX) începe existența de sine stătătoare a Germaniei.

Sec. XI-XII sunt marcate de lupta dintre împărații germani și papalitate. În sec. XIII se constituie «Hansa» - uniune comercială a orașelor de la Marea Baltică și Marea Nordului, al cărei nucleu erau orașele germane Lubeck, Bremen și Hamburg. «Hansa» a existat până în a doua jumătate a sec. XVII. În perioada înfloririi sale «Hansa» îmbrățișa peste 170 de orașe, jucând concomitent și un rol politic³.

Germania, ca și Franța, erau deschise tuturor influențelor, curentelor, războaielor. Rezultatul l-a constituit dezvoltarea puterii centrale a statului în forma monarhiei absolutiste. Germania n-a ajuns niciodată în condițiile anarhiei la unificare, deoarece provinciile germane duceau o viață independentă atât unele de altele, cât și de imperiu. Legăturile provinciilor cu imperiul erau mai mult aparente. Puterea împăratului asupra provinciilor era pur nominală și atât de slabă, încât acestea, în fine, în măsura importanței lor, deveniră regate.

În schimb, regatele germane erau organizate militarmente. Prusia prezenta modelul cel mai reușit al acestei instituții. Otto Bismark (1815-1898) - primul-ministru al Prusiei din 1862, a realizat unificarea Germaniei în urma războaielor purtate cu Danemarca, Austria, Franța (1864-1871). A creat Confederația Germaniei de Nord după înfrângerea Austriei la Sadowa în

1866. După anexarea Alsaciei și Lorenei, în 1871, a proclamat Imperiul German. Cancelar al Reich-ului în 1871- 1890, O. Bismark a aplicat o politică autoritară, dură, pentru întărirea puterii statului. După primul război mondial, Germania se proclamă republică (1918). Prin Tratatul de Pace de la Versailles (1919), Germania pierde toate coloniile, precum și provinciile Alsacia și Lorena.

Comparativ, înainte de 1871, Germania se afla în starea în care se aflase Franța înainte de Ludovic al XI-lea, rege al Franței (1461-1483) care promovase o politică de centralizare a statului, substituind, astfel, anarhia feudală.

Istoriceste, de altă natură erau lucrurile în Franța. Aici, teritoriul era unit, masiv, echilibrat între limite firești și de o întindere mijlocie, numai bună pentru a fi îmbrățișată de monarhie. Ca rezultat, Franța depăși cu câteva veacuri dezvoltarea Germaniei. Complica situația și faptul că națiunea germană era întretăiată pe propriul teritoriu de populații de origini și rase diferite (boemi, moravi, polonezi, unguri). Acestea n-au putut fi asimilate, de aceea prezentau un fel de corpuri străine ce împiedicau unificarea Germaniei.

Prin urmare, într-un anumit sens, Germania era inferioară Franței și Angliei. În alt sens, Germania era superioară, deoarece națiunea germană se constituie într-o unitate politică fie și nominală și într-o unitate de cultură și limbă reală cu mult înaintea Angliei și Franței. Deci pe coordonata timp, imperiul german are o formă nebuloasă de pe la mijlocul evului mediu. În schimb, națiunea germană a realizat unitatea de cultură și de limbă chiar de la începutul înființării sale.

În consecință, nici mentalitatea, nici inteligența germană n-au putut câștiga armonia, echilibrul, claritatea, luciditatea,

limpezimea inteligenței franceze. Dimpotrivă, inteligența germană era greoaie, puțin neliniștită, lipsită de finețe și de mlădiere. După Alfred Fouillée «spiritul german, care vrea să vadă multe lucruri dintr-odată, este larg și tulbure. De aici și provine predilecția germanului pentru sistemele largi și nebuloase de filozofie. Acestea sunt apucăturile unitare ale unui spirit, care se formează într-o societate formal și insuficient unificată, în care puterea centrală de coordonare și sistematizare este slabă». După istoricul german Leopold von Ranke (1795-1886) «această rasă colosală stăruie cu atât mai mult asupra unei idei, cu cât ea este mai neînsemnată». Prin urmare, portretul «sufletului german oglindește... perfect harta istorico-geografică a acestei națiuni»⁴.

C) Contururile mișcării pan-europene

Pe parcursul a peste o sută de ani de istorie modernă (începând cu 1800 și până la primul război mondial), statele bătrânului continent au format, în funcție de gamele lor de interese, grupuri de influență economică și politică. Relevant, în acest sens, este șirul de state europene - Germania, Imperiul Habsburgic, Rusia țaristă, Franța, Anglia, Italia și altele, care au creat uniuni politice ce au jucat un rol substanțial în evoluțiile istorice condiționate de rezultatele cu care s-au încheiat primul și al doilea război mondial.

Europa, ieșită din primul război mondial cu o nouă geometrie, dictată la Versailles de puterile învingătoare, avea să cunoască, în perioada interbelică, un puternic reviriment spiritual al ideilor, vizând unificarea europeană.

Astfel, mișcarea pancuropeană, apărută la Congresul Științelor Politice de la Paris (1900), avea să se desăvârșească teoretic

în deceniul al treilea al sec. XX, în lucrările de referință «Paneuropene», editată în 1927 de contele, gânditorul politic și militantul federalist european de origine austriacă Richard Nicolaus Von Coudenhove-Kalergi (1894-1972) și «Europe», scrisă de politicianul francez Eduard Herriot în 1930.

Concomitent, pe fundalul intensei activități a Societății Națiunilor, se încerca organizarea la scară planetară a «alianței eterne pentru consolidarea păcii «universale». Astfel, pionierii integrării europene preconizau «o înțelegere regională» pentru «organizarea cooperării politice, economice și intelectuale în Europa».

Proiectul Statelor Federale ale Europei (sau Statelor Unite ale Europei) a fost prezentat cu o remarcabilă viziune de Coudenhove-Kalergi la Congresul Pan-European de la Berlin în 1930. Proiectul conținea patru capitole ce se refereau la Federația Europeană, obligațiunile părților, organele federației și finanțele acesteia⁵.

Cetățenii federației se numeau «cetățeni europeni», iar sediul urma să fie stabilit într-un oraș, care nu era capitală de țară. Diferențele (divergentele) dintre statele federației le judeca un organ numit Curtea Federală, iar cele dintre statele din federație și alte state urmau să fie supuse Societății Națiunilor sau Curții Permanente de Justiție Internațională.

Se prevedea ca minoritățile naționale să se bucure de drepturi egale cu ale majorității, permițându-li-se liberul exercițiu al limbii, școlilor, religiei și presei. Tratatelor comerciale dintre statele federației trebuiau să fie axate pe principiul clauzei națiunii celei mai favorizate.

O semnificație specifică în relațiile

dintre țări prezenta piața valutară. Ilustrând specificul acestei piețe, economistul american P. H. Lindert susține că «piața valutară prezintă o zonă, în care este riscant să te bazezi pe intuiția tradițională (adică, de fiecare zi). Relațiile valutare afectează fluxul de mărfuri și capital, colaborarea tehnico-științifică și umanitară, schimbul cultural și turismul etc.

Obiectul tranzacției pe piața valutară este procurarea și vânzarea valutei diferitelor țări. Spre deosebire de prețul altor mărfuri, cursul valutar prezintă rata, la care o valută poate fi tranzacționată în schimbul alteia. De exemplu, 1 dolar SUA - pe 12 lei moldovenesti sau 1 leu pe 0,083 dolari.

D) Interferența coordonatelor de dezvoltare a Republicii Moldova și vectorului european

Ce determină mărimea cursului de schimb în condițiile în care standardul de aur este depășit? În ce constă managementul mișcării Republicii Moldova spre integrarea europeană?

Remarcăm aceste două întrebări din setul de probleme legate de funcționarea unei țări într-o Europă integrată din motivul că deciziile, atât la nivel micro-, cât și macro-, în republică sunt tratate adesea foarte simplist :

a) factorii de decizie, oamenii de afaceri din Republica Moldova au «decis» că este mai «convenabil», mai «ușor» să se exporte forța de muncă (să aibă loc exodul populației), decât să se depună eforturi de a produce în republică și apoi să se exporte mărfurile și serviciile în baza avantajelor comparative. A rămas în umbră și implementarea

Planului de Acțiuni Uniunea Europeană - Republica Moldova (2005-2007).^{***}

Poate că factorii de decizie din republică se tem, nu știu, nu pot și nici nu vor să fie sinceri atât cu sine, cât și cu cei pe care îi conduc, de aceea «preferă» exodul populației care aduce anual în republică valută de miliarde de dolari? Conform datelor Ministerului Dezvoltării Informaționale, numai pe parcursul anului 2006, din republică au plecat pentru a se stabili cu domiciliul permanent în străinătate 6685 persoane. În SUA - 612 persoane, în Germania - 253 de persoane, în Israel - 201 persoane.

b) actualmente, situația din economia republicii este atât de controversată, încât lasă de dorit entuziasmul antreprenorial al cetățenilor. Structura socială a republicii ne sugerează existența unei societăți dependente întru totul doar de stat și preocupată, îndeosebi, de problema supraviețuirii.

În schimb, specificăm noi, unii cetățeni din republică și-au «ales» calea de a se manifesta în Europa. Astfel, în comuna Sărata Nouă, sărăcia face ravagii. În multe gospodării există case de lut, cu geamuri sparte și acoperișuri de paie, care pot fi întâlnite, practic, la fiecare pas. Însă în situația veniturilor mici sătenii totuși se încumetă să-și procure până și câte două antene parabolice (la un preț de sute de dolari) pentru a privi sute de canale TV.

Oamenii sunt optimiști deoarece se socotesc «informați pînă în măduva oaselor», ținându-și găsesc, astfel, ocupație. Au început să instaleze antene parabolice și speră că peste câțiva ani vor trăi ca europenii.

Dacă vor stabili că localitatea lor rurală are cele mai multe antene parabolice pe cap de locuitor din republică, atunci ei vor putea lua în contact neapărat reprezentanții Căminului de Recorderi Huiness⁶.

E) Managementul mișcării republicii spre integrarea europeană

Identificarea răspunsurilor la întrebările legate de managementul mișcării republicii spre vectorul european este dificilă, fiind contradictorie atât în aspect politic, juridic, procedural, bugetar, cât și în aspect tehnologic.

Pentru exemplificare, ne vom referi la problematica legată de statutul țării care tinde spre Europa. Uniunea Europeană (UE) acceptă în calitate de candidați la aderare doar țările ce percep integrarea europeană ca un proces dinamic și consecvent al reforme direcționate spre edificarea unei economii de piață competitive, democratizarea țării, asigurarea independenței justiției, liberalizarea mass-mediei, iar pe plan extern promovarea politici bine calculate, echilibrate și stabile.

Tratatele de constituire a UE relevă că orice stat situat în Europa, care îndeplinește condițiile de aderare, își poate identifica și declara opțiunea sa. Republica Moldova este un stat european și poate

^{***} Andrzej Ananicz - diplomat polonez, fost negociator - șef - adjunct pentru problemele UE al Poloniei, a specificat pe 26 martie 2007, la masa rotundă, organizată pe tema integrării europene la Chișinău: «Începând cu anul 1989, Polonia a realizat foarte rapid reformele economice. Noi am avut mai puțini bani pe cap de locuitor, spre deosebire de Moldova, dar am avut o perspectivă bună, pentru că munca a fost una de zi cu zi și s-a soldat cu reforme economice foarte profunde. În ce privește aspectul politic, din câte știu din ultimul raport al Comisiei Europene, Moldova se află într-o situație mai proastă decât Polonia la acel moment. După 1990 noi nu am fost niciodată criticați în ceea ce privește... respingerea libertății mass-media sau imixtiunea sistemului judiciar. Pe acestea noi le-am eliminat de la început. Dar, din câte știu, Comisia Europeană critică astăzi Moldova în aceste două domenii».

Referitor la doleanțele Chișinăului de a obține un regim de vize identic celui acordat României și Bulgariei în perioada de preaderare, A. Ananicz a menționat: «Am impresia că ceea ce solicită acum Moldova este un salt similar cu metoda leninistă, adică, se vrea un salt din feudalism, omițând capitalismul... Cunoscând cum se iau deciziile la Bruxelles, cred că dacă Moldova va continua să insiste asupra acestei poziții, va trebui să aștepte».

spera la aderare, însă atât timp cât lasă de dorit reformele și progresele vizibile pe plan intern, șansele republicii de a părăsi statutul de stat vecin al UE sunt modeste.

Actualmente, Moldova este percepută ca un stat în care domină tendința de migrațiune ilegală enormă. Situația se complică și datorită faptului că migrația ilegală nu poate fi stopată prin intermediul restricțiilor, mai efective sunt modernizarea și europeanizarea țării.

La rândul său, aderarea la UE generează diverse variante de modele de dezvoltare, cum ar fi «Europa cercurilor concentrice», «Europa cu geometrie variabilă» sau o «Europă cu două viteze», conceptul «pilonilor europeni» etc.

Conceptul cercurilor concentrice prevede următoarea evoluție a lucrurilor:

- cercul central (nucleul) îl constituie statele membre ale UE;
- cercul al doilea este prezentat de membrii Zonei Economice Europene (EEA)⁷;
- al treilea cerc îmbrățișează statele europene care au acorduri de asociere la UE;
- în final, cercul compus din statele Central - și Est-Europene care vor să adere la UE.

Conceptul cercurilor concentrice permite mișcarea țărilor dintr-un cerc în altul.

Prin urmare, componența cercurilor este dinamică și conturează modul de funcționare a UE. De exemplu, nucleul conține activități la care participă toate statele membre. Al doilea cerc cuprinde activitățile în care statele membre pot alege să se implice sau nu. Cercul trei de acțiuni oferă și opțiunea participării unor state nemembre. Adoptarea deciziilor în cercurile doi și trei nu se efectuează conform procedurilor Tratatului de la Roma (limitate la deciziile luate în cercul întâi), ci prin proceduri interguvernamentale.

Modelul «Europa geometriei variabile» (în franceză poartă denumirea de «Europe a la carte») conturează existența:

a) «activități-cheie», la care toate statele membre trebuie să ia parte;

- b) activități la care statele membre decid singure să participe sau nu la o activitate.

Dacă aceleași state decid mereu să nu participe la noile activități, atunci apare noul model «Europa cu două viteze»⁸.

F) Conceptul «capacității de absorbție» a UE

Extinderea Uniunii Europene până la 27 de țări - membre înaintea pe primul plan problema limitelor extinderii acestei organizații economice în următorii ani până la 33 sau 37 de țări⁹.

În 2004, fostul Comisar european pentru extindere, Günter Verheugen, a specificat,

foarte mult un răspuns. Și nu există garanții că răspunsul va fi pozitiv».

Referitor la viitorul european al Republicii Moldova A. Ananiev a precizat: «Nu se pune problema dacă Moldova va adera cândva la UE, ci când se va întâmpla acest lucru. Cea mai mare parte a populației Moldovei dorește aderarea țării la UE. Rămâne doar ca și politicienii să vrea sincer același lucru», iar «pentru a demara negocierile cu UE țara trebuie să răspundă, înainte de toate, la o întrebare simplă: «Suntem siguri de ceea ce ne dorim?» Răspunsul trebuie să fie simplu, dar ferm: «Da, noi dorim asta». Concomitent, «Moldova, după exemplul Poloniei, ar trebui să utilizeze, ca instrument de lobby, cooperarea regională, sindicatele și să-și găsească avocați cu pondere în rândul membrilor UE, așa cum a fost Germania pentru Polonia».

I. Munteanu, directorul executiv al IDIS «Viitorul», a pus în centrul atenției modul de îndeplinire a Planului de Acțiuni RM-UE. În Raportul Comisiei Europene se specifică lista obiectivelor față de care s-a înregistrat un progres slab. Acestea sunt:

- capacitatea redusă de implementare a strategiilor;
- libertatea redusă a mass-media;

în cadrul unei conferințe de presă la Bruxelles, că, pe viitor, UE trebuie să se concentreze în direcția consolidării «casei comunitare»: sporirii competitivității economice și a ponderii sale politice în lume. În acest context, eforturile urmând să fie focalizate spre aprofundarea integrării țărilor-membre și mai puțin spre extinderea Uniunii.

În final, Gunter Verheugen a remarcat că eforturile se vor concentra pe integrarea pe «verticală», acordând prioritate următoarelor domenii:

- reușita reformelor interne, respectiv îmbunătățirea regulilor de funcționare a politicilor comune, sporirii transparenței și a «calității democratice» a aplicării acestor politici;

- intensificarea măsurilor de sporire a competitivității economice în vederea atingerii obiectivului fixat prin Strategia de la Lisabona (martie 2000), ca UE să devină în anul 2010 cea mai competitivă economie din lume, inclusiv implementarea reformelor necesare pentru a putea salvagarda «modelul social european»;

- combaterea crimei organizate și a terorismului, deoarece cetățenii comunitari au dreptul de a trăi în securitate;

- întărirea rolului și locului UE în lume, în scopul de a deveni un «global player».

Pe 16 martie 2006, în cadrul sesiunii plenare a Parlamentului European, s-a clarificat conceptul de «capacitate de absorbție» a UE, respectiv capacitatea

sa fizică de a primi noi membri.

Termenul de «capacitate de absorbție» a fost utilizat frecvent, îndeosebi, după respingerea prin referendum a Constituției UE în Franța și Olanda. Acest fapt a generat întrebări cu privire la disponibilitatea Uniunii Europene de a continua procesul de extindere. Noua Constituție trebuia să pună bazele instituționale pentru extinderea pînă la mai mult de 27 de membri, având în vedere că actualele tratate nu au nici o prevedere instituțională pentru următoarele etape.

În esență, termenul «capacitate de absorbție» nu este nou. Cu atât mai mult cu cât uneori este considerat în calitate de «al patrulea criteriu de la Copenhaga».

«Capacitatea de absorbție» relevă atât condițiile economice și politice, cât și capacitatea țărilor de a-și asuma obligațiile ce decurg din calitatea de membru al UE. Conform comisarului european pentru extindere Olli Rehn, ritmul extinderii trebuie să țină seama de capacitatea de absorbție a UE, ceea ce presupune existența unui echilibru instituțional, respectarea limitelor deficitului bugetar și implementarea eficientă a politicilor comune.

S-a mai specificat în discuții că este preferabil de folosit termenul «capacitate de funcționare». Ultimul termen nuanțează reformarea rapidă a structurilor UE, pentru a le face mai eficiente și mai democratice, pentru a acorda puteri sporite Uniunii în materie de politică externă și protecția

- corupția;
- intervențiile statului în sfera businessului;
- lipsa unor priorități clare de acțiune;
- existența unui mediu de reglementare dificil pentru afacerile private;
- respectarea insuficientă a drepturilor omului;
- independența limitată a justiției; prerogativele extinse și indefinite ale procuraturii.

Conducerea Republicii Moldova n-a soluționat problema unificării țării. Acesta s-a întâmplat ori din lipsa de idei (le manque d'idées), de voință politică sau de curaj, incapacitate a guvernului. Însă una este cert: Rusia demonstrează deschis pe plan internațional, că și în sec. XXI preferă o politică expansionistă. Astfel, la summitul G-8 din Germania (iunie 2007), președintele Rusiei, V. Putin, a afirmat deschis, de pe poziții imperiale: «Nimeni nu ne poate indica o diferență semnificativă între Kosovo și conflictele separatiste din Georgia, Republica Moldova sau Azerbaidjan. Prin urmare, o decizie luată în acest sens va fi în universală».

În legătură cu soluționarea unificării Republicii Moldova, Înalțul Reprezentant al UE în Republica Moldova, Kalman Mizei a specificat că «rezolvarea corectă» nu înseamnă integrarea Republicii Moldova cu Transnistria.

cetățeanului împotriva terorismului și crimei la nivel internațional¹⁰.

G) Puterea tranziției și tranziția puterii în Republica Moldova¹¹

Acceptarea vectorului european de dezvoltare înseamnă că Republica Moldova își conturează soluționarea dilemei cu care se confruntă: în fine, își identifică clar opțiunea între forța vieții sau își continuă plutirea pe apele vieții în calitate de societate dezorientată, debusolată, care în relațiile externe rămâne la cheremul fratelui mai mare.

Prima cale aduce un suflu nou:

- **puterii tranziției acestui popor prin viață** (intensitatea înfăptuirii acestui proces în timp și spațiu depinde de abilitățile oamenilor de a transmite altora cunoștințele, experiența de viață, capacitatea de a acumula, de a înțelege și a acționa conform propriei puteri de schimbare);

- **tranziției puterii**. De exemplu, tranziția puterii politice spre o putere axată pe democrație, perceperea și respectarea identității poporului de la care și provine denumirea țării - Republica Moldova. Aceasta va genera societății micro- și macrostabilizare compatibilă în timp și spațiu. Va canaliza sensibilitatea oamenilor de diverse etnii spre un numitor comun, care va aduce încredere fiecăruia în viitorul țării, va alimenta respectul și toleranța față de cei din jur.

Experiența creării și prosperării națiunilor țărilor dezvoltate relevă:

- **pe de o parte**, că dezvoltarea pe calea evolutivă este mai preferabilă, deoarece fenomenul identității naționale a unui popor este perceput în calitate de piatră unghiulară a culturii, în general, și a culturii economice în particular. Drept suport conceptual a așteptărilor poate servi opinia scriitorului francez Victor Hugo (1802-

1885), potrivit căruia națiunile vechiului continent se vor uni într-o societate supremă și vor forma o frăție a Europei, fără a pierde caracteristicile remarcabile ale identității lor:

- **pe de altă parte**, presiunea competitivă pe care timpul o rezervă fiecărei țări își are specificul său. În Republica Moldova această presiune este multiplicată de:

- a) existența economiei duale: mediul rural al Republicii Moldova este afectat de sărăcie și șomaj mai grav decât cel urban. Potrivit Biroului Național de Statistică, 73,3% dintre șomeri sunt persoane cu experiență în muncă, durata medie a șomajului constituind 19 luni. Fiecare al treilea șomer se află în șomaj 12 luni și mai mult, fiecare al cincilea - 24 de luni și mai mult, iar 26,5% fac parte din categoria tinerilor cu vârsta cuprinsă între 15 și 24 de ani. La momentul cercetării urmau o formă de instruire doar 0,7% din totalul șomerilor.

Numărul persoanelor declarate plecate la lucru în alte țări sau în căutare de lucru constituia circa 335 mii persoane. Două treimi din cei declarați plecați sunt bărbați. Aceeași pondere le-a revenit și persoanelor plecate din localitățile rurale¹².

- b) realizarea tranziției de la o economie agrar-industrială la o economie modernă de tip informațional;

- c) faptul că edificarea economiei de tip informațional în baza criteriilor de performanțe a forței de muncă și a procesului inovativ cu caracter «social» depinde, în mare măsură, de capacitatea și responsabilitatea fiecăruia de a înțelege și implementa recomandările științei în practică. Menționăm acest fapt fiindcă, actualmente, în republică se neglijează deseori adevărul. Pe cînd acțiunile de

formulare a deciziilor ne cer o tratare clară a lucrurilor, iar raportul mijloace-scop trebuie să fie ancorat atât în interesul național, cât și în știință. În acest caz, inconsecvențele de ordin conceptual, aflate la baza politicilor implementate, vor fi minimale. Cu părere de rău, cu totul altfel stau lucrurile în Republica Moldova «al cărei venit a scăzut cu 70% de la începutul tranziției sale spre economia de piață și care trebuie să cheltuiască ...70% din buget cu restituirea datoriilor contractate»¹³;

d) situația că sufletul cetățeanului Republicii Moldova oglindește în mod exact istoria zbuciumată a Basarabiei.

Experiența țărilor axate pe democrație relevă că factorii de decizie trebuie să-și asume eficiența în soluționarea a două tipuri de probleme cu care se confruntă, în egală măsură, atât instituțiile publice, cât și cele private:

- identificarea interesului comun ancorat în știință și experiența economiilor prospere;
- realizarea acestui interes comun necesită conturarea celor mai eficace modalități de cooperare și coordonare¹⁴.

Concluzii

1. Integrarea Republicii Moldova în spațiul socioeconomic european prezintă un proces complex, iar realizarea lui are o importanță vitală pentru prosperarea țării.

2. Integrarea republicii în spațiul socioeconomic european se poate efectua în baza simbiozei politicului și economicului. În cadrul acestei simbioze porta-voce aparține politicului. Ultimul și joacă rolul de catalizator al acțiunilor de integrare deoarece totul, în fine, depinde de voința, curajul, verticalitatea și inteligența politicianilor în promovarea deciziilor de aderare la UE.

3. Simbioza politicului și economicului alimentează și asigură schimbarea

paradigmei dezvoltării: "Trecerea de la producția de masă la prosperarea țării prin intermediul maselor ce își doresc să-și urmeze inteligent destinul".

Însă implementarea simbiozei politicului - economicului și noii paradigme de dezvoltare necesită de la fiecare actor un nou sistem de gândire ce și deschide noi posibilități în realizarea trinomului "cercetare - inovare - dezvoltare". Formula respectivă evidențiază că într-o lume ce cunoaște noi grade de intensitate concurențială creșterea potențialului competitiv devine prioritatea nr. 1.

4. Pe de altă parte, noul sistem de gândire prezintă un pas hotărâtor și în depășirea modelului "dezvoltării în risipă". Ultimul este depășit deja din punct de vedere istoric. Însă, cu părere de rău, mai există sub aspect empiric.

Prin urmare, starea deplorabilă a lucrurilor, sărăcia, debusolarea societății, incertitudinea din unele economii ex-socialiste generează pesimismul în felul de a fi al compatrioților. În acest context devine actuală ideea lansată de Friedrich Nietzsche în lucrarea "Amurgul idolilor" sau Cum se filozofează cu ciocanul (1889): "Oricât de molipsitor ar fi pesimismul, în general, el nu sporește totuși starea maladivă a unei epoci, a unui popor; el pur și simplu, vestește, este expresia că de bolnavă este societatea respectivă".

5. În fine, noul mod de gândire și de a fi al fiecăruia trebuie să semnifice apropierea omului de "ordinea naturală a lucrurilor". Sub acest unghi de vedere este important să învățăm de la:

- floare, care prin naturalețea sa și este atrăgătoare;

- apă - statornicia urmării căii alese când nici un obstacol nu-i poate opri mișcarea;

- pasări, care își monitorizează mereu capacitatea vitală de a zbura;

- soare, cum să cunoști vremea;

- nufăr, ca să fii mereu curat etc.

Prin urmare, învățând de la natură, concomitent, ne vom dezobișnui de a ne

justifica slăbiciunile și eșecurile, vom percepe că spre scopuri conduc doar eforturile și nicidecum dorințele noastre. Ultimele, pur și simplu, ne fac slabi fiindcă aduc în noi doar vremelnicia.

BIBLIOGRAFIE

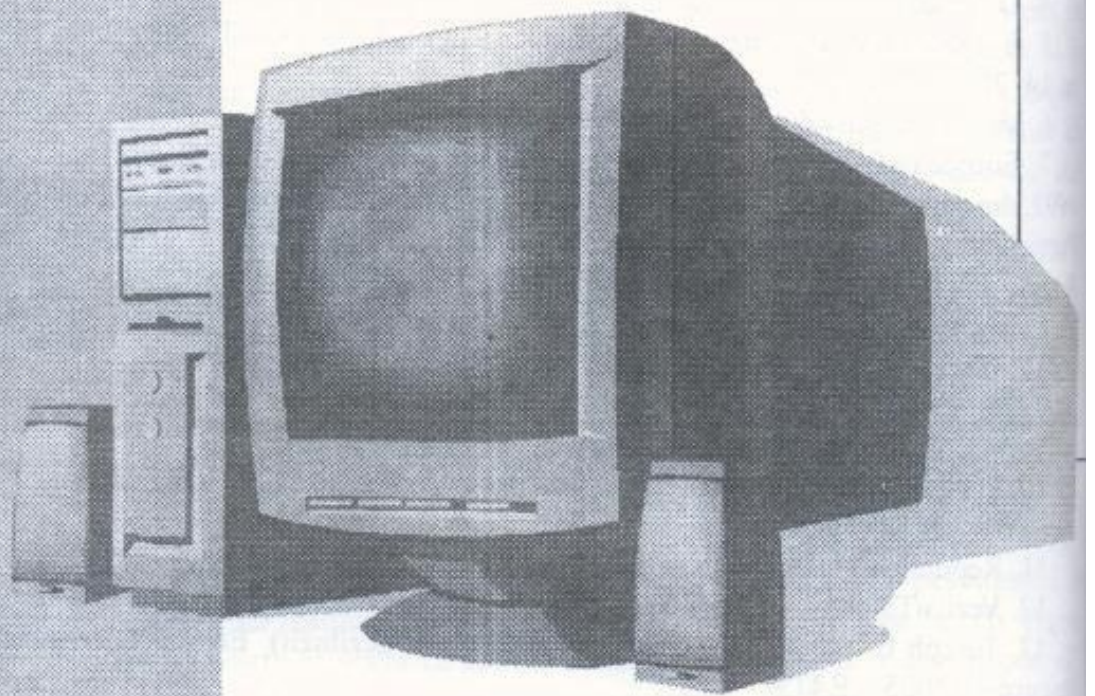
1. D. Drăghicescu. Din psihologia poporului român. Historia. - București, 2006. - P. 69.
2. D. Drăghicescu. Lucrarea citată. - P. 67-70, 442-443.
3. Dicționar Enciclopedic Ilustrat. Chișinău, «Cartier», 1999. - P. 1186, 1355, 1380.
4. D. Drăghicescu. Lucrarea citată. - P. 81-86.
5. E. Dobrescu. Integritatea europeană – un deziderat istoric. Tribuna Economică, nr. 14, 2003. - P. 72.
6. Vezi: «Timpul» din 8 iunie 2007. - P. 10.
7. European Economic Area (EEA) - înființată prin tratatul de la Oporto, din 2 mai 1992, din care fac parte 15 state membre ale UE plus Islanda, Norvegia și Liechtenstein. Prezintă un Acord de Asociere constituit în baza articolului 238 al Tratatului de la Roma.
8. E. Dobrescu. Integritatea europeană – un deziderat istoric. Tribuna Economică, nr. 14, 2003. - P. 73-74.
9. În 1957 această organizație includea 6 țări, în 1973 - 9, în 1981 - 10, în 1986 - 12, în 1995 - 15, în 2004 - 25 și de la 1 ianuarie 2007 – 27 de țări.
10. Perspectivele extinderii Uniunii Europene până în 2015. Tribuna Economică, nr. 27, 2006. - P. 84- 86.
11. Republica Moldova: dimensiunile reformelor. Pontos, Chișinău, 2002.
12. Vezi: «Timpul», 12 iunie 2007. - P. 3.
13. Joseph E. Stiglitz. Globalizarea (speranțe și deziluzii). Editura Economică. - București, 2005. - P. 419.
14. Sub acest unghi de vedere prezintă interes experiența franceză de conexiune a structurilor instituționale și mediului cultural în care acestea sunt implementate. Vezi: Nicolas Meisel. «Un autre regard sur la gouvernance d'entreprise», publicat în revista «Problèmes économiques», nr. 2868, 2 februarie 2005.

Prezentat : 16 noiembrie 2007.

Recenzent : Tatiana MANOLE, doctor habilitat în științe economice, profesor universitar.

E-mail : zbirciog57@mail.ru

**Instruirea funcționarilor publici
strategii și tehnologii noi**

DEMERSUL PREDĂRII-ÎNVĂȚĂRII ÎN STUDIAREA LIMBII STRĂINE PENTRU DEZVOLTAREA COMUNICĂRII ORALE

Dumitru PATRAȘCU,
doctor habilitat în științe pedagogice, profesor universitar, șef Direcție
management public, Academia de Administrare Publică
pe lângă Președintele Republicii Moldova
Claudia SUHAN, doctorandă

RÉSUMÉ

Les approches communicatives tentent de reconstruire dans la classe les conditions naturelles de l'apprentissage. On utilise une méthodologie active, méthodologie, où l'enseignement et l'apprentissage s'entrecroisent. L'enseignement est une activité de classe qui a comme objectif la production des effets d'apprentissage. L'apprentissage est un processus d'acquisition de nouvelles expériences, dans notre cas, l'acquisition de la communication orale. La méthodologie du développement de la communication orale dans l'apprentissage d'une langue est une construction des connaissances psychopédagogiques et linguistiques appliquées dans le processus de l'acquisition/formation du comportement communicatif.

CUVINTE- CHEIE

Comunicare orală, metodologia predării-învățării, demersuri complementare, demersuri interactive, proces de achiziție, forme de învățare, achiziție de competențe, competențe de vorbire, dezvoltare-învățare, dezvoltare-predare, formarea-dezvoltarea personalității, stadiile dezvoltării, vorbire orală, vorbire interioară, comportament comunicativ, acțiune automatizată, sistem de metode și procedee.

Pentru a dezvălui conținutul educațional al unei lecții de limbă străină, a fost luată ca bază axioma *educația este o acțiune de modificare a comportamentului* și s-a dezvăluit acțiunile care traduc această noțiune generală în termeni concreți, în aplicații practice, în mijloace eficiente de dezvoltare a comunicării orale la elevi.

A examina această întrebare nu înseamnă a rezolva în mod automat toate problemele pe care le ridică în fața educatorului elaborarea unei metodologii și tehnologii pentru a dezvolta comunicarea orală la elevi în cadrul studierii limbii, în cazul nostru a limbii franceze, dar, cel puțin, înseamnă deja a pune în lumină căile pe care le poate utiliza educatorul atunci când trebuie să rezolve această problemă. Aceasta înseamnă că trebuie să aibă loc transformarea unei situații „de pornire” în una „de sosire”, adică o reorganizare a unor cunoștințe anterioare într-o structură finală care exprimă dezvoltarea comunicării orale la elevi. Pentru aceasta este nevoie de o metodologie de predare-învățare a limbii pertinente.

Dacă am identifica ideea principală care domină dezvoltarea științelor psihopedagogice, am constata, fără

îndoială, tendința lor de dezvoltare în baza unei metodologii foarte clare. Problema metodologiei științelor psihopedagogice și-a găsit oglindire în lucrările unor astfel de cercetători din Republica Moldova, cum ar fi N. Bucun, V. Guțu, V. Mîndicanu, D. Patrașcu, V. Pîslaru etc.; din România – I. Cerghit, S. Cristea, A. Gugiuman, I. Jînga etc.; din Rusia – P. R. Atutov, M. A. Danilov, M. I. Skatkin; V. I. Zagveazinski, V. V. Kraevski etc.; din Cehia – I. Skalkova și alții. În lucrările autorilor nominalizați sînt elucidate numeroase probleme teoretice psihopedagogice din punctul de vedere al metodologiei contemporane. Abordarea metodologiei necesită, în primul rînd, un șir de clarificări terminologice și conceptuale, la care ne vom orienta în continuare.

Termenul "metodologie" provine de la cuvintele grecești *metodos* și *logos*. Prin *metodos* se subînțelege calea, direcția sau itinerarul, procedeul și modul de obținere a cunoștințelor și valorificarea lor în știință și practica contemporană. Prin "logos" se exprimă noțiunea de **știință** în general. În cazul nostru, metodologia poate fi definită ca o totalitate de principii, metode, procedee, forme de studiere a limbii străine.

Tot aici vom menționa că noțiunea de "metodologie" se acceptă în două sensuri: ca *accepții* și ca *interpretări*. În didactică, metodologia este considerată metodă sau este definită ca o sumă a metodelor de predare-învățare-evaluare a anumitor obiecte de studiu, inclusiv a limbilor străine [8, p. 44].

După alte surse, metodologia este poziția filozofică de bază a cunoașterii; teoria cunoașterii; parte componentă a gnosiologiei, sistemul de cunoștințe teoretice [8, p. 44 - 45]. **Metodologia** se împarte în *generală* și *particulară*, poate fi formulată în *sens larg* și *îngust*.

Sinteza opiniilor expuse de cercetători ne-a permis să stabilim că **metodologia predării-învățării limbii străine** este o structurare a cunoștințelor psihopedagogice și lingvistice aplicate în procesul de dobîndire a comportamentului manifestat prin competența de comunicare, pentru cazul nostru de **comunicare orală**. Ea se fundamentează pe teoria despre structura și funcțiile cunoștințelor lingvistice și psihopedagogice; ideile de bază fundamentale, filozofice, general-științifice, psihologice și pedagogice, ce au sens metodologic; teoria despre logica și metodele de cunoaștere; concepția despre modalitățile aplicării cunoștințelor căpătate în cadrul studierii limbii străine.

Cele menționate determină caracterul ierarhic al metodologiei atît pe verticală, adică de la ideile științifice generale la cele metodologice particulare: cît și pe orizontală – de la faptele metodologice spre analiza și sistemul lor, spre principii metodologice (coordonare). Astfel, putem delimita următoarele **niveluri ale metodologiei studierii limbilor străine**: *nivelul superior* (pedagogia); *nivelul disciplinar*; *nivel-compartiment*; *nivelul abordării concrete*, în cazul nostru dezvoltarea comunicării orale în cadrul intervenției pedagogice școlare - **predarea-învățarea limbii franceze în învățămîntul liceal**.

În aria acestei problematice, trebuie să remarcăm că conceptele **predare** și **învățare** se intersectează. A învăța și a predă sînt două demersuri complementare și interactive. Nici un profesor nu va predă fără să aibă, cel puțin, intenția și speranța că elevul va învăța, deci are loc un fenomen complex, cu conținut bogat și o largă sferă de cuprindere.

Învățarea este activitatea psihică fundamentală prin care se realizează

dezvoltarea personalității. Proprie întregului regn animal, învățarea devine o formă sistemică și specifică de activitate la nivelul omului, în cadrul societății. Din punct de vedere genetic creierul uman este dotat cu cea mai înaltă capacitate de condiționare și învățare, aceasta impunându-se ca una dintre aptitudinile generale cele mai importante.

Învățarea în cercetare se tratează în *sens larg* și în *sens restrâns*. În *sens larg*, învățarea este definită drept "achiziție nouă de comportament, ca rezultat al exersării, menită să satisfacă adaptarea la mediu; însușirea de către organism a unor răspunsuri la situații pentru care nu deține posibilități genetice; învățarea înseamnă explorarea vie și activă a situațiilor, cu posibilitatea de a sparge tiparele comportamentale existente și a elabora forme noi de comportare, soluții creatoare" [9, p.77].

Într-o optică comportamentală, a învăța înseamnă "a stabili conduite ale căror consecințe se revelează drept pozitive pentru subiect" sau "dobândirea de noi comportamente în urma acțiunii repetate a unor stimuli asupra organismului și a fixării unei sarcini". Ea este, în esență, o asimilare activă de informații, date, cunoștințe, însoțită de formarea de noi deprinderi, comportamente și operații instrumentale.

A. N. Leontiev tratează învățarea în sensul larg al cuvântului ca proces al dobândirii experienței individuale de comportamente.

M. Golu înțelege [6] în sens larg, trecerea unui sistem instruibil dintr-o stare inițială An, de neinstruire într-o stare finală An, de instruire, care permite realizarea unor obiective specifice de reglare. Pentru a determina starea în care se află sistemul, procedăm la confruntarea lui cu diferite

categorii de sarcini: dacă nu le rezolvă, vom spune că, în raport cu acele sarcini, se află într-o stare de totală neinstruire: atunci se trece la etapa de instruire, furnizând sistemului respectiv informații, algoritmi euristici de abordare – rezolvare etc.; apoi, se trece din nou la testare, punând iarăși sistemul în fața categoriilor inițiale de situație: dacă sistemul le rezolvă, vom spune că el a trecut în starea de instruire completă: dacă sistemul rezolvă doar o anumită parte din ele, spunem că sistemul a trecut într-o stare de instruire parțială: în fine, dacă nu rezolvă nici una, conchidem că învățarea, în condițiile date, a fost nulă.

Pentru cognitiști, a învăța înseamnă a-ți schimba sistemul de reprezentări [3], a-ți deconstrui cunoștințele pentru a le reconstrui altfel [4], a substitui concepte construite unor reprezentări care le precedă pe acestea [Astolfi J., în 6], a trece la un grad superior de înțelegere în urma introducerii unei situații de disfuncție [7].

În sens restrâns, M. Golu [6] înțelege prin învățare activitatea pe care individul uman o desfășoară sistematic, într-un cadru socialmente organizat, în vederea asimilării de informații în forma cunoștințelor, a elaborării unor ansambluri de operații și deprinderi, precum și a unor capacități de înțelegere și explicare a fenomenelor din natură și societate. Toate acestea constituie fondul sau tezaurul de experiență de ordin teoretic și practic. Ca urmare, învățarea este un proces de achiziție a unor experiențe noi.

Pe scurt, s-ar putea spune că a învăța nu înseamnă a alunga cunoștințele anterioare, ci a le transforma integrând în ele noi elemente prelevate din mediu cu ocazia interacțiunilor pe care le trăim în aceasta.

Din cele menționate se poate conchide că caracteristica generală a definițiilor

date învățării este modificarea permanentă a conduitei, a modului de răspuns, o achiziție de experiențe noi. Modificările și experiența apar drept urmare a repetării aceleiași sarcini, adică a exersării.

Din punct de vedere fiziologic, învățarea înseamnă elaborarea unor noi legături temporale în scoarța cerebrală și consolidarea legăturilor formate.

În sensul cel mai general, ca însușire de informații și formare de operații, învățarea prezintă următoarele forme: învățarea perceptivă; învățarea senzorio-motorie; învățarea motorie; învățarea verbală, învățarea afectivă.

Învățarea mai poate fi: spontană – bazată pe imitație; latentă – rezultând din efectuarea unei activități, fără vreo preocupare specifică de învățare; dirijată – efectuată sistematic, în conformitate cu un scop propus, stabilit conștient.

Dacă raportăm formele de învățare la formarea și dezvoltarea comunicării orale în cadrul învățării limbii, învățarea este atât premisă, cât și produs (cunoștințe, priceperi, deprinderi, competențe, obișnuințe, calități de personalitate). Învățarea comunicării orale se desfășoară într-un sistem instituționalizat – sistemul de învățământ – și poartă denumirea de învățare școlară sau academică. În literatura de specialitate învățării școlare i se atribuie următoarele caracteristici:

- ca activitate specific umană, ea este conștientă și complexă;
- este o activitate individuală;
- se produce numai în stare de veghe;
- învățarea dă un produs de experiență, este o activitate organizată și dirijată ce tinde să devină un proces autodirijat și asistat pedagogic;
- ea necesită anumite tehnici pentru achiziționarea, prelucrarea și utilizarea

informației prin efort propriu;

- ea devine formă dominantă de activitate pe durata învățământului general obligatoriu;

- fiind organizată gradual, diferențiat și diversificat pe cicluri și profiluri, învățarea școlară joacă rolul principal în formarea și dezvoltarea personalității, cât și a dezvoltării comunicării orale.

Palierul conștientizării învățării se lărgeste cunoscând structura psihologică, mecanismele și legile învățării. Si desemnăm succint aceste momente. Ca activitate cu caracter formativ-structural, învățarea se subordonează legii generale a dezvoltării, legii receptivității optime, legii semnificației și selectivității, legii efectului, legii transferului, legii interferenței, legii sistemicității [9, p. 79].

Referitor la structură, putem spune că învățarea presupune participarea și interacțiunea următoarelor procese psihice: percepția, reprezentarea, gândirea, memoria, atenția, voința, motivația. Problema mecanismelor care se află la baza învățării este interpretată divers de autori, acestea fiind elucidate concis în cercetarea de sinteză a tehnologiilor educaționale efectuată de D. Patrașcu [9, p. 79 - 94].

Alt concept ce ține de metodologia dezvoltării comunicării orale în cadrul studierii limbii străine este *predarea*. Predarea concretizează o ilustrare majoră a procedurii de modificare organizată a comportamentului, a achiziției de cunoștințe, competențe etc. Acest proces școlar intențional se caracterizează, de asemenea, prin vocația de ajustare între ele a unui mare număr de intervenții educative.

În principiu, *predarea constituie* partea formatorului și este obligația sa privilegiată în timp ce învățarea corespunde părții elevului și este specifică internă celui care este format. În cadrul întâlnirii pedagogice

fiecare parcurge o parte din cale. A predă este o activitate care are ca scop producerea unor efecte de învățare. În fapt, există totuși o discrepanță între ceea ce predă profesorul și ceea ce învață elevul, căci învățarea presupune întotdeauna asentimentul și activitatea persoanei, care trebuie să-și construiască cunoștințele, să dezvolte comunicarea orală, în cazul nostru. Pentru a fi eficace, proiectul de predare trebuie să se întâlnească cu proiectul de învățare și ambele împreună să genereze *formarea și dezvoltarea*.

În DEX *formarea* se explică ca acțiune de a (se) forma și rezultatul ei: pregătire, instruire, educare [2, p. 391], iar *a dezvolta* - a trece prin diferite faze progresive, spre o treaptă superioară: a evolua, a se transforma [2, p. 298].

În literatura psihopedagogică *dezvoltarea* se tratează ca schimbare, care reprezintă în sine o trecere de la simplu spre complex, de la inferior la superior: proces, în care acumularea treptată a schimbărilor cantitative provoacă schimbări calitative. Dezvoltarea este contrară dezmembrării, regresului, degradării. Izvor și conținut interior al dezvoltării este lupta contradicțiilor, în rezultatul căreia noul învinge vechiul. *Dezvoltarea personalității* se bazează pe legea automișcării universale care susține că evoluția ființei umane se realizează în contextul unor modificări stadiale a unei periodizări pe etape ireversibile. Astfel, dezvoltarea personalității se manifestă ca un proces stadial dinamic, ca o succesiune de faze relativ distincte, dar și în interacțiune, cu caracter progresiv sistemic.

Analiza literaturii de specialitate [10] ne permite să afirmăm că *dezvoltarea vorbirii și a comunicării în cadrul instruirii școlare este un proces pedagogic, sistem de metode și procedee*

de instruire și exerciții, care au scopul de a forma și perfecționa la elevi deprinderile, priceperile și competențele vorbirii și comunicării scrise și orale în integritate cu gândirea și comportamentul personalității.

Deprinderile, priceperile, competențele care trebuie însușite sînt asertive principiului "posibilitatea pentru elev". Un criteriu important pentru alegerea competențelor de comunicare orală care trebuie exersate va fi gradul lor de fezabilitate. [1] Aici sînt relevante concepțiile lui L. Vîgotski și J. Piaget. Concepția lui L. Vîgotski despre "zona proximală de dezvoltare" este distanța dintre nivelul actual de dezvoltare și nivelul proximal de dezvoltare, determinat de capacitatea de a rezolva o problemă sub îndrumarea unui adult ori în colaborare cu un alt partener, mai capabil. Zona proximală de dezvoltare corespunde învățării suplimentare pe care elevul o poate efectua grație intervenției unui mediator. La J. Piaget, învățarea urmează dezvoltarea, pentru L. Vîgotski este exact invers: învățarea mediatizată accelerează dezvoltarea. Astfel, pentru L. Vîgotski, tutela din partea adultului are înțietate față de stadiile lui J. Piaget. La L. Vîgotski „reușita este accesibilă tuturor, deoarece ceea ce un elev face azi cu un pic de ajutor, mâine el poate s-o facă de unul singur.”

Pentru a elucida problema dezvoltării comunicării orale la elevi în cadrul studierii limbii străine, vom evoca dialectica "dezvoltare-învățare" și "dezvoltare-predare", prin intermediul concepțiilor lui J. Piaget (evoluția genetică) și a lui L. Vîgotski (medierea socială).

Manifestarea legăturii dintre învățare și stadiile de dezvoltare este dezvoltată de școala psihologică de la Geneva în modelul instruire-învățare al lui H. Saebli, prin demonstrarea legăturii dintre învățare și

dezvoltare. Dezvoltarea gândirii logice este guvernată, determinată de echilibrul structural al interacțiunii dintre asimilare și acomodare. Nivelul dezvoltării acestui stadiu determină gradul și calitatea învățării. Funcțional, după J. Piaget, învățarea are semnificația unei alocări a operațiilor dobândite la o mare varietate de obiecte și evenimente. Structura intelectuală trasează limitele pentru posibilitățile interacțiunii între subiect și mediu, limite care afectează ritmul învățării și implicit pe cel al dezvoltării omului.

Studierea limbii străine în școală se încorporează în ierarhia stadiilor dezvoltării după J. Piaget în intervalul: *stadiul operațiunilor concrete (de la 7 ani) - stadiul capacității de sinteză și de raționare (cam pe la 16 - 17 ani)*. Pentru cercetarea noastră ea corespunde intervalului: *stadiul afirmării talentelor (câtre 14 ani) - stadiul capacității de sinteză și de raționare (cam pe la 16 - 17 ani)*.

L. Vîgotski crede într-o interacțiune între dezvoltarea naturală, legată de maturizare și procesul de achiziționare culturală datorat învățării, dar privilegiază al doilea aspect. El consideră că instrumentele de dezvoltare psihologică nu-i sînt accesibile copilului decît în cadrul comunicării cu adultul. Pentru el, *învățarea precedă și accelerează dezvoltarea*, grație unei medieri între elev, cunoștințe și adult, mediere în cadrul căreia "limbajul interior" joacă un rol esențial. El restaurează, așadar, importanța școlii, a practicilor pedagogice și a tutelei exersate de profesor. Se poate spune deci, că pentru L. Vîgotski există o accelerare a dezvoltării legate de o intervenție pedagogică activă a profesorului și că limbajul este instrumentul privilegiat al acestei medieri.

Desigur, L. Vîgotski distinge etape de

evoluție un pic asemănătoare cu cele ale lui J. Piaget, dar acestea se dovedesc mai suple și mai axate pe criteriul pedagogic. Dezvoltarea intelectuală și asimilarea cunoștințelor, formarea priceperilor și deprinderilor, competențelor se formează pe calea interiorizării, adică prin trecerea stadiului material (exterior) de acțiune în plan interior, intelectual. Ca urmare a unei astfel de treceri, acțiunile exterioare asupra obiectelor exterioare se transformă în capacități intelectuale, adică se interiorizează.

Aceste modele sînt supuse generalizării, verbalizării, prescurtării, devenind pregătire pentru dezvoltarea continuă interioară, depășind, astfel, posibilitățile activității exterioare.

Sucesiunea învățării pe baza teoriei formării stadiale a activităților intelectuale, după L. Vîgotski și succesorii (P.L. Galperin, N.F. Talizina ș.a.), reprezintă următoarele etape:

1. Cunoașterea prealabilă a acțiunii, *crearea bazei de orientare a acțiunii* (BOA). În acest mod are loc construirea în conștiința celui care studiază a BOA. BOA înseamnă studiarea activității după un model textual ori grafic, corespunzător condițiilor realizării sale corecte. Există mai multe variante de BOA: completă, incompletă, invariantă etc.

2. *Activități materiale (materializate)* (AM). Cel mai instruit îndeplinește acțiuni materiale în corespundere cu sarcina trasată în forma ei materială, dezvoltată. Cel ce învață obține și lucrează cu informația în formă de diferite obiecte materiale: reale ori modelele lor, scheme, machete, desene de lucru etc., verificînd, controlînd, comparînd acțiunile proprii cu BOA (instrucțiunea).

3. *Etapa vorbirii orale (EVO)*. După executarea cîtorva acțiuni de același tip

decade necesitatea folosirii mijloacelor de instrucțiune, iar funcția orientativă revine vorbirii orale. Cel care învață rostește cu voce acea acțiune, acea operație pe care o asimilează la moment. Astfel, în conștiința lui se acumulează informația materiei de studiu generalizată, prescurtată, care la îndeplinirea acțiunii se supune automatizării.

4. *Etapă vorbirii interioare (EVI).* Elevii vorbesc în sine, expunând acțiunea îndeplinită, fără descifrarea deplină a conținutului textului. În cazul dat e suficient de a descrie cele mai importante elemente ale acțiunii, fapt ce înlesnește comprimarea, condensarea, generalizarea gândirii.

5. *Etapă acțiunii automatizate (EAA).* Cei instruiți execută acțiunile în mod cizelat, automat.

Astfel, am definit poziția noastră în ce privește fundamentele *metodologiei predării-învățării în studierea limbii*

pentru dezvoltarea comunicării orale la elevi.

Ajunși la această demarcație a cercetării, putem formula următoarele concluzii:

1. În ordine teoretică, privind prin prisma relației predare-învățare, a coraportului formare-dezvoltare, putem afirma că metodologia dezvoltării comunicării orale în cadrul învățării limbii străine este o construcție psihopedagogică și lingvistică aplicată în procesul dobândirii /formării comportamentului comunicativ.

2. Atît învățarea, cît și predarea au ca trăsături esențiale modificarea permanentă a comportamentului, achiziția de noi experiențe, iar dezvoltarea implică intrinsec ascensiunea, prin schimbare, spre un comportament verbal/comunicativ mai bun, o automișcare spre progres sistemic.

BIBLIOGRAFIE

1. Beacco J.-Cl., L'approche par compétences dans l'enseignement des langues, Didier, Paris, 2007, 307 p.
2. DEX al limbii române. Ediția a II-a, Univers enciclopedic, București, 1996, p. 391.
3. Develay M., De l'apprentissage à l'enseignement, Paris, ESF, 1992.
4. De Vecchi G., Faire construire des savoirs, Paris, Hachette, 1996.
5. Golder C., Manuel de psychologie pour l'enseignement, Paris, Hachette, 1996.
6. Golu M., Fundamentele psihologiei, Editura "România de mîine", București, 2000.
7. Meirieu Ph., Apprendre ... oui, mais comment?, Paris, ESF, 1977.
8. Patrașcu D., Metodologia cercetării și creativității psihopedagogice, Știința, Chișinău, 2003, p. 44.
9. Patrașcu D., Tehnologii educaționale, Chișinău, 2005, pp. 79-94.
10. Педагогическая энциклопедия. Том 3. – М.: Изд. „Советская энциклопедия”, 1966.

Prezentat: septembrie 2007.

Recenzent: Tatiana MLECICO, doctor în pedagogie, conferențiar universitar.

E-mail: dimitru.patrascu@aap.gov.md

TRANSPARENȚA ȘI SECURITATEA INFORMAȚIEI

Nadejda VACAROV,

magistru în informatică, lector superior universitar,
Academia de Administrare Publică pe lângă
Președintele Republicii Moldova

SUMMARY

Security represents a process and a way of thinking concerning systems, networks, users and applications, which cover a set of technologies. The minimal set of requirements for an application that uses security-based systems is:

- Confidentiality: keeping information privacy;
- Integrity: the proof of non-modification of the information;
- Autenticity: the proof of identity of message sender;
- Non-rejection: assurance that the message generator cannot damn it later.

132

Administrarea publică, nr. 4, 2007

Paza bună trece primejdia rea. Zicala aceasta se potrivește extrem de bine tuturor celor care își stochează date confidențiale pe suport electronic. În prezent, una din problemele comunicării datelor o reprezintă securitatea transmisiei și recepției acestora.

Securitatea reprezintă un proces, un mod de a gândi, legat de sisteme, rețele, utilizatori și aplicații care îmbrățișează un set de tehnologii. Setul minim de cerințe pe care trebuie să le respecte o aplicație ce utilizează sistemele bazate pe securitate sînt:

- *confidențialitatea*: menținerea caracterului privat al informației;
- *integritatea*: dovada că respectiva informație nu a fost modificată;
- *autenticitatea*: dovada identității celui ce transmite mesajul;
- *non-repudierea*: siguranța că cel ce generează mesajul nu poate să-l calomnieze mai târziu.

Toate aceste proprietăți pot fi respectate prin utilizarea unor chei publice

criptografice. Criptografia este considerată o artă sau o știință de menținere a mesajelor secrete, asigurînd confidențialitatea prin criptarea unui mesaj, utilizînd chei asociate cu un algoritm. Cheia utilizată trebuie să fie secretă ambelor părți, problema reprezentînd-o managementul cheilor și menținerea lor secretă. Criptografia are la bază codificarea mesajelor, un bloc fiind substituit prin altul, respectînd anumite reguli. Codificarea se poate realiza în mai multe moduri, acestea avînd următoarele proprietăți comune:

- atît intrările, cît și ieșirile sînt reprezentate ca stram-uri de octeți;
- criptarea unei date se realizează cu ajutorul unei chei;
- decriptarea datei se realizează tot cu o cheie.

Criptarea poate fi realizată cu chei simetrice sau asimetrice. Prima se realizează cu aceeași cheie la criptare și la decriptare, iar cealaltă - cu chei diferite.

Criptarea asimetrică are avantajul că

una dintre chei (cea de criptare) poate fi făcută publică. Această cheie de criptare poate fi transmisă oricui, în timp ce cheia de decriptare este deținută de cel ce a criptat, fiind denumită cheie privată. Un alt avantaj al cheilor asimetrice este că asigură identitatea. Dacă o persoană X criptează un mesaj cu o cheie privată și, transmițându-l unei persoane Y, aceasta îl poate decripta cu o cheie publică, putem spune că Y are certitudinea că mesajul vine de la X. Această idee o au la bază *semnăturile digitale*.

Criptarea mesajelor oferă confidențialitate, dar acest lucru nu este suficient. În cazul unei transmisiuni sau recepții, trebuie să existe certitudinea că cel ce a generat mesajul este o persoană autorizată, motiv care a condus la adăugarea de noi proprietăți, cum ar fi integritatea și autentificarea, acestea fiind asigurate cu ajutorul semnăturii digitale.

Integritatea, confidențialitatea și non-reproducerea sunt asigurate prin criptografia cheilor publice. Pentru aceasta însă trebuie să se știe: *cine generează certificatul, unde este stocată cheia și unde se află certificatele?* Un certificat digital bazat pe infrastructura cheilor publice (PKI - Public Key Infrastructure) asigură rezolvarea tuturor problemelor.

Componentele PKI sunt:

- *autoritatea certificatoare (CA)*: responsabilă de generarea și revocarea certificatelor;

- *autoritatea registratoare (RA)*: responsabilă de verificarea construcției generate de cheile publice și identitatea deținătorilor;

- *deținătorii de certificate (subiecții)*: oameni, mașini sau agenți software care dețin certificate și le pot utiliza la semnarea documentelor;

- *clienții*: ei validează semnătura

digitală și certificarea de la un CA:

- *depozitele*: stochează și fac accesibile certificatele și listele de revocare a certificatelor (CRLs - Certificate Revocation Lists);

- *politicile de securitate*: definesc procesele și principiile de utilizare a criptografiei;

Dintre funcțiile realizate cu ajutorul PKI putem menționa:

- *înregistrarea*: este un proces în care cel ce dorește să obțină un certificat de la CA își prezintă atributele sale; acestea sunt verificate, iar apoi se eliberează certificatul;

- *certificarea*: este procesul în care CA eliberează certificatul ce conține cheia publică subiectului, apoi îl depune într-un depozit public;

- *generarea cheilor*: în multe cazuri subiectul generează o pereche de chei în mediul său, înainte de a transmite cheia publică la CA pentru certificare; dacă CA răspunde de generarea cheilor, acestea sunt oferite subiectului ca un fișier criptat;

- *recuperarea cheilor*: în unele implementări PKI necesită ca toate cheile schimbate și/sau criptate să fie depuse într-un depozit securizat; sunt recuperabile dacă subiectul pierde cheia, acest lucru revenind lui CA sau sistemului de recuperare;

- *actualizarea cheilor*: toate cheile-perechi și certificatele lor asociate trebuie actualizate la un interval regulat. În acest sens există două situații care necesită acest lucru: *data care este specifică în certificat ca data de expirare este depășită și se actualizează*. Dacă cheia privată a uneia din entități din PKI este compromisă, în acest caz PKI trebuie să anunțe că vechiul certificat nu mai este valabil și urmează să-l înlocuiască. Una din chei este de regenerare și stocare securizată a perechilor de chei pentru astfel de situații, acțiune ce duce la informarea fiecărui

utilizator de acest lucru. *Altă cale este metoda "out-of-band"* unde cu ajutorul telefonului, faxului, scrisorii se transmite cheia respectivă;

- *certificarea încrucișată*: permite utilizatorilor dintr-un domeniu administrativ să utilizeze certificate generate de un CA operațional în alt domeniu. Procesul implică un CA (CA_1) ce oferă o certificare pentru alt CA (CA_2). Acest certificat conține cheia publică CA asociată cu cea privată pe care CA_1 o utilizează, lucru ce permite subiecților certificați prin CA_2 să accepte certificatele generate de CA_1 sau orice CA subordonat;

- *revocarea*: apare în momentul

expirării perioadei de validitate care poate apărea când subiectul își schimbă numele, angajatul părăsește compania, cheia privată este compromisă. Pentru a revoca un certificat se utilizează lista revocărilor certificatelor (CRL - Certificate Revocation List). Această listă identifică certificate și sînt semnate de CA.

Din cele expuse se observă că în cazul dezvoltării aplicațiilor ce utilizează Internetul sau Intranetul, cerințele unei bune securități sînt confidențialitatea, integritatea, autentificarea și non-repudierea. Toate acestea se realizează prin utilizarea cheilor publice criptografice în certificate digitale.

BIBLIOGRAFIE

Cadrul juridico-normativ

1. Decretul Președintelui Republicii Moldova nr.1743-III din 19.03.2004 privind edificarea societății informaționale în Republica Moldova.
2. Legea nr.467-XV din 21.11.2003 cu privire la informatizare și la resursele informaționale de stat.
3. Legea nr.264 din 15.07.2004 cu privire la documentul electronic și semnătura digitală.
4. Legea nr.284-XV din 22.07.2004 privind comerțul electronic.
5. Legea nr.1069-XIV din 22.06.2000 cu privire la informatică.
6. Legea nr.982-XIV din 11.05.2000 privind accesul la informație.
7. Tratatul internațional ce țin de drepturile omului la care Republica Moldova este parte.
8. Hotărîrea Guvernului nr.255 din 09.03.2005 privind Strategia Națională de edificare a societății informaționale – "Moldova electronică".
9. Hotărîrea Guvernului nr. 733 din 28.06.2006 cu privire la Concepția guvernării electronice.
10. Hotărîrea Guvernului nr.320 din 28.03.2006 pentru aprobarea Regulamentului privind modul de aplicare a semnăturii digitale în documentele electronice ale autorităților publice.
11. Hotărîrea Guvernului nr.632 din 08.06.2004 despre aprobarea Politicii de edificare a societății informaționale în Republica Moldova.
12. Hotărîrea Guvernului nr.272 din 06.03.2002 despre măsurile privind crearea sistemului informațional automatizat "Registrul de stat al unităților de drept".
13. Hotărîrea Guvernului nr.333 din 18.03.2002 pentru aprobarea Concepției

sistemului informațional automatizat "Registrul de stat al populației" și Regulamentului cu privire la Registrul de stat al populației.

14. Hotărîrea Guvernului nr.668 din 19.06.2006 privind paginile oficiale ale autorităților administrației publice în rețeaua Internet.

15. Hotărîrea Guvernului nr.765 din 05.07.2006 privind pagina oficială a Republicii Moldova în rețeaua Internet.

LITERATURĂ

1. Vasiu, L., Vasiu, I. *Informatică juridică și drept informatic*. Ed. Albastră, - Cluj-Napoca, 2005.

2. Vasiu, I. *Criminalitatea informatică*, Ed. Nemira, - București, 2001.

3. Patriciu, V., Vasiu, I., Patriciu, G. *Internetul și Dreptul*, Ed. All Beck, - București, 1999.

4. Vasiu, I., Vasiu, L. Frauda informatică, *Revista Română de Drept Penal*, nr. 1, 2005.

5. Revista „NET Report”, nr. 100, Ianuarie 2001.

6. <http://www.mdi.gov.md/img/mejsoir/ActionPlanEUMeng.pdf>.

7. <http://www.mfa.md/Ro/PlanulActiuniRM UE.pdf>

Prezentat: 23 noiembrie 2007.

Recenzent: Oleg BULGARU, doctor în științe fizico-matematice, conferențiar universitar.

E-mail: vnt15@yahoo.com

Tribuna tînărilor cercetător

INTELECTUALIZAREA SOCIETĂȚII – O NOUĂ REALITATE

Alexei STURZA,
magistru în management, asistent universitar,
catedra tehnologii noi și sisteme informaționale, Academia de
Administrare Publică pe lângă Președintele Republicii Moldova

SUMMARY

Abstract: Intellectualization of the society becomes a new reality and a major factor of its contemporary and, especially, of its future development. The intellectual society provides a stable development of the national economy and a high life quality of the population. The educational system plays an important role in building the intellectual society. This system should be based on the lifelong learning concept. The Republic of Moldova undertakes considerable efforts in building the knowledge-based economy, although it should solve many problems for achieving this major goal.

Key words: intellectual society, intellectualization, intelligence, intelligent systems, knowledge management, learning organization, lifelong learning concept.

Intellectualizarea societății contemporane este o continuare și o dezvoltare firească a procesului de informatizare a acesteia și se manifestă prin sporirea importanței cunoștințelor și competențelor complexe, precum și a numărului de posesori ai acestora sau prin creșterea calitativă și cantitativă a capitalului uman și intelectual datorită progresului tehnico-științific. Intellectualizarea sociumului (civilizației) nu este altceva decât edificarea societății bazate pe cunoaștere.

Așadar, intelectualizarea societății poate fi definită un proces social-economic și tehnico-științific organizat de creare a condițiilor optime pentru evaluarea

obiectivă, dezvoltarea reușită și realizarea productivă ale intelectului fiecărui cetățean, organizației și ale societății în ansamblu.

Nu există o singură definiție a intelectului (sau inteligenței) unanim acceptată în literatura de specialitate. Din latină intelectul se traduce ca „înțelegere, cunoaștere”. Însă considerăm că definiția următoare este cea mai reușită: capacitatea de a înțelege și a învăța ușor și bine, de a sesiza ceea ce este esențial, de a soluționa probleme sau situații noi pe baza experienței acumulate anterior [14].

Inteligența are dimensiuni multiple și poate fi clasificată după câteva criterii (tabelul 1).

Tabelul 1

Clasificarea inteligenței

#	Criterii de clasificare	Tipuri de inteligență	Caracteristica acestora
1.	I. Nivel de conducere	Individuală (a personalității)	Capacitatea intelectuală a creierului unui om concret (IQ individual)
2.		Organizațională (colectivă)	Potențialul intelectual al organizației sau al unui grup de indivizi (IQ corporativ)
3.		Socială (a societății, națiunii)	Capacitatea societății în ansamblu de asimilare și utilizare rațională a cunoștințelor
4.		Mondială (globală, universală)	În sens filozofic – rațiunea mondială, în sens tehnologic rețea globală de resurse intelectuale (prin intermediul tehnologiilor informaționale și comunicaționale, în primul rând, a Internetului)
1.	II. „Naturaletă”	Umană (naturală)	Capacitatea intelectuală individuală și colectivă a oamenilor care se manifestă în următoarele însușiri: învățare, găsirea analogiilor, generarea noilor noțiuni pe baza celor cunoscute, flexibilitatea abordării la rezolvarea problemei, analitice, sintetice ș.a.
2.		Artificială	Capacitatea sistemelor tehnice evolute de a imita creierul și comportamentul rațional uman, de a obține performanțe evasumane și se manifestă prin sisteme inteligente: sisteme expert, sisteme fuzzy, conexiuniste (rețele neuronale artificiale), algoritmi genetici, sisteme hibride.
1.	III. Evolutiv-ierarhic	Elementară	Funcționează conform algoritmului inițial.
2.		Adaptivă	Alege cel mai optimal algoritm în situația dată dintr-o mulțime prestabilită de algoritme.
3.		Conștientă	Evaluează succesul aplicării algoritmilor existente în mod aprioric.
4.		Rațională	Funcționează conform programelor (complexelor de algoritme) externe, capabile să fixeze algoritme noi din afară sub formă de elemente culturale, alege și schimbă diferite programe.
5.		Superioară (dezvoltată)	Generează programe noi în mod autonom.
1.	IV. Corelația gândire/activitate	Contemplativă (teoretică)	Își atinge maximul în contemplare.
2.		Practică	Se actualizează pe deplin în alegerea acțiunii optime.
1.	V. Psihologic-senzorial (după Howard Gardner)	Spațială	Capacitatea de a vedea structuri și forme cu precizie; cei care posedă acest tip de inteligență se exprimă foarte ușor prin desene, fotografii sau sculpturi.
2.		Kinestezică	Capacitatea de a utiliza corpul cu precizie, coordonând mișcările foarte bine și putând să înțeleagă rapid toate nuanțele unei mișcări.
3.		Muzicală	Capacitatea de a identifica stilul unui compozitor și de a recunoaște diverse partituri muzicale.
4.		Lingvistică	Capacitatea de a învăța foarte ușor o limbă străină sau de a dezvolta un vocabular foarte bogat.
5.		Logico-matematică	Capacitatea de a rezolva cu ușurință probleme și de a se simți foarte confortabil atunci când se lucrează cu numere, aceasta este cea care determină obținerea unor scoruri foarte mari la testele care măsoară coeficientul de inteligență tradițional (IQ).
6.		Interpersonală și intrapersonală (emoțională, afectivă, empatică)	Capacitățile care ajută omului să înțeleagă sentimentele celor din jur și, respectiv, să-și înțeleagă propriile sentimente; acestea sunt responsabile de succesul organizațional.

Sursa: elaborat de autor.

Așadar, inteligența are natură umană, iar oamenii sunt purtători și realizatori ai intelectului ca instrument și inițiator al cunoașterii, al însușirii și transformării lumii înconjurătoare. Intellectul este resursa cea mai valoroasă a omului și a societății și poate fi măsurat indirect prin astfel de indicatori ca IQ și potențialul intelectual, cu toate că intelectul este un fenomen pur calitativ, ceea ce ridică omul asupra oricărei mașini sofisticate. Însă discrepanța dintre inteligența umană și cea artificială se reduce cu timpul.

Inteligența, în calitatea de capacitate de cunoaștere a subiectului, se materializează în cunoștințele acestuia. Anume cunoștințele (în tandem cu timpul ca cea mai rară resursă) au devenit factorul-cheie de producție, determinând, în mare măsură, competitivitatea unei sau altei țări pe piața mondială. Iar oamenii, priviți ca un capital uman (ansamblul cunoștințelor, capacităților, competențelor și altor proprietăți intelectuale de care dispune o persoană la momentul dat [2, p. 156]), sunt purtători ai acestor cunoștințe și ai intelectului. De aceea investițiile monetare și non-monetare în capitalul uman devin tot mai actuale pentru creșterea economică durabilă de tip inovațional: conform previziunilor unor experți, intelectualizarea muncii va deveni factorul principal al competiției globale: 70-85% din sporul PIB al țărilor dezvoltate vor fi asigurate pe contul cunoștințelor materializate în tehnologii, utilaj, instruirea resurselor umane și organizarea producției. De aceea în țările dezvoltate nu este cazuală creșterea durabilă absolută și relativă a

cheltuielilor pentru știință și învățământ. Actualmente, ponderea medie a acestora raportată la PIB constituie 3%, iar participarea statului la aceste cheltuieli este de 35-40%[17]. Rolul activ al statului în stimularea progresului tehnico-științific este cauzat de specificul proceselor inovaționale (investiții considerabile în cercetare-dezvoltare, un risc înalt, problema protejării proprietății intelectuale etc.).

Sistemul de învățământ reprezintă mecanismul principal de formare și dezvoltare a intelectului societății la diferite trepte și pentru diferite generații prin transferul de cunoștințe și competențe, acumulate și sistematizate de omenire pe parcursul istoriei sale, în cadrul proceselor de instruire și educație. Cu alte cuvinte, sistemul de învățământ asigură producția și reproducția intelectului la toate nivelurile manageriale.

Societatea intelectuală impune membrilor săi un nou model educațional – învățarea pe parcursul vieții (tabelul 2) care asigură școlarizarea și calitatea înaltă a învățământului și a vieții, din următoarele considerente:

- intelectualizarea muncii (creșterea numărului și cotei locurilor de muncă intelectuală care necesită un nivel înalt de studii continue ale lucrătorilor);
- învechirea (amortizarea) rapidă („cu viteza gândului”) a cunoștințelor din cauza perfecționării și reînnoirii permanente a tehnicii și tehnologiilor;
- revoluția infocomunicațională care oferă oamenilor oportunități educaționale avansate, precum instruirea virtuală și individuală ș.a.

Tabelul 2

Caracteristica comparativă a modelelor de prestare a serviciilor educaționale

Nr. d/o	Dimensiunea	Modelul (tipul)	
		Tradițional	Învățării pe parcursul vieții
1.	Scara	<ul style="list-style-type: none"> • Instruire formală, oficială. 	<ul style="list-style-type: none"> • Învățarea pe tot parcursul vieții omului.
2.	Conținutul	<ul style="list-style-type: none"> • Obținerea și repetarea mecanică a cunoștințelor teoretice. • Se determină de planul de învățământ. 	<ul style="list-style-type: none"> • Crearea, însușirea creativă și utilizarea practică a cunoștințelor. • Se determină de competență. • Acordarea de oportunități formabililor.
3.	Sistemul de prestare a serviciilor educaționale	<ul style="list-style-type: none"> • Un set limitat de discipline de studiu și al posibilităților de alegere. • Instituții formale de învățământ. • Un sistem centralizat unic de control. • Se determină de prestatorii serviciilor educaționale. 	<ul style="list-style-type: none"> • Un spectru larg de discipline de studiu și posibilitatea de a alege. • Abordări pedagogice inovatoare. • Amenajare tehnologică. • Un sistem pluralist, flexibil, descentralizat. • Se determină de formabili.
4.	Subiectul principal al învățării (clientul)	<ul style="list-style-type: none"> • Profesorul predă (transmite) formabililor un volum mare de informații. 	<ul style="list-style-type: none"> • Formabilul colaborează efectiv cu profesorul care indică doar calea cea mai oportună spre cunoștințe de care se interesează formabilul.

140

Sursa: [11, p. 93].

Învățarea pe (întreg) parcursul vieții (ÎPV) înseamnă instruirea și autoinstruirea continuă a omului de-a lungul vieții sale conștiente: de la mic copil până la adânci bătrâneți - cu scopul de a îmbunătăți cunoștințele, competențele și/sau calificările din motive personale, sociale și/sau profesionale. Anume ÎPV devine cea mai eficientă metodă de acumulare, păstrare și dezvoltare a capitalului uman. Modelul ÎPV cuprinde trei forme de învățare:

a) *învățare formală* – programe de studii structurate și recunoscute de sistemele oficiale de învățământ cu eliberarea certificatelor respective;

b) *învățare non-formală* – programe de studii structurate, dar nerecunoscute oficial de sistemele naționale de învățământ (de ex., învățarea la începutul activității de muncă la locul de lucru), adică fără documentarea studiilor în cauză;

c) *învățare informală sau socială* – învățarea nestructurată care are loc în familie, la locul de muncă, în societate.

ÎPV (formarea profesională inițială și continuă) este un pilon al Procesului de la Bologna: Sistemul de credite transferabile (ECTS) promovează principiul mobilității academice și profesionale a oamenilor în spațiul european. ÎPV are atît efecte economice (sporirea productivității muncii, a angajării salariaților, a competitivității lucrătorilor, angajatorilor și țării, creșterea PIB), cît și sociale (scăderea criminalității, coeziunea socială mai strînsă, repartitia mai echitabilă a veniturilor, îmbunătățirea sănătății), adică, sporirea calității vieții.

Materiale și metode de cercetare

Au fost utilizate materiale teoretice (manuale, teze de doctor) și practice (statistica oficială, mass-media autohtonă, resurse web), precum și următoarele metode: analiza, sinteza, comparația, grafică.

Rezultatele cercetării și discuții

Intellectualizarea societății și economiei naționale devine de o importanță critică pentru supraviețuirea, succesul și dezvoltarea durabilă a acestora pe piața globală. Intellectualizarea presupune activizarea creativă atât a inteligenței naturale, cât și a celei artificiale, fapt ce relevă atingerea unui înalt nivel al civilizației umane și al calității sporite a vieții populației. Intellectualizarea societății se află într-o legătură indisolubilă cu informatizarea, scientizarea și globalizarea acesteia și se manifestă în organizații intelectuale (cognitive, care învață), adică celule de bază care o compun.

Organizația intelectuală (cognitivă, inovațională, care învață) – 1) sistem social deschis care stimulează capacitatea și aspirația tuturor membrilor săi să învețe permanent, operativ și efectiv, să experimenteze și să-și asume riscuri acceptabile la toate nivelurile manageriale și în toate subdiviziunile în vederea reacționării proactive, anticipative la schimbările și provocările permanente ale mediului extern înalt turbulent, și pentru atingerea obiectivelor organizaționale și individuale; 2) organizație care dispune de proprietate intelectuală (active nemateriale) și care gestionează efectiv resursele intelectuale în vederea sporirii competitivității organizaționale și naționale pe piață pe baza însușirii și implementării inovațiilor permanente și, la urma urmei, a calității vieții oamenilor. Cu alte cuvinte, organizația intelectuală reprezintă cea mai adecvată formă managerială pentru implementarea concepției IPV a indivizilor, colectivelor și societății în întregime. În condițiile societății bazate pe cunoaștere anume organizațiile intelectuale sunt cele mai stabile și competitive pe piața națională

și cea globală. Apare întrebarea firească: cum să transformăm organizațiile tradiționale în cele intelectuale? Aici ne ajută concepția managementului cunoașterii (sau a gestiunii cunoștințelor), orientată spre formarea și dezvoltarea potențialului și capitalului intelectual al individului, organizației și națiunii (țării).

Gestiunea cunoștințelor – totalitatea proceselor și procedurilor manageriale și informaționale ce țin de formarea, procesarea, schimbul și utilizarea cunoștințelor, de dezvoltarea inovațiilor și învățării organizaționale. Sistemul de gestiune a cunoștințelor, ca atribut al organizației intelectuale, este mijloc, dar nu scop în sine. Scopul final al gestiunii cunoștințelor constă în creșterea potențialului intelectual al organizației (coeficientului corporativ IQ). Însă IQ-ul acesta nu este, pur și simplu, numărul de oameni erudiți în organizație, ci măsura libertății de schimb de cunoștințe utile și relevante și a vitezei de folosire reciprocă reușită a ideilor acestora, mai ales, a celor creative și inovaționale. Anume comunicațiile libere dintre toți membrii organizației și mediul extern al acesteia care se ating în mare măsură datorită utilizării efective a tehnologiilor informaționale noi, relațiilor orizontale, lichidării barierelor psihologice și învățării mutuale și creative, sunt cheia succesului organizațiilor intelectuale.

De asemenea, un rol important în apariția și expansiunea organizațiilor intelectuale îl joacă parteneriatul social strategic dintre toate sectoarele economiei (sectorul privat, de stat și necomercial): businessul investește, iar statul suportă programe (proiecte) educaționale și științifice inovaționale care satisfac necesitățile strategice ale societății,

necesitățile strategice ale societății, economiei și afacerilor. Un loc deosebit îl ocupă aici instituțiile educaționale, științifice și inovaționale care trebuie să devină modele ale organizațiilor intelectuale pentru alte ramuri ale economiei naționale, astfel formînd fundamentul edificării societății intelectuale.

Așadar, intelectualizarea societății se

bazează pe trei piloni (figura 1):

a) învățarea continuă pe parcursul vieții, ce formează capitalul uman;

b) știința și inovațiile, ce creează capitalul intelectual (mai ales, proprietatea intelectuală);

c) informatizarea ca bază tehnologică a economiei cunoașterii.

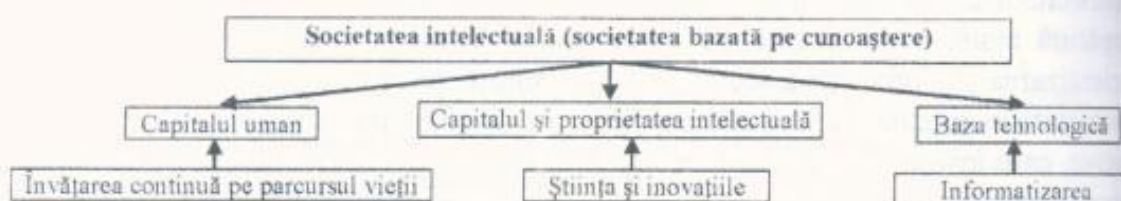

Fig. 1. Factorii intelectualizării societății

Sursa: elaborată de autor.

142

Trebuie să recunoaștem că intelectualizarea societății, ca rezultat al progresului științifico-tehnologic, pe lîngă numeroase avantaje (de ex., creșterea durabilă a calității vieții), are și aspecte negative, de ex., cele demografice: depopularea și îmbătrînirea țărilor dezvoltate. În primul rînd, a celor europene (rata creșterii naturale a populației în aceste țări este aproape de zero sau chiar negativă, de aceea ele recurg la imigrarea masivă a forței de muncă, ce provoacă tulburări sociale (de ex., în Franța). Totodată, creșterea relativă a numărului pensionarilor majorează sarcina socială asupra bugetelor țărilor în cauză care și așa este foarte înaltă, astfel împovărînd cu datorii lucrătorii actuali și generațiile viitoare. Într-o astfel de situație se află și Republica Moldova, dar din alte motive: de ex., în anul 2005 creșterea naturală a populației a constituit 1,9 oameni la o mie de locuitori, iar numărul de pensionari, raportat la numărul de angajați

în economia națională, – 47,4% [7]).

Estimînd eforturile Republicii Moldova în edificarea societății intelectuale, putem constata că deja sunt atinse anumite rezultate pozitive, însă mai rămîn multe probleme. Printre realizări putem menționa:

- crearea cadrului legal și instituțional în domeniul informatizării, științei și inovațiilor;

- dezvoltarea infrastructurii informaționale și inovaționale (de ex., majorarea alocățiilor pentru știință și inovații de la 0,46% în 2006 pînă la 0,6% din PIB în 2007 [9]);

- păstrarea potențialului intelectual al țării, necătînd la distrugerea multor instituții științifice și întreprinderi, scurgerea creierelor;

- un înalt nivel de școlarizare a tineretului (peste 99% - școlarizarea obligatorie a copiilor de vîrstă școlară și 86-90% în învățămîntul universitar -

coeficientul înmatriculării absolvenților școlilor medii și liceelor [16]):

- integrarea Republicii Moldova în spațiul educațional și științific european și mondial.

Dar *problemele* sunt mai numeroase și mai complicate:

- o discrepanță imensă în dezvoltarea economică comparativ cu țările dezvoltate (de ex., la moment, PIB-ul RM pe cap de locuitor (peste 900\$) constituie doar 3% din media pentru UE [10]);

- disproporționalitatea structurală a economiei: a comerțului exterior (de ex., în anul 2006 deficitul balanței comerciale a constituit 48% din PIB [16]), ponderea mică a producției tehnologiilor înalte (informaționale și inovaționale) în structura PIB;

- lipsa bazei solide pentru dezvoltarea durabilă (de ex., economia Moldovei se întreține în mare măsură datorită transferului de mijloace bănești din partea cetățenilor noștri care lucrează peste hotare -30% din PIB [16]. Cu părere de rău, aceste resurse se cheltuiesc pentru consumarea importului, dar nu se investesc în economia națională);

- disproporționalitatea structurală a pieței muncii și a educației: supraproducția specialiștilor unor specialități populare (studii superioare): economiști (22,8% din totalul absolvenților în 2006), juriști (20,3% [16]) și subproducția la capitolul specialități nepopulare: pedagogi, constructori, agrarieni, croitorese, muncitori calificați (mai ales, studii medii de specialitate);

- calitatea mediocră a pregătirii cadrelor pentru un șir de ramuri ale economiei naționale (industria ușoară, construcții, agricultură);

- dezvoltarea insuficientă a sistemului de management al resurselor umane

(legătura slabă dintre nivelul de studii / calificare, productivitate, angajare, promovare în funcție și remunerarea personalului);

- politica inadecvată a statului în unele situații (de ex., este discutabil sistemul de cotare la admiterea în bază de buget în instituții de învățământ superior);

- comercializarea slabă a rezultatelor cercetărilor savanților moldoveni.

Concluzii

Intellectualizarea societății devine o nouă realitate, un factor major al contemporaneității și, mai ales, al viitorului. Societatea intelectuală asigură dezvoltarea durabilă a economiei naționale și calitatea înaltă a vieții populației. Un rol important în edificarea societății intelectuale îl joacă sistemul educațional care trebuie să fie bazat pe concepția învățării pe parcursul vieții. Republica Moldova întreprinde eforturi considerabile în edificarea economiei bazate pe cunoaștere, însă trebuie să rezolve multe probleme întru atingerea acestui scop major.

Recomandări

Cercetînd experiența internațională și națională avansată, considerăm utile următoarele recomandări privind dezvoltarea societății intelectuale în Republica Moldova pe baza accelerării progresului tehnologico-științific:

- crearea și dezvoltarea sistemului de învățare pe parcursul vieții oamenilor, organizațiilor și societății în ansamblu;

- implementarea concepției organizației intelectuale, gestiunii cunoștințelor și a sistemelor inteligente în activitatea economică la diferite niveluri de conducere;

- extinderea posibilităților de studii la distanță (mai ales, de instruire virtuală) prin intermediul tehnologiilor infocomunicaționale moderne;

- adaptarea politicii educaționale a statului la cerințele noii economii: transformarea caracterului dominant al învățământului de la unul teoretic la cel creativ-aplicativ, dezvoltarea sistemului de instruire a cadrelor pe contul întreprinderilor, finanțarea bugetară prioritară a formării profesionale la cele mai necesare specialități pentru economia națională;

- atingerea treptată a cheltuielilor totale pentru știință și inovații a 2-3% din PIB cu participarea statului 35-40% (ca în țările dezvoltate);

- stimularea cetățenilor moldoveni de a-și investi veniturile provenite din munca în străinătate în dezvoltarea infrastructurii intelectuale a economiei naționale (se poate începe cu companii IT) prin astfel de instrumente ca antreprenoriatul inovațional, parcurile științifico-tehnologice, piața de

capital, finanțarea venture, leasingul financiar ș.a.

Rezultate scontate

1. Reducerea substanțială a decalajului economic dintre țara noastră și statele înalt dezvoltate în aspirațiile sale de integrare europeană pe baza creșterii economice durabile inovaționale cu ritmuri înalte (de ex., 10% anual).

2. Creșterea considerabilă a calității vieții populației ca rezultat al investițiilor solide, stabile și efective în dezvoltarea calitativă și cantitativă a capitalului uman și intelectual pe baza paradigmei învățării pe parcursul vieții.

3. Definitivarea societății informaționale, intelectuale, științifice și inovaționale, adică strategic competitive pe piața globală.

144

BIBLIOGRAFIE

1. Andone I. Problematika sistemelor inteligente în economia bazată pe competiția globală // Rez. comunicărilor conf. int. „Trends in the development of the Information and Communication Technologies in Education and Management” (20-21 martie 2003) / col. red.: Ilie Costas (resp.),... - Ch.: Dep. Ed.-Poligr. al ASEM, 2003. - P. 63-76.
2. Blanovschi A. Teorii economice moderne și neomoderne. - Ch.: Editura AAP, 2006. - P. 224.
3. Făuraș C. Probleme manageriale ale organizării și gestiunii instruirii virtuale. Teză de doctor în științe economice. - Ch.: ASEM, 2005.
4. Hrișcev E. Management inovațional. - Ch.: Editura ASEM. - P. 555.
5. Leancă V. Intelectual social și rolul lui în asigurarea dezvoltării durabile: aspecte sociofilozofice și științifice. Teză de doctor în științe filozofice. - Ch., 2004. - P. 107.
6. Букович У., Уилльямс Р. Управление знаниями: руководство к действию: Пер. с англ. - М.: ИНФРА-М, 2002. - XVI, 504 с.
7. Доклад о социально-экономическом развитии в Республике Молдова в 2005 году // Экономическое обозрение, 17.03.2006, № 10, с. 54.
8. Информационные технологии в бизнесе (энциклопедия) / Под ред. М. Желанова. СПб: Питер, 2002.

10. Коваленко И. Всă пойдет по плану // Экономическое обозрение, 20.07.2007, № 25 (713), с. 17.
11. Обучение на протяжении жизни в условиях новой экономики (Серия «Актуальные вопросы развития образования»). – М.: «Алекс», 2006. – 264 с.
12. Смешная Т. Квота на высшее образование // Экономическое обозрение, 27.07.2007, № 26 (714), с. 16.
13. Цели развития тысячелетия в Молдове // Экономическое обозрение, 02.11.2007, № 40, с. 14.
14. <http://www.dexonline.ro>.
15. http://www.harrypotter.as.ro/biblioteca/diverse/inteligenta_emotionala.php.
16. <http://www.statistica.md>.
17. <http://www.wpec.ru/text/2007042+1811.htm>.

Prezentat: 12 noiembrie 2007.

Recenzent: Igor GAMOV, doctor în științe economice, șef catedră tehnologii noi și sisteme informaționale, Academia de Administrare Publică pe lângă Președintele Republicii Moldova.

E-mail: sturzale@rambler.ru

UN ESTETICIAN PENTRU SECOLE – TUDOR VIANU

110 ani de la naștere)

Sergiu COGUT,
student în anul IV, facultatea de filologie,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

SUMMARY

This article is dedicated to the 110th anniversary of the great Romanian scientist, philosopher and literary critic of Jewish origin Tudor Vianu. He is considered the father of modern Romanian aesthetics. His major works which are presented in our article are: *The Judgment of Values in Schiller's Poetics* (1923), *Aesthetics*, a work in two volumes (1934-1936), *The Art of Romanian Prose Writers* (1941) and *The Theses of a Philosophy of the Work* (1946). We describe these famous works using quotes from some remarkable literary critics like Nicolae Manolescu, Constantin Ciopraga and George Călinescu. We give also a short description of the literary and scientific activity of his son Ion Vianu, a well-known writer and psychiatrist. In conclusion we emphasize Tudor Vianu's significant role in the development of the Romanian literary science.

Pentru cel ce s-a remarcat în istoria culturii românești, dar și universale, drept Tudor Vianu, anul acesta este unul cu totul deosebit, căci se împlinesc 110 ani de la nașterea sa. Viitorul mare estetician și critic literar vede lumina zilei la 27 decembrie 1897 la Giurgiu ca fiu al medicului Alexandru și al Floricăi Vianu. Cursurile primare și cele gimnaziale le urmează în orașul natal, iar cele liceale le va termina în capitală, absolvind liceul „Gheorghe Lazăr” în 1915 și tot atunci se înscrie la Facultatea de Litere și Filozofie, dar paralel este student și la Facultatea de Drept. Debutul activității sale literare are loc sub auspiciile poetului Al. Macedonski, al cărui cerc literar îl frecventează și a cărui poezie o apără în articolul polemic adresat lui E. Lovinescu și intitulat *Revizuire critică*, pe care îl publică într-un număr al revistei *Flacăra* din 1916.

Prima conflagrație mondială ni-l prezintă pe ilustrul savant de mai târziu în ipostaza de elev-ofițer la o școală de artilerie din Botoșani. Întors în capitală în 1918, își ia licența în drept, iar 2 ani mai târziu devine licențiat și în filozofie. Tot acum începe și fructuoasa sa colaborare la diferite reviste importante, prima din ele fiind *Literatorul* aceluiași Macedonski, apoi urmează *Revista critică*, *Letopiseți*, *Sburătorul*, unde semnează „Cronica ideilor” și *Ideea europeană* a lui Constantin Rădulescu-Motru, iar la începutul lui 1920 publică cronică teatrală în *Luceafărul*. În primăvara acestui an pleacă la Viena să studieze psihologia și medicina, ultima rămasă doar în stadiu de intenție, căci, aflat în atmosfera artistică germană, se orientează tot mai mult spre estetică, fiind atras și de curentele artistice moderne. Astfel, îi apare studiul

Expresionismul – o estetică nouă, publicat în patrie în *Ideea europeană* a marelui filozof deja menționat.

În anii 1922-1923 își continuă studiile în intenția de a susține teza de doctorat la Tübingen – orașul marilor filozofi germani Hegel și Schelling, cît și al ilustrului poet Hölderlin. Aici îl cunoaște pe Karl Groos, de care s-a simțit legat prin strînse fibre spirituale și care îi va conduce și teza susținută în noiembrie 1923. În referatul său, mentorul german al tînărului Vianu afirma: „Autorul și-a ales singur tema. Tratarea ei este de așa manieră încît esteticienii germani, care într-o epocă preocupată mai ales de probleme psihologice, nu s-au îngrijit prea mult de raporturile de ordin istoric ale disciplinei lor, pot, după părerea mea, să învețe ceva de aici; mie, cel puțin, cercetarea lui Vianu mi-a oferit ceva nou”... Tematica acestei sale se referea la problema valorizării poetice a marelui poet Schiller. Ilustrul literat român Constantin Ciopraga avea să constate mai tîrziu că ambianța de la Tübingen îi satisfăcea lui Tudor Vianu „toate înclinările romantice...”, iar modelul uman pentru care esteticianul optează ulterior, acel de suflet armonios, va fi geniul literaturii germane W. Goethe.

Marile sale opere apar după 1930. Prima dintre acestea e studiul *Poezia lui Eminescu*, apărut chiar în acest an și care prezintă o cercetare amănunțită și curioasă a laturii filozofice a liricii corifeului literar național. Anul următor e marcat de apariția volumului *Arta și frumosul. Din problemele constituției și relației lor*, care anunță intenția autorului de a realiza sinteză în domeniul esteticii. Trei ani mai tîrziu vede lumina tiparului volumul I din *Estetica – primul tratat de acest fel din cultura românească modernă*, care cuprinde *Problemele preliminare ale esteticii* (Frumosul natural și frumosul ar-

tistic, Problemele esteticii, Izvoarele și metodele esteticii etc.), *Valoarea estetică și atitudinea estetică* și *Opera de artă* (Momentele constitutive, Tipurile artistice, Sinteze teoretice ale artei, Eteronomia artei etc.). În același an i se naște fiul Ion Vianu – bine cunoscut medic și scriitor român, emigrat în Elveția după ce s-a implicat în mișcarea lui Paul Goma. Este autorul volumelor *Introducere în psihoterapie*, *Stil și persoană*, pentru care a primit Premiul Uniunii Scriitorilor pentru debut. În 1994 publică, în colaborare cu Matei Călinescu, volumul *Amintiri în dialog*, în care își evocă remarcabilul tată. A scris, deocamdată, și trei romane: *Caietele lui Ozias*, *Paramnezii* și *Vasiliu, foi volante*.

Dar să ne întoarcem la creația marelui estetician și critic literar. Așadar, peste doi ani de la nașterea fiului său, îi apare și volumul al II-lea din tratatul menționat, care include următoarele două părți: *Structura și creația artistică* și *Receptarea operei de artă*. Tot în această perioadă apar și alte lucrări semnificative pentru preocupările ilustrului savant. Astfel, sunt publicate articolele *Filozofie și poezie* și *Poezie și mitologie*. În perioada respectivă mai apare, în *Revista fundațiilor*, nr. 2 din 1936, și articolul *Generație și creație* care va da și titlul unui volum editat în același an, iar în 1937 i se publică la Oradea volumul *Filozofie și poezie*, care va fi reeditat peste cîțiva ani, conținînd și alte studii, titlul rămînînd însă același. Tot acum apar și articolele *Valorile estetice ale culturii franceze* și *Metodă și obiect*. În acest an Tudor Vianu participă la Congresul Internațional de Filozofie de la Paris, la care prezintă comunicarea *Originea și valabilitatea valorilor* și la cel de-al II-lea Congres Internațional de Estetică, ținut tot la Paris, cu studiul *Asupra ideii de perfecțiune în artă*.

Altă operă, la fel de importantă ca *Estetica*, ba chiar considerată de unii critici opera vieții lui Tudor Vianu, este *Arta prozatorilor români*, apărută în 1941. Nicolae Manolescu a apreciat capodopera lui T. Vianu astfel: „Dacă a citi bine înseamnă, cum spunea Faguet, a citi rar (lente, lent), adică atent, atunci cartea lui Tudor Vianu este un model de lectură fidelă, calmă, prudentă, înaintînd cu băgară de seamă în necunoscutul paginii scrise, nelăsînd neobservată nici una din frumusețile ei.” La rîndul său, Al. George remarcă următoarele: „Vianu nu a tratat, în genere, mai niciodată pe scriitor și opera lui ca o simplă ilustrare a unei teorii generale sau ca pe un exponent. Deși formația lui filozofică l-ar fi îndreptat în altă direcție, el a căutat să distingă totdeauna timbrul unic și original al talentelor. Despre aceasta ne mărturisește capodopera sa de analiză *Arta prozatorilor români* (1941), adevărată spectrografie a prozei românești, studiu amănunțit și aplicat, cu totul eliberat de balastul istoric, biografic, anecdotic...” Această lucrare se deschide prin faimosul capitol *Dubla intenție a limbajului și problema stilului*, în care autorul disociază fenomenele de reflexivitate și de tranzitivitate. Savantul formulează și o „lege” semnificativă în acest context: cu cît funcția de comunicare e mai importantă, cu atît generalitatea limbajului este mai mare și mai mic efectul artistic.

În 1946 e numit ambasador al României la Belgrad, funcție deținută pînă în anul următor, cînd redactează a treia sa lucrare fundamentală, intitulată *Tezele unei filozofii a operei*, în care condensează și sintetizează printr-o fină operație explicativă și comprehensivă toate ideile sale referitoare la opera de artă, formulate, între timp, cu diverse prilejuri. Acest

studiu, de o densitate ideatică extraordinară, reprezintă și originala sa contribuție la definirea operei, înscriindu-se printre încercările majore, în acest sens, ale esteticii secolului trecut, ca cea a lui Benedetto Croce, a lui Nicolai Hartmann, Roman Ingarden sau Mikel Dufrenne.

Începînd cu 1948, Vianu predă la Universitate cursul de istorie a literaturii universale, iar în perioada 1955-1960 e ales membru titular al Academiei Române și se dedică studiilor comparatiste și de literatură universală, publicînd ample exegeze despre Cervantes, Shakespeare, Camões, Voltaire, Goethe, Dostoievski, Stendhal, o mare parte din acestea alcătuiind volumul *Studii de literatură universală și comparată*, apărut în 1960. Tot în această perioadă se preocupă și de stilistică, ajungînd la rezultate remarcabile, reunite în *Probleme de stil și artă literară* și în *Problemele metaforei și alte studii de stilistică*. În 1957 publică și un volum de *Versuri*, iar doi ani mai tîrziu prezintă la Colocviul Internațional de Civilizații, Literaturi și Limbi Romanice studiul *Asupra caracterelor specifice ale literaturii române*.

În anul 1964, savantul elaborează, în ultimele sale luni de viață, comunicarea *Filologie și estetică*, pe care o citește la sesiunea organizată de Societatea de Științe Istorice și Filologice, la 6 ianuarie, iar la 21 mai, exact în ziua dispariției sale, intră la tipar volumul – la origine un curs universitar – *Arghezi, poet al Omului*. Postum vor apărea *Despre stil și artă literară*, *Studii de literatură română* și volumul de *Postume* care include *Tezele unei filozofii a operei*, *Simbolul artistic* și *Istoria ideii de geniu*.

Personalitatea lui Tudor Vianu a fost subiectul elogiilor venite din partea multor somități ale culturii românești. Astfel, Nicolae Manolescu, pe care l-am citat deja referitor

la lucrarea de excepție a lui T. Vianu *Arta prozatorilor români*, estima valoarea acestei mari cărți a ilustrului estetician, exprimându-și următoarea opinie: „Ceea ce mi se pare cu adevărat memorabil și util în *Arta prozatorilor* este tocmai înfățișarea acestui proces organic de evoluție a prozei, de la Heliade și Bălcescu la Camil Petrescu, stabilirea afinităților și legilor generale (oricâte lacune s-ar găsi). Portretul artei fiecărui scriitor conține numeroase lucruri interesante, analize de detaliu, însă forța lui Tudor Vianu stă, și de această dată, mai puțin în identificarea originalității misterioase și irepetabile a unui autor decât în știința de a compara și clasifica”. Constantin Ciopraga, la rîndu-i, caracteriza acest studiu excepțional, afirmînd următoarele: „Prima impresie privind opera lui Tudor Vianu e una de rotunjime arhitectonică și soliditate; capacitatea de organizare și de construcție se sprijină pe o viziune a întregului. Teoria se îmbină cu aplicația ingenioasă, devoțiunea față de clasicism – cu necesara comprehensiune a fenomenului modern, literatura națională își configurează specificitatea în raporturile ei cu cea universală”. Iar George Călinescu, în celebra sa *Istorie a literaturii române de la origini pînă în prezent*, așa aprecia creația lui Tudor

Vianu: „În virtutea acestui respect pentru buncle intenții, criticul se ferește de valutări și se aplică, în eseuri, asupra unor autori admiși (Eminescu, I. Barbu), stabilind o serie de relații, într-un spirit de înaltă cultură, dar, fapt curios pentru un om așa de fin, fără îndrăzneală și subliniată personalitate, nu mai puțin totuși cu o intelectualitate ce încintă mințile delicate”.

În concluzie, am dori să menționăm că Tudor Vianu va rămîne secole la rînd personalitatea-cheie a esteticii moderne românești, căci rezultatele la care a ajuns, de-a dreptul admirabile, au servit și vor servi și în continuare de puncte de reper și izvoare esențiale pentru toți cei interesați de miracolele și secretele frumosului artistic. Lucrările ilustrului savant în acest domeniu vor crește și vor cultiva încă multe generații de tineri esteticieni, delectînd în același timp pe toți cei îndrăgostiți de artă, de misterul și legile ce guvernează atractiva, dar totuși greu inteligibilă lume a frumosului și a armoniei. Orice literatură și cultură cu adevărat valoroasă are numaidecît în arsenalul ei figuri de talia lui Tudor Vianu și deci a fost și firească apariția unei asemenea personalități pe terenul extraordinar de fertil al culturii românești.

BIBLIOGRAFIE

1. Tudor Vianu. *Arta prozatorilor români*, Chișinău, Litera, 1997, pag. 3-13; 378-380.
2. Nicolae Manolescu. *Literatura română postbelică*. Lista lui Manolescu, vol. 3: *Critica*. Eseul, AULA, Brașov, 2001, pag. 17.
3. Constantin Ciopraga. *Personalitatea literaturii române*, Iași, Princeps Edit, 2007, pag. 31.
4. George Călinescu. *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, MINERVA, București, 1988, pag. 913.

Prezentat: 26 noiembrie 2007.

Recenzent: Sergiu ROȘCA, doctor habilitat în filozofie, profesor universitar.

E-mail: sergiucogut@yahoo.com

A V I Z

Continuă abonarea la **ziarul** "Funcționarul public" și la **revista metodico-științifică** "Administrarea Publică" pentru anul 2008, editate de **Academia de Administrare Publică pe lângă Președintele Republicii Moldova**.

Revista

"Administrarea Publică"
apare trimestrial.

Costul unui abonament:

1 an - 120 lei 00 bani;

6 luni - 60 lei 00 bani;

3 luni - 30 lei 00 bani.

Indice poștal - 76957.

Ziarul

"Funcționarul public"
apare de 2 ori pe lună.

Costul unui abonament:

1 an - 96 lei 00 bani;

6 luni - 48 lei 00 bani;

3 luni - 24 lei 00 bani.

Indice poștal - 67919.

Secția editare

Vlad CIOBANU - *șef secție*
Mihai MANEA - *specialist principal*
Galina MARDARE - *specialist principal*
Ana SPATARENCO - *specialist principal*
Elena BALMUȘ - *specialist coordonator*
Tatiana DODON - *specialist*

INDICE POȘTAL: 76957
ADRESA REDACȚIEI:
MD-2070, mun. Chișinău,
str. Ialoveni, 100
Tel.: 28. 40. 78. fax: 28.48.71
E-mail: sae@aap.gov.md

Dat la cules

10.10.2007

Bun de tipar

10.12. 2007

Copertare la Tipografia

Editurii "Universul"

Tiraj 350 ex. Hirtie ofset.

Preț contractual

ISSN 1813-8489